

Defensorium fidei contra Judaeos, haereticos et Sarracenos.

<https://hdl.handle.net/1874/304385>

145

Defensorium fidei contra iudeos hereticos et sarracenos libros
seu dyalogos septē continens. Incipit feliciter. Prologus.

Audite senes. audite iuvenes. viri atq; mulieres. supi
atq; inferi audite. Audite inq; magnū supbi hostis
et humilis ancille cristi pzelū. Magnū quippe id ē:
qđ pro optimi atq; imortalis dei pietate gerit. Magnū idest:
qđ pro sempiterna requie vel inquietudine certatur. Pugnat
hic nō bellicosa hasta: sed fraudulosa astutia: nō corporali atq;
vt plurimū sanabili vulnere: sed arguto atq; interdū inexplica
bili sermone: non brachio forti humano: sed instinctu fortiori
dyabolico. Repugnat nō ferrea cuspidē: sed ardua fide: nō duris
vt aiūt et solidis armis: s; puris ad deū et deuotis lacrimis: nō
veste calibea: sed frima cōstantia. s; dei grā. Si vincenti palma
a iohāne in apocalipsi promittit: hodie victrix anima laurea
nimirū palma q; donabit. Verū quid sibi hec tā longo suspensa
exordio velint: iterū atq; iterū audite. **D**emon ille nomine
belial paulo apud inferos plutone minor hūane semp inuidens
quieti: decoram quā deus olim plasmauerat castelloq; corpozeo
locarat animā: lingua eius vipea atq; infernali sibilo recedere
a deo factore suo. qđ fraudulose quondam et qđ facillime procho
dolor optinuit. At vero pius et misericors deus hanc fragile
et surreptam et nō suo sed alieno motu lapsam erigere. suis in
nouare sacris. eamq; de suo noīe cristianā dici mira clementia
atq; incredibili pietate volens: ex domino seruus. ex deo homo
ex verbo caro factus est. Quod rursus videns belial nec ferre
valēs. simulq; permetuens hanc ipsam sic innouatam animam
suo substitutā loco. supasq; sedes obtenturā quas ipse amiserat:
pnotus invidia. tū castellū. tū ipsam denuo arripere temptat.
Castellū igitur primo cū argutis ratiōibus: dehinc animā cum
blandicijs et verbis dulcibus hoc modo aggreditur.

Dequūtur tituli librorum septem seu dyalogorum in presenti
volumine contentorum. Et primo.

De cristo summopere diligēdo. eodemq; toto corde totisq; viri
bus imitando colendo atq; adorando. **D**yalogus primus.

De Immortalitate animarum. et resurrectione corporum. **D**ya
logus secundus.

De martiribus et miraculis. de vera dei et falsa hominum pa
ce. **D**yalogus tercius.

De mirabili orbis conuersione ad cristum. de sectis et legibus.
et de comparatione earum adiuicem. **D**yalogus quartus.

De vera et falsa religiōe. probatio qd deus est. et qd vnus et nō plu
res. et quō querēdus seu iueniēdus est deus. **D**yalogus quintus

De peccato originali quomodo contrahitur et quomodo expiat
et de baptisate paruulorum. **D**yalogus sextus.

De summa trinitate et fide catholica. **D**yalogus septimus in sep
tem tractatus seu capitula diuisus.

Introductio probabiliū rationū qd in deo stante simplicissima
vnitate essentie: vere consistat p̄loāz trinitas. **T**ractatus primus

Probatio eiusdē sc̄ba luculētissimis sacre scripture testimonijs
et rationibus. **T**ractatus secundus.

Probatio eiusdem tercia alijs et fortiorib; sacre scripture testi
monijs ac rationibus. **T**ractatus tercius.

De sempiterno dei filio. et de sua eterna atq; ineffabili generati
one. **T**ractatus quartus.

De sempiterno spiritus sancto. et de sua eterna atq; ineffabili spira
tione. **T**ractatus quintus.

Cur deus homo. et de cōuenientia incarnationis diuine. **T**racta
tus sextus.

De prāntissimo eucaristie sacramento. eiusq; institucōis efficiēte
causa et finali. **T**ractatus septimus.

Queritis me occidere hominē. **I**nterim non dico filium dei. nō dico deū. non dico verbū. quia non moritur verbū. **H**oc dico quod videtis. quia et quod videtis potestis occidere: et quē nō videtis offēdere. hec aug⁹. **PELJAL.** Sed propter hos sermones tulerunt iudei lapides vt iacarent in eum. **ANJMA.** **T**āta duricia quo curreret nisi ad similes? **PELJAL.** **I**hesus autem sibi non parum timens fuge studuit. et abscondit se ab illis. **ANJMA.** **T**amq̄ homo a lapidibus fugit: sed ve illis a quoz lapideis cordib⁹ fugit. **PELJAL.** **S**unt p̄terea et alij viri etiā p̄docti qui ihesum cristum nil esse aliud q̄ hominem dicūt. sed ita iustū vt dign⁹ sit appellari fili⁹ dei. **ANJMA.** **E**t hos etiā tamq̄ hereticos catholica disciplina misit foras. **Q**uia vane glorie cupiditate decepti contenciose disputare voluerunt anteq̄ intelligerent quid sit dei virt⁹ et dei sapientia. et in principio verbum per q̄ facta sunt omnia. et quomodo verbū caro factū est. et habitauit in nobis. **T**ales audiēdi non sunt. **N**ec etiam illi qui non verum hominem suscepisse dicunt filiū dei. neq; natum esse de femina. s; falsam carnē et ymaginē simulatam corporis humani ostēdisse videntibus. **N**esciunt enī vt pulchre ait augustin⁹ quomodo substācia dei que exuperat omnem creaturam inquinari omnino nō posset: et tamen predicant istum visibilē solē radios suos per omnes corporum feces et sordes spargere. eosq; mundos et sinceros vbiq; seruare. **S**i ergo visibilia munda visibilibus imundis contingi p̄nt et nō inquinari: q̄tomagis inuisibilis et incōmutabilis veritas per spiritum animā. et per animā corpus suscipiens toto homine assumpto ab omnib⁹ eū infirmitatib⁹ nulla sui cōtaminatione liberauit. **I**tag; magnas paciūtur angustias. et cum timent q̄ fieri nō potest. ne humana carne veritas inquinetur: veritatē dicunt esse mentitam. hec aug⁹. **N**on etiā eos audiam⁹ vt ipse ait. qui propterea volunt cogere vt inter creaturas filium dei

numeremus. quia passus est. Dicunt enim. Si passus est: mutabilis est. si mutabilis est: creatura est. quia dei substantia non potest immutari. Cum quibus etiam nos dicimus et dei substantiam commutari non posse. et creaturam esse mutabilem. Sed aliud est esse creaturam: et aliud suscipere creaturam. Filius ergo unigenitus dei qui est virtus et sapientia dei. et verbum per quod facta sunt omnia. quia immutari omnino non potest suscepit humanam creaturam. quam lapsam erigere. atque iueteratam renouare dignatus est. nec in ea per passionem ipse in deterius commutatus est: sed eam potius per resurrectionem in melius commutauit. Nec propterea verbum per quod facta sunt omnia negandum est natum esse et passum pro nobis. Sicut enim martires passos et mortuos dicimus in corporibus que portabant sine animarum interfectione vel morte. dicente domino. Nolite timere eos qui corpus occidunt. anime autem nichil possunt facere mathei. x. Sic filium dei passum et mortuum dicimus in homine quem portabat sine diuinitatis aliqua commutatione vel morte. Nec eos quos audiamus hereticos qui negant tale corpus domini resurrexisse quale positum fuit in monumento. Si enim tale non fuisset ipse non dixisset post resurrectionem discipulis. Palpate et videte quoniam spiritus carnem et ossa non habent. sicut me videtis habere. luce ultimo. Sacriligum est enim credere dominum ihesum cum sit ipse veritas in aliquo fuisse mentitum. Nec nos moueas quod clausis ostiis subito eum apparuisse discipulis scriptum est. ut propterea negemus illud corpus fuisse humanum. quia cum penetratio dimensionum sit impossibilis contra naturam huius corporis sit per clausa ostia intrare. Omnia enim possible sunt deo. Nam et ambulare super aquas contra naturam huius corporis esse manifestum est. et tamen ipse dominus non solum ante passionem ambulauit super aquas: sed etiam petrum ambulare fecit. Ita ergo et post resurrectionem de suo fecit corpore quod voluit. Si enim potuit ante passionem clarificari illud

sicut splendorem solis: quare non potuit et post passionem ad
 quantā vellet subtilitatē in tēporis momēta reducere: vt clausa
 posset ostia et omne genus dimensionū penetrare: Non insuper
 eos audiamus qui negant ipsum corpus secum leuasse in celum
 dominū nostrum. et cōmemorant in euangelio qđ scriptum est.
Remo ascendit in celū nisi qui de celo descendit io. iij. Et dicūt
 quia corpus non descendit de celo. quare non potuisse ascendere
 in celum. Non enim intelligunt quoniam corpus non ascēdit in
 celum. Dominus namq; ascendit: corpus. autem nō ascendit. sed
 leuatum est in celum illo leuante qui ascendit. Si enim quisq;
 descēdit. verbigracia. de monte nudus: cū autem descenderit ve-
 stiat se. et vestitus iterum ascendat: recte vtiq; dicimus. Nemo
 ascendit nisi qui descendit. Nec vestem consideramus quam
 secum leuauit: sed ipsum qui vestitus est solū dicimus ascēdisse.
 hec aug⁹. **BEAT. III.** De hīs vero hacten⁹ satis. Nunc ad reliq;
 contēta in oracione mea si habes quitq; facito vt respondeas.
AN. III. Abunde. Cum enim dicis o belial. Esto me diligis
 cristus: alias quoq; plurimas et non me vnam diligit. Fateor
 idq; omnino michi gratissimū cōcedo. Nam sicut miseris gau-
 dium est nō modicū participes habere in erūpnis: gaudiū etiā
 felicib⁹ ē felicitatis habere consortes. Ampli⁹ cristi quē admodū
 est infinita potencia: sic infinita est et sua dilectio. Satis ergo
 superq; satis ipsa suis est. nec amatorum copia pati vsqueq;
 inopiam potest. Quod enim infinitum est et quod perfectum
 vel minui vnq; aut remitti nō potest. **C** Dicis insup omnium
 qui viuant eum pauperrimū esse atq; ignobilem. Semetipsum
 exinanisse dico. serui formā suscepisse. iopēq; se fecisse propter
 me. Hinc maior enim feruore diligo. qui cum diues esset. et rex
 regū. et dñs dominantū. splendor paterne glorie et figura sbē
 ei⁹ pro meo se tantum humiliavit amore qđ vaticināte propħā
 celos inclinare suos ac descēdere voluerit. qui tamen imobilis

permanens terram mare et sydera omnia voluit. paruulus in
tempore nasci. qui principiu atq; origo reru existens maximus
ante secula natus. semperq; ex patre suo ineffabili modo nascit.
et cuius munere omnia sunt. omnia nascuntur. omnia viuunt.
femineo lacte virgineo pasci. qui dat escam omni carni. et pas-
tum cunctis animantibus suis subdi parentibus. cuius terra.
celum. maria. supra atq; infera vitare imperium non possunt
Ob hoc istar eius paupertatis atq; humilitatis iugum quo ad
vixero subire non recuso. **S**criptum est enim. **B**eati pauperes
spiritu quoniam ipsorum est regnum celorum mathei. v. **Q**ua
enim ad nos via cristus venire dignatus est. eadem nos ad
eum tendere est necesse. vt pulchre ait ovidius in fine terci
libri vetule de cristo suo tempore de virgine nato sed nondum
propalato ita scribens. **I**psum venturu iam diligo. iamq; paratus
credere doctrine qua dixerit esse sequenda. **C**ultoreq; suum me re-
promitto futurum. du tamen ipse trahat. quia si non traxerit: ipsi
nemo placere potest. et ad ipsum venire. **D**idurus tamen
est qua nos veniamus ad ipsum monstrabitq; viam. quia per
quam venerit ad nos illa tenenda via est. illac nos ire necesse.
Et iam precessit de quadam virgine per quam in mundum ve-
niet. nobis erit hec aduunda. **H**ac mediatricem dabit humano
generi rex largiator venie. nostreq; salutis amator. **O** virgo
felix. o virgo significata p stellas vbi spica nitet. quis det michi
tantum viuere q; possim laudum fore prece tuarum. hec ovidi-
us. **Q**uod ais consequenter o belial discipulos cristi et se-
quaces immatura sicut ipse atq; horribili et pudenda morte ne-
catos. **E**go respondeo q; hi pro exigua temporaliq; pena bea-
tam et sempiterno euo mansuram animabus suis requiem. pro
passione impassibilitate. pro morte immortalitatem. pro pere-
grinatione eternam patriam inuenerunt. **H**anc vero penam. et
hanc quam abhominabile vocas mortem. non q; cristo adheserunt

198
nolentes sunt perpessi. ymo sic ipsi libere elegerunt suis sese ini-
micis vltro offerentes. **N**one enim xps ipse. vt a capite incipiam.
suam sepe numero prenunciavit apostolis futura nedum mortem.
sed et specie mortis. **H**ostibus suis nunquid ipse libes inpavidusq;
occurrit. **E**t numquid animoso discipulo stricto vtente gladio
vti recusauit: eumq; satis aspere increpauit ita dicens. **C**alicem
quem dedit michi pater non vis vt bibam illum: io. xviii. **E**t
rursus. **A**n nescis quia possum rogare patrem meum. et exhibebit
michi modo plusquam duodecim legiones angelorum: math. xxvi.
Roluit enim cristus se persecutorum defedi vulnere: qui voluit
suo vulnere omnes sanare. **DE IAN.** Quod cristus non omnino
voluntarie passus est. hac vna et ea quidem fortissima ratione
probo. **C**onmitto planctus eius et lacrimas atq; orationes vt non
pateretur in orto susas. scio enim quid statim diceres. ad id solum
venio quod in ipsa comprehensione sua. postea quam negatiuum a patre
responsu habuerat: ad prolationem verbi huius. ego sum. abierunt
retrosus hostes et ceciderunt in terram. io. xviii. **Q**uod quidem
non alias quam ad tutelam sui. hostiumque terrorem factum fuisse arbitror
ARISTAR. Non recte sane arbitraris o belial. **N**on enim defensionis
causa hoc fecit dominus: sed vt agnosceret humana presumptio
se nichil aduersus eum posse nisi quantum ipse permitteret. **R**edeo
iam ad martires. **N**onne stephanus eorum princeps ad supplicium
gaudens atq; alacer iuit. **E**t nonne pro suis ipse lapidatoribus
lapide durioribus orauit. **A**ndreas egeat vt eum a cruce non deponere
ret obsecrauit. **P**etrus a libertate in carcerem se crucifigendum
sponte retrusit. **I**gnatius damnatus bestiis. a traiano nunquid se
leonibus vorandum vltro exhibuit. **E**t ciprianus lata in eum mortis
sententia nunquid deo gratias alacriter exclamauit. **L**onga mora est
si vel cetesimam istiusmodi exemplorum partem tangere voluero. **C**onstat
igitur tuas rationes irrationabiles. et tua argumenta deliramenta nullius
roboris nulliusque momenti. nec tam confutacione quam irrisione digna esse.

De immortalitate animarum. et resurrectione corporum. Dialogus secundus.

HELVIV.

Speras igitur o vesana et paupercula anima. confidis etiam o fragilis et misella creatura. credis o celestium nescia rex natione celica atque immortalis esse? **HELVIV.** Quid nisi sperare et confidam. quod tamen etiam atque etiam verum certumque: firmiter atque indubie credam? **HELVIV.** Speras quoque o stolidam post hanc vitam meliorem assequi vitam. eternam etiam dum corpore exuta fueris speras incolere sedes? **U**bi prospice ne te ipsam spe nimia abundantie nimia. et nimia credulitate fallas. **S**pes est quotidianum et frequens humanarum rerum ludibrium. **S**pes ait quidam ex tuis leuibus poetis reficit dominum fallit et ipsa suum. **B**ene sperando ait petrarcha et male habendo transit vita mortalium. **C**rede michi. spes a re longinquam aufer ab aquilone quandoque distat. **A**udi magnam in odis orationem. **N**ichil mortalibus arduum est. **C**elum ipsum stulticia petimus. **N**ec pro nostrum patimur scelus iracunda iouem proere fulmina. **A**udi et maiorem in tragediis senecam. **P**er calidis sumus ab ignibus vanescit. ut nubes grauidas quas non vidimus arctici boreae dissipat impetum. **S**ic hic qui regimur spiritus effluet. **P**ro morte nichil est. ipsaque mors nichil. velocis spacii meta nouissima. **S**peram ponat auidi. solliciti metum. **Q**ueris quae iaceas pro obitum loco quo non nata iacent. **T**empus nos auidum deuorat et chaos. **M**ors indiuidua est noxia corpori. nec parcens anime. **T**renara et aspero regnum sub domino. **L**ime et obsidens custos non facili cerberus ostio. rumores vacui verbaque inania. et par sollicito fabula somno. hec ille. **A**udi et maximum in sapientia salomonem. **H**ominem inquit ac iumentorum unum est iterum. **Q**uis nouit si spiritus filiorum adam ascendat sursum. et si spiritus iumentorum descendat deorsum? ecclesiastes. m. **H**ac igitur spe immortalitatis. cristique tui lepidis capta sermonibus que habebas omnia contrasisti. et ea pauperibus: erogasti o anima ex pauperibus. o sapienter o bene factum

149

diuites. et ex diuite panperem faciēs. **S**atius utiq; multo erat
titi liuñ homis prudentissimi fructuosa q; tui crisi dispēdiola
audisse monita. **E**xrema iquit ille rabies suis credere est. **V**ide
etiam ne quibusdam sis negotiatorib; perfimilis. qui nimia vel
temeritate vel confidentia ducti emūday rerum p̄ciū soluunt
longe antea q̄ merces accipiāt. sepe numero nichil inde p̄petuo
habitura. **M**agna tibi videntur et preualida que
producis auctorem testimonia o belial. **P**rofers oratinm. p̄fers
senecam. dehinc magnum in sapientia salomonem. **M**agna in q̄
tibi videntur et multa laude digna senece atq; oratiō poemata.
sed crisi **L**onge maiora sunt et prestantiora sacra dogmata.
Ad oratium itaq; vt respondeam. **P**oeta fuit ipsa atq; infidelis
oratus. **P**oeticum illud atq; infidele dictū est. et poeticū atq;
infidele maneat. **S**ic ad senecam in tragedijs. sic ad reliquos
poetas quos figere ait aristotiles et mētiri plurima: r̄ndendum
arbitroz. **A**puđ me vero pluris vt modo dixi salubria crisi dog
mata q̄ scurrilia quedam poetarum dicta valebunt. **I**pse vero
dominus ihesus non tam verbo q̄ opere. non tam sui oris ad
mirabili tuba. q̄ sui corporis suscitacione glorioza humanas
immortales esse animas dem̄rauit. **B**ed quia versus pro te alle
gasti poeticos: versus econuerso accipe catholicos. **C**armina
quippe. vt ait pi; pontifex nuper maximus. si dederis: carmina
reddidero. **M**ortales domin; cunctos in luce creauit. vt capiāt
meritis gaudia summa poli. **F**elix ille quidem qui mentem iugi
ter illuc dirigit. atq; vigil noxia queq; cauet. **N**ec tamē ifelix
sceleris quem penitet acti. quiq; suū facin; plangere sepe solet.
Bed viuūt homines tam q̄ mors nulla sequatur. et velut ifern;
fabula vana foret. **C**um doceat sensus cunctos in morte resoluī
atq; herebi penas pagina sacra p̄obet. **Q**uas qui non metuit
infelix p̄orsus et amens viuūt. et extinctus sentiet ille rogam.
Sic igitē cūcti mortales viuere certēt. vt nil iferni sit metuēda

pal⁹. **BEV72V**. Quid vero ad salomonē dicis. quo teste scrip-
tura null⁹ ante fuit nec postea futurus est sapiētior? **U27M21**
De salomone postea videro q̄ pauca adhuc responsiva ad se-
necam verba audieris. Cōcionator nāq; ipse est. in illo saltem
tragico per te iā allegato carmīe. **Choz⁹** enim ibi itroductur
populum turbāq; hominū repñtans. **Popul⁹** vero vt plurimū
incert⁹ ē et dubi⁹ et indoct⁹. et nōnūq; sibi met ipsi cōtrarius.
dicente virgilio. Scinditur incertū studia incontraria vulgus
Sed accipe rursus propriū quo nullū contra quēquē validius
in sua causa testimonium. **Chozum** enim idest populum incertū
et dubium. et sibi met ipsi cōtrariū. manifeste idem seneca pbat
in postremo sui libri carmine et conclusione totius operis ita
dicens. Nunq; stigas fertur ad vmbas inclita virtus. **Diuite**
fortes: nec letheos seua per ānes vos fata trahent. **Sed** cū sum-
mas exiget horas consumpta dies: iter ad superos gloria pan-
det. **Ecce** quomodo chorus hic loqui introductus. animas non
opinatiue quidem. neq; inquisitiue. sed diffinitiue potius et
conclusiue inuit esse ppetuas: ibi vero negat. **Hic** vmbas stigi-
as et luthēū flumē quib⁹ infern⁹. et superos quib⁹ paradisi⁹
designat asruit: ibi vero p̄sus vt fabulosa rēnuīt. **BEV72V**
Quid iā dicis ad salomonē? **U27M21**. Quod modo dixi ad
senecā. cōcionatorē scilic; et veritatis iqsitorē fuisse. **BEV72V**
Satis carminū. satis versuū. satisq; verbaliū auctoritatum da-
bis: sed q̄ p⁹ mortē carnis viuat aīa. nulla vnq; poteris racōe
demōstrare. **U27M21**. **Primo** de hoc optiaz sed fidei admixtā
hēo racōnem. **Tres** quippe vitales spirit⁹ creauit oīpotēs deus
vt ait gregori⁹. vnū q̄ carne nō tegit. aliū q̄ carne tegit. sed
nō cū carne morit. tciū q̄ carne tegit et cū carne morit. **Pri-**
m⁹ est angeloz. scōus hoīm. tercius iumētōz oīm; bzutorum
aīaliū. **Hō** itaq; sicuti ī medio creat⁹ ē vt eēt īferior āgelo. su-
pior iumento. ita hēt aliqd cōe cū sumo. aliquid cōe cū infimo

152
in mortalitatem scilicet spiritus cum angelo: mortalitatem vero
carnis cum iumento. **HELV. Tuis** placent catholicis ista
que memoras. **Sed** queso te dum spiritus hominum atque iumentorum
sic discernis. quid est quod salomō ait ecclesiastes. m. **Dixi** in corde meo
de filiis hominum ut probaret eos deus et ostenderet similes esse
bestiis. **Idcirco** vnus iuteritus est hominum et iumentorum. et
equa vtriusque condicio. **Qui** adhuc eandem sententiam subtiliter exe-
ques adiungit. **Sicut** moritur homo. et illa moriuntur. **Similiter**
spirant omnia. et nichil habet homo iumentis amplius. **Quibus**
adhuc verbis generalē diffinitionem subinfert. ita dicens. **Cū** a
subiacet vanitati. et omnia pergunt ad vanum locum. **De** terra
facta sunt. et in terrā pariter reuertuntur. **URIM. Salomonis**
liber in quo hec scripta sunt ecclesiastes appellatus est. **Ecclesiastes**
autē proprie condicator dicitur. **In** quo salomō quasi tumultuatis
terre suscepit sensum. **Et** quot sententias per inquisitionē mouet
quasi tot in se personas diuersorum suscepit. **Sed** condicator verax
velut extensa manu omnium tumultum sedat. eosque ad vnā sententiā
reuocat. cum in eiusdem libri conlōne ait. **Finē** loquēdi omēs
pariter audiamus. **Deum.** time: et mandata eius obserua. hoc
est omnis homo. **Si** enim in libro eodem per locutionem suam
multorum personas nō susceperat: cur ad audiendum loquēdi
finem pariter omēs admonebat. **Unde** et alia sunt ut ait gregorius
que in libro illo per inquisitionē mouentur. atque alia que per
rationē satisfaciunt. **Aliasque** extēptati profert animo atque adhuc
huius mundi oblectacōibus dediti: alia vero in quibus ea que
rationis sunt differit atque animum a delectatione cōpescit. **Ibi**
namque caplō. v. ait. **Hoc** itaque michi visū est bonū ut comedat
quis et bibat et fruatur leticia et labore suo. **Et** longe inferius
caplō. vii. subiūgit. **Melius** est ire ad domū ludus quam ad domū
conuiuij. **Si** enim bonum est manducare et bibere: melius fuisse
videbatur ad domum conuiuij pergere quam ad domum ludus. **Ex**

qua re ostenditur. quia illud ex infirmantium persona intulit: hoc vero ex rōnis diffinitione subiunxit. Nam ipsas protinus rationis causas edisserit. et de domo lucā que sit utilitas ostēdit dicens. In illa enī finis cunctorum admonetur hominum: et viuens cogitat quid futurus sit. Rursum illic capitulo. xi. scriptum est. **L**etare iuuenis in adolescentia tua. Et paulopost subditur. Adolescentia enī et voluptas vana sunt. Qui diem hoc postmodum vanum esse redarguit q̄s prius admonuisse videbatur: patenter idicat: quia illa quasi ex desiderio carnali verba protulit: hec vero ex iudicij veritate subiunxit. Ita etiā in proposito concionator noster velut ex mente infirmantium humane suspicionis sententiam proponit. dum dicit. **U**nus interitus est hominis et iumentorum. et equa vtriusq̄ condicio. Sicut moritur homo: sic et illa moriūt. Similiter spirāt om̄ia et nichil habet homo iumentis amplius. Qui tamē ex diffiniciōe rōnis suā postmodū sniam protulit dicens. Quid habet amplius sapiens stulto. nisi ut pergat illuc vbi est vita: Habet igitur hō ampli⁹ iumentis q̄ illa post mortē nō viuūt. hic vero tūc viuere inchoat cū per mortem carnis hāc visibilem vitā cōsummat. Qui etiam concionator lōge inferius caplo scilicet. ix. dicit. **Q**uācūq̄ potest man⁹ tua facere istā opare. quia nec op⁹ nec ratio nec sapiā nec scia erūt apud iferos q̄ tu pperas. Quō ergo vn⁹ ē iterit⁹ hoīs et iumēti. et equa vtriusq̄ cōditio: aut quō nichil hēt hō iumentis āpli⁹: cū iumēta post mortē carnis nō viuūt: hō minū vero spūs pro suis culpis post mortē carnis ad inferos dēducti nec in ipa morte moriūt vt ait gregori⁹. Verū enim uero vt cōponā bziter hāc de salōne discordiā. audiat q̄sq̄ voluerit ei⁹ sup̄ imortalitate mea breuē absolutāq̄ et verissimā sententiā. Reuertat⁹ puluis ad terrā suā: et spūs ad dñm q̄ creauit illū eccēs. vii. Quid q̄ris āpli⁹ de salōne. qd vis vlteri⁹. nō ne iā satis sup̄q̄ satis ad salōnē dcm̄ ē. **BEATA.** Perpulchre loq̄ris.

et placere hominibus debent ea que dici. Sed tamen sicut vitā
anime in corpore manentis. ex motu corporis homines agnos-
cunt: ita vitam anime post corpus a quibusdam reb⁹ at-
testantib⁹ libēter agnoscerent. **ARISTOTELIS.** Numquid non sancti
apostoli et martires cristi presentem vitam despicerēt. in morte
carnis animas ponētes: nisi certiozem animarū vitam sequi nō
dubitarent? Tu vero ipse inquis quia vita anime in corpore
manentis ex motibus corporis agnoscit. et ecce hī qui animas
in morte posuerunt atq; animarum vitam post mortem carnis
crediderūt quotidianis miraculis choruscant. Ad extinda nāq;
eorū corpora viuētes egri veniūt. et sanant. periuri veniūt et de-
moīs vexant. demoniaci veniūt: et liberant. leprosi veniūt: et mū-
dant. deferunt mortui et suscitant. Pēsa itaq; eorū aniē q̄liter viuūt
illic vbi viuūt. quorum hic vel mortua corpora in tot miraculis
viuunt. Si igitur vitam anime manētis in corpore deprehendis
ex motu membrorū: cur nō perpendis vitam anime post corpus
etiam per ossa mortua in virtute miraculorū? Nulla vt opinor
huic rationi cauillatio obsistit: in qua et ex reb⁹ visibilibus
cogimur credere quod non videm⁹. **BEZZIUS.** Proinde vero
ne gloriaris o anima. Hec etenim ratio quam efficacissimā pro-
fus atq; irrefragabilem censeo non tua sed gregoriū pontificis
olim maximi ratio est. **ARISTOTELIS.** Fateor. Idipsum quoq; si non
preuenisses: dicere intendebā. Neq; enim aliena pro meis dicta
vt pleriq; alij soleo usurpare. Ista vero et pleraq; alia colloca-
ta in his dyalogis quāto a doctozibus viris pdire et meliorib⁹
tanto maioris cōstat esse roboris et firmitatis. Cui satis dicto
applaudit qđ non minus apposite q̄ sapienter a cicerone in sua
paradoxa dictum est. Qui cum de virtutibus ac morū institucōe
diceret. A philosophis inquit ad eū vnus ex circumstātib⁹
metuebā ne a lenonibus diceres. socrates disputabat isto modo
Ad quē cicero. Bene hercule narras. Nam istū doctū et sapiētē

virum fuisse memorie traditum est. hec cicero. **N**ec culpet me
aliquis: sed eo potius qualecūq; op⁹ hoc. et hos labores meos
acceptet. q̄ aliena vt plurimum doctrina vtor. q̄ meum es et
meos oculos ex auro alie no redimio. **S**ic enim longe ante me
fecit princeps philosophie aristoteles. sic tullius ī suis oratorijs
libris. sic etiā magnus augustinus. sic iberonim⁹. sic gregori⁹.
sic beda. sic bernard⁹. sic origenes. sic albert⁹. sic thomas aquī
nus. et reliqui fecere pene omnes. **O**peris namq; ac studij mei
est vt de seipso ait iberonimus multorum libros legere. vt ex
plurimis diuersos carpā flores. que meliora et vtiliora sunt
instar apīs melliflue delecturus. **N**am teste basilio que vtiliora
sunt mandari memorie principalius meruerunt. **S**icubi vero
vox nostra insonuit non a paternis discessit limitibus. **N**ostra
quidem etsi pauca. etsi tanto q̄d crist⁹ est huius operis subiecto
indigna. hoc ipsum inq̄ quātulūcūq; est. etsi modicū etsi indig
num acceptare sua pietate dignabit̄. **T**otū nempe deo dedit:
qui seipsum obtulit. **A**postoli tantū nauē et rethia pro cristo
reliquerūt. vidua duo erat mittit in gazophilatiū. et p̄feret
cresi diuicjs. **B**ene dixi subiectū hui⁹ operis esse cristū. **T**radēt
ali⁹ humanas historias et bellica gesta. scribant ali⁹ naturalia.
humana iura. carmina amatoria. comedias. et cetera vana: ego
cristum scribere. cristū colere. cristū adorare. cristū ore cordeq;
et viribus totis amare scire atq; intelligere conoz. **H**ec est enī
vt ipse ait vita eterna. vt cognoscant te deum verum: et quem
misisti ihesum. cristū io. xvij: et ihere. ix. **N**on gloriēt sapiens
in sapia. nec diues in diuicjs suis. nec fortis in fortitudine sua:
sed ī h̄ glēt q̄ glāt scire et nosse me. **M**emī etiā dum p̄nla adhuc
essem. p̄rimisq; operam litteris darem hos a p̄ceptore meo
hauisse versiculos. ipsosq; tā alte ī p̄suisse memorie q̄ excidere
ab ea pacto vllō nequiverunt. **H**oc est nescire sine xp̄isto
plurima scire. **S**i cristum bene scis: satis est si cetera nescis.

BEZII. Memini attamen primis ab annis studisam te phiē
verum illi que ad nature magis q̄ ad mox pertinet indaginem
ANIM. Concedo. hoc. sed iam me contineo. et hāc quantū
in me est passionem: utinam sic reliquas omnes. mortifico. **Illa**
enī et si est sublimis atq; excellēs. minus tamē utilitatis. habet
ad vitā. q̄ ista de cristo sacra philosophia que perpetuā homi-
nibus salutem prestat. **R**isi forte instructor erit ad bene viuēdū
qui pruine et niuiū et yridis colozes quē admodū fiant didice-
rit: q̄ si illa nunq̄. didicisset. aut emendatior erit eius vita cui
aues et pisces noti sunt: q̄ si oīo essent incogniti. **S**imilia his
sunt cetera que in illa tradūē. hnt enī splendorē cognitionis ex-
imium: vite autē utilitatē non habent. **A**t vero hec cristiāna
phiā ymmo vera potius et diuīa sapiā tota vt sic dixerī de re
nostra est. **I**taq; qui huius cognitione omissa phifice intendunt
hū alienum quodāmodo negotium agere vident: suū omittere
Hinc bernardus. **H**ec mea interim phiā. hec mea sublimis atq;
excellsa sapiā: cognoscere cristum. et hunc crucifixum. **F**elix felix
inq̄ que veritas per se docet. nō per figuras et voces transe-
untes: sed sicut se habet res. **R**ostra opinio et noster sensus sepe
nos fallit et modicū videt. **Q**uid prodest magna cauillatio. nu-
merose questiones cum suis argumētis pene dixerim infinitis
de occultis rebus maximeq; a nobis distantib; et de quib; nō
arguemur in iudicio quia ignorauim; **G**randis profecto vesa-
nia grādis insipientia quod vtilib; ac necessarijs spretis: vltro
intēdim; curiosis et dampnolis. **O**culos certe hntes simulacris
persimiles nō videmus. **E**t quid cure nobis ad salutem animar;
que ars artium esse dinoscitur de generibus et speciebus? **C**ui
eternū verbū loquitur a multis opionibus expeditur. **E**x vno
verbo omnia. et vnum loquitnr omnia. et hoc est principium
qđ et loquit nobis io. viij. **R**emo sine illo recte itelligit quicq;

aut iudicat. **C**ui omnia vnum sunt. qui omnia ad vnum tra-
hit. et omnia in vnum videt potest stabilis corde esse. et in deo
tranquillus permanente. **Q**ui plene cupit et sapide cristi verba
intelligere. oportet vt totam vitam suam illi studeat conformare
Quid prodest tibi alta de trinitate disputare: si humilitate ca-
reas aut caritate vnde displiceas trinitati? **M**elius enim est atq;
salubrius sentire compunctionem: qm̄ scire eius diffinitionem.
meliusq; est deum et proximum diligere: qm̄ diffinitionem cari-
tatis agnoscere. dicente augustino ad suos clericos. **A**n-
te omnia fratres carissimi diligendus est deus: et deinde proximus. **Q**ua-
propter a quibusdam nostris sacre pagine doctoribus non ab-
re decisum est. vltimam hominis beatitudinem magis in actu
voluntatis qm̄ intellectus consistere. **T**edet me sepe vultu legere
et audire. **I**n te totum est quod volo et desidero olumen eternum
et increata sapientia benedicte ihesu. **T**aceant omnes doctores.
sileant omnes creature in conspectu tuo. tu michi loquere solus.
Quanto enim aliquis magis sibi vnitus. et interius magis sim-
plicatus fuerit: tanto plura altioraq; sine labore intelligit.
quia de super lumen intelligentie capit. **BEVIAV**. **A**ttamen
paulus tuus doctor eximius libris incubebat et litteris. **AN**
MA. **S**ed non secularibus. **BEVIAV**. **L**ibris inq; utebatur
paulus. **I**n epistola namq; ad thimotheum ita scribit. **P**enulam
quam reliquit troade. veniens affer tecum. et libros. maxime autem membra-
nas. **ANMA**. **E**t noui et audiui hoc. et legi sepe. **N**ec ego
etiam libros omnes passim repudio. **N**on est enim culpanda
scientia aut cuiuslibz rei noticia que bona est et a deo ordinata
sed preferenda est semper bona conscientia et virtuosa vita.
Enimvero magno adueniente iudicio non queretur a nobis
quid legimus: sed quid fecimus. nec qm̄ bene qm̄q; ornate dix-
imus: sed qm̄ virtuose et qm̄ recte viximus. **BEVIAV**. **S**ed iam
ad nostrum primum de tua immortalitate propositum redeamus

153
Dico igitur quod Christi resurrectio de qua paulo ante memisti euiternam
te seu imortalem esse non arguit. Poterat enim ipse tempore deus vel
mortuam sui corporis suscitare. vel nouam creare et eam exanguis
suo corpori infundere animam. De seculo preterea germano traditum
quod vitulum quendam mortuum suscitauit. Aut ergo friuolum illud
aut tua ratiocinatio vana. aut quadrupedis anima non secus
atque hominis imortalis existit. ANZM21. Christi. lazari. puellae
domi clausae. delati extra portam iuuenis. ceterorumque mortuorum
preterita futuraue resurrectio. pars rationis mee. non ipsa tota
ratio est. Dico ergo ut melius intelligat. quod mortuorum hominum
in vitam eternam aut in perpetuam dampnationem suscitatio
efficacissimum est perpetuitatis mee argumentum. Quid enim
finibile mortis ue susceptibile vel septerno torquenti supplicio vel
eterna perfrui gloria posset? Et si enim visum quandoque fuerit
quadrupedis animam. magis autem ipsum quadrupedem diuinam
virtute surrexisse a mortuis: non tamen in vitam aut in damp-
nationem eternam. De nobis vero ait dominus in suo quod nemo
fallit euangelio. Qui manducat meam carnem et bibit meum
sanguinem habet vitam eternam. et ego resuscitabo eum in nouissimo
die iohannis. vi. Sed quid moror. et non illud verissimum eiusdem
saluatoris nostri ac validissimum adduco testimonium? Is enim
ut est apud matheum compellatus a saduceis de questione resur-
rectionis inquit ad eos. Erratis nescientes scripturas neque vir-
tutem dei. In resurrectione enim neque nubent. neque nubent: sed
erunt sicut angeli dei in celo. De resurrectione autem mortuorum
non legistis quod dictum est a deo dicente vobis? Ego sum deus
abraham et deus ysaac et deus iacob. Non est deus mortuorum
sed viventium. Et audientes turbe mirabantur in doctrina eius
mathi. xxij. Egregie quidem atque ad rem aptissime. Nam ut ibidem
ait lyra. Dei id est creatoris ad creaturam scilicet abraham ysaac et
iacob est ratio realis que non potest fundari in nichil. nec

fundat̄ i eoz̄ corporibus tūc iādudū mortuis atq̄ alteratis.
et que abrahā ysaac aut iacob dici non possunt: fundat̄ ergo
in eoz̄ uiuentibus aīabus. Et q̄uis saluator̄ euidentiora sacre
scripture testimonia allegare potuisset ac sciuisset: vt est illud
psa. xxvi. **Diuet̄ mortui interfectiq̄ tui resurgēt.** Et ezechiel.
xxxviii. **Educā vos de sepulchris vestris popule me⁹. et dabo
vobis spiritum et uiuetis.** Et iob. xix. **Scio q̄ redemptor̄ me⁹
uiuit. et in nouissimo die de terra surrecturus sum: et in carne
mea uidebo deū saluatorem meū.** Et illud cāticor̄. ii. **Et mor-
tui resurgent incorrupti.** Quia tamē saducei illi nullos pphetas
nullosq̄ alios q̄ moysi libros admittebāt: cōueiētissime auctās
illa in libris moysi contenta a saluatore inducta ē. **BEV 72V**
Resurgēt ergo omnes in resurrectione in nouissimo die. **AN 7**
22. Resurgent. **BEV 72V:** Et tamen in psalmo primo dicit̄.
Non resurgunt impij in iudicio. Non ergo generalis erit mor-
tuoꝝ resurrectio. si non impioꝝ. cū impij vt probe nosti.
nō solū mortui sed bis q̄ mortui sunt. Et in euangelio quod mō
allegasti de solis se digne manducantibus cristus ait. **Et ego
resuscitabo eum in nouissimo die.** Amplius. si corpoꝝ resur-
rectio futura est: h̄ precipne in fauorem tui melioris siquidem
hominis partis et magis ad similitudinem dei faceret. **Stat⁹**
vero tuus dum a corpore secreta es. et quodāmō excarcerata
longe beatior longeꝝ est tibi conuenientior. et deo similitior q̄
dum es corpore conglobata. **Igitur aridoꝝ vt cremium et
insensibilium resurrectio corpoꝝ tibi nedum certe superua-
tua et inutilis: sed nociua potius et grauis. et dispendiosa erit.**
AN 7 22. In fauorem utriusq̄ fiet resurrectio. **Corpus enim
tunc ex mortuo uiuum. ex arido uiride. ex insensibili anima-
tum. ex graui agile ex corruptibili impassibile. ex opaco fulgi-
dum. ex terrestri celeste. ex grosso rarum et subtile fiet.** **Aniūma
vero vt ps sue parti reuiri gaudebit. et sicut forma relegata**

157
a materia per se non subsistens gloriato reddita corpori sub
sistere letabitur. **BEV JLV.** Crescit ergo anime beatitudo dū
corpori suo reunitur. **UMJMA.** Extensivē crescit: sed nō in
tensivē. ut ait ille magnus rabi paulus burgenſis episcopus.
Nam perfecta anime beatitudo ut ipse ait que principaliter in
visione diuine essentie concistit non dependet a corpore. unde
sine eo potest anima esse beata. Hinc est q̄ anima seperata in
visione diuine essencie totaliter quiescit ex parte appetiti: non
aut̄ ex parte appetitis. Quare ut iā dixi beatitudo corpore resu
mpto crescit extensivē solum. et non intensivē. **BEV JLV.** Ani
ma beata vult corpori suo reuniri vel nō vult. Si sic: non hāt
in celo om̄ia que vult. ergo in celo āte iudiciū non est pfecta
beatitudo. Si nō vult: ergo quādo vnietur erit sibi inuolūtariū
quare et penosum: **Amplius salomon in ecciāste ait.** Homo cū
dormierit non resurget. **UMJMA.** Ad salomonem satis antea
dictum arbitroz. Ad aliud vero dico q̄ anima beata non vult
corpori suo reuniri nūc. Dico vlteri⁹ q̄ anima petri vel pauli
habet quicquid vult habere nunc. **Male ergo infers o belial**
q̄ quando vnietur erit sibi inuoluntarinm. et hoc siue nunc
determinet velle siue vniri. **Volet enim tūc et non alias vniri**
quādo de⁹ volet. **Nam volūtas anime beate semper est diuine**
volūtati conformis. **Et beati ut ait aug⁹ omnipotentes erūt sue**
volūtatis: ut deus sue. **Nam sicut deus poterit quicquid volet**
per seipsum. ita poterunt illi quod volēt per illum. **Et sicut illi**
non aliud volent q̄ ille volet: ita ille volet quicquid illi volent
Et quicquid ille absolute volet nō poterit nō esse. BEV JLV
et tamen scriptum est. **Deus vult omnes homines saluos fieri:**
non tamen omnes homines salui fiunt. **UMJMA.** Ideo dixi
absolute. **Habet enim deus et voluntatem condicionatam quā**
moderni theologi cōsequentem seu regulatam vocant. et quā
omnes saluos fieri homines vult. dū tamē suis quo salui fiant

monitis obedire velint. dicente eo. **Si vis ad vitam ingredi**
serua mādāta math. xix. **Nec** procedit tua superior alia cauil
latio o belial de perfectiori ac simpliciori statu aīe a corpore se
parate. **Ibi** enī de nō glōzificato et corporali manēte corpore:
hic de corpore spiritali et sicut ait aug⁹ celestiali factō agit.
Quod vero arguis de impijs in psalmo: quia non resurgūt in
iudicio. subaudi in vitā eternam. **CELIV. Hoc** subaudire
quid aliud queso est q̄ litteram manifeste corrūpere? **Sacre**
vero lrē corrūpende non sunt. **ANIMA. At** sane intelligende.
CELIV. Quomodo? ANIMA. Ait utiqz propheta. **Non** re
surgunt impij in iudicio. **Sed** audi qd sequit̄. **Neqz** peccatores
in consilio iustoz. **Et** quid aliud est in futuro seculo iustoz cō
siliū q̄ diue essentie btissima visio? **Que** recte consiliū iustozū
appellat̄. a q̄ vniuersi excludūt ipij. solisqz iustis illic īteresse
cōcedit̄. **Et** dñs in euāgelio. **Qui** māducat meā carnē et bibit
meū sanguinē habet vitā eternā. et ego resuscitabo eū in nouis
simo die io. vi. **Nō** tā subitellige q̄ resume. in vitā eternā. **Re**
surrectio vero ipiozū que in mortē et nā fiet: nō tā resurrectio
q̄ suppressio. nec tā viuificacō q̄ mortificacō dicēda ē. **Omnes**
qdē resurgem⁹: sed nō ōnes imutabimur ait apostol⁹. i. co. xv.
Iusti nēpe dotib⁹ q̄s supra tetigi adornati resurgēt. **Ipij** vero
nichilo q̄ in dēteri⁹ imutati corp⁹ ut antea. ymmo pl⁹ q̄ antea
et graue et passibile et tetz et opacū. semp moriēs sed tamen
imortale resumēt vt ait grego⁹. **Qd** nō absqz magna rōe a deo
optio qdē atz eq̄lho sāditiū ē. **Nā** suercitudo iusticie id exigit.
ut q̄ trēa graua qdē atz opaca nīmiū dilexerūt: graues vt trā
atz opaci fiāt. **Qui** vero trēstria aspantes celestib⁹ raris leui
b⁹qz ihesert: rōi cōsētaneū ē. vt hñqz et leues et rari pmaneāt
Qui vero re pbi tpalē ī h mūdo discipliaz effugerūt: digna res
est vt ī antro demersi tartareo lozis sine fie trucidētur. **Digna**
inq̄ res est o belial vt qui tuas viciozum tenebras amauerūt.

et lucem cristi ac veritatem repulerunt. tecum descendentes. et
mansione apud te facientes. tetrīs horridisq; tenebris et sepiter
nis inuoluāt horrozibus **HELIAL**. Quid vero ad paulū aplm
dices: cuius hec i epistola ad corinthios verba leguntur. Caro et
sanguis regnum dei non possidebunt. **ANIMIA**. Quid q; ipse
alio in loco scilicet idest ad cori. xv. eaplo ait. Oportet corrup
tibile hoc incorruptibilitate. et imortale hoc imortalitate iduere
HELIAL. Quid igit restat nisi q; sibimetipsi contrariū feciat
ANIMIA. Requāq; at potius sane intelligendus. Cū enim in
resurrectione corpus transformatum fuerit. tuuc proprie nō erit
quod modo est corp⁹ et sanguis. sed celeste corpus vt ait aug⁹
Et illud non sic accipiendum est quasi carnis et sanguis nō sit
futura sbnā. sed carnis et sanguis nomine ipsam corrupcionem
carnis et sanguis intelligendus est aplūs nūcupasse. que vtiq;
in regno illo non erit: vbi caro incorruptibilis erit. Quamuis
et aliter posset intelligi. vt carnem et sanguinem opera carnis
et sanguinis. dixisse accipiamus aplm. et eos regnū non posses
suros qui perseueranter ista dilixerunt. hec aug⁹. **HELIAL**.
Ronne sepe contingit o anima q; lupus hominem deuorat. et
caro hominis vertitur in suā. lupum vero vrsus postea vorat
vrsū quoq; leo. vel si mauius vt est apud virgiliū. Torua leena
lupum sequitur. lupus ipse capellam. florentem citisum sequitur
lasiua capella. te coridon o alexi. trahit. sua quemq; voluptas
ANIMIA Assentioz. **HELIAL**. Quomodo ergo sic alterat⁹
potezit resurgere homo? **ANIMIA**. Quop fuit hominis caro
resurget: qđ bestiarum remanet. Scit enim bene secernere
qui sciuit ex nichilo omnia condere. Siue ergo a feris homies
siue a piscib⁹ seu a vulturibus absorbeantur: omnes in resur
ractione reformabuntur. intantum vt nec capill⁹ ex eis pereat
Querilia tamē hec sunt o belial: nec abste que proponantur:
ab me vero quibus respondeat satis digna.

De martiribus et miraculis. de vera dei et falsa hominum pace.
Dialogus tertius. BEVJVL

Ad Stephanum igitur. ad andream. ad petrum. et reli-
quos martires tuos redeo. Hos ergo non diffiteris
o anima crudeli immatura ac violenta morte necatos
ANJM. Quod verum est: diffiteri est nephas. BE
VJVL. Vili etiam atque pudenda: ANJM. Vili apud homines:
apud deum preciosa. BEVJVL. Immatura attamen. Quod ipsum
non paruum est apud humanos improperium. ANJM. Sed mors
illa nec mors nec immatura dicenda est qua ad fontem vite per-
git. et ex huius vite mortalis angustiis ad immortalitatem pervenit
Maturus est. perfectus qui eo venire dignus est. Omni tempore illo
eundem est. omni etate tenendum. omni conatu properandum. quia
semper oportuna hora: nunquam vero intempestiva illuc pervenit. BE
VJVL. Huius tamen ipsi tui martires tanta que dixi horrenda atque
ignominiosa mala pro christi nomine sunt perpessi. ANJM.
Sed volentes. BEVJVL. Christus ergo tuus necis eorum atque
ignominie causa est. ANJM. Non cogens tamen aut necessa-
ria. BEVJVL. Motiva saltem atque precipua. Sedit ergo sangui-
nem suorum christus. ANJM. Non sanguine suorum christus: sed
fide. sed constantia. sed perseverantia gaudet. qui eligunt mala pene omnia
et mortem ipsam pati. quam malo culpe quod est christi negatio consen-
tire. Que martirum constantia magni profecto ponderis et magne
virtutis existit: sed christi longe maioris. testis est bernardus in
sermonibus ita dicens: Proposui predicare ad andream apostolum:
sed ecce verberius annuncio christum. Magna fecit adreas aposto-
lus: sed maiora homo christus. Andreas fuit in cruce passus. similiter
et christus. Sed adreas pro se: christus pro andrea. Andreas tribus
diebus in cruce pedens predicabat christum: christus etiam die crucis
mortem vicem celum predicanti referabat. Fortis quidem adreas: sed forti-
or christus. Vtque filius adre. secundum carnem: sed utique eo fortior pro virtutem

Uterq; fortioꝝ in crucis patibulo: ꝑ adam in deliciay paradiso.
Adham habuit lignum vite ad remedium: et isti lignum crucis
 ad tormentum. **S**ed vulnerat⁹ est adam a redolentib⁹ pomis
 et isti illesi a cedentiū plagis. **A**ndreas moziens celum apertū
 vidit: quo eum cristus in celo regnans post mortē introduxit
 vt quozum fuit similis pena simili societur et gloria. hec ber-
 nardus. **L**egitur etiā de beato andrea qꝫ ipse duct⁹ ad suppliciu
 et crucē videns prozupit. ī laudem crucis et pulchre salutauit
 eam sic dicens. **S**alue crux felicissima que in corpore cristi de-
 dicata. et ex membris eius tāꝑ margaritis ornata es. **A**nte ꝑ
 te ascenderet domin⁹. timorem terrenum habuisti: modo vero
 amorem celestem obtinens pro voto susciperis. **S**ecurus ergo
 et gaudens venio ad te. ita vt et tu exultans suscipias me dis-
 cipulum eius qui pependit in te. **Q**uia amator tuus semper fui
 et desideravi amplecti te. **O** digna crux que decorem et pulchri-
 tudinem de membris domini suscepisti diu desiderata. sollicitē
 amata. sine intermissione quesita. et iam concupiscenti anio pre-
 parata. accipe me ab hominibus. et redde me ingrō meo. vt per
 te me recipiat: qui per te me redemit. hec āndreas. **A**dhuc pauca
 de martiribus. **H**ī sunt de quibus mathi. xij. dominus ait. **S**e-
 debitis et vos iudicātes duodecim tribus israel ad faciendum
 vt ait prohpā vindictā in nacionibus. iurepacōes in populis
Hī sunt de quib⁹ sapiē. v. legit. **T**unc stabunt iusti in magna
 constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. et qui abstule-
 runt labores eozū. **V**idebunt eos impj et turbabuntur timore
 horribili. et mirabunt in subita rione insperate salutis gemētes
 pre angustia spiritus. **D**icent enim itra se penitenciam agētes
Hī sunt quos aliquando habuim⁹ ī derisū et in similitudinem
 improperij. **N**os insensati vitam illoꝝ estimabamus ifaniam
 et finem illorum sine honore. **E**cce quomodo cōputati sunt iter
 filios dei. **T**ūc vt pulchre ait iheronim⁹ ad vocē tube pauebit

terra cum populis: tu cristiane gaudebis. **J**udicaturus domino
lugubri ore mundus imugiet. et tribus ad tribum pectora fe
rient. **P**otentissimi quondam reges nudo latere palpabunt. **E**t
exhibebitur cum prole sua venus. **T**unc ignitus iupiter adduce
tur. et cum suis stultus plato discipulis. **T**unc aristotilis argu
meta non proderunt. **T**unc tu rusticanus et pauper exultabis ride
bis et dices. **E**cce crucifixus deus meus. ecce iudex qui obuo
lutus pannis in presepe vagant. **H**ic est ille fabri et questuarii
filius. hic qui matris gestatus sinu hominem deus fugit in egip
tum. hic vestitus coccino. hic sentibus coronatus. hic magister demo
niū habens et samarites. **C**erne manus iudee quas fixeras. cerne
latus romane quod foderas. **V**idete corpus an idem sit corpus quod
dicebatis clara nocte sustulisse discipulos. hec iberus. **BEZEL**
Pro laude cristianorum et martirum tuorum inaudita hactenus
multa atque admiranda o anima narras. **ARMA**. **E**gregia
quoque nec tam laude quam admiratione digna. **BEZEL**. **E**gre
gia sane. **Q**uorum plurimi pecudum more venditi et captivi
ducti sunt. **ARMA**. **H**oc certe miserimum foret: si aliquo
duci potuerunt ubi deum suum non inueuerint. **S**unt in scrip
turis sanctis huius etiam cladis magna solacia. **F**uerunt in
captiuitate tres pueri. fuit daniel. fuerunt alii prophete. nec
deus defuit consolator. **H**ic ergo non deseruit fideles suos sub
dominatione gentis licet barbare: qui prophetam non deseruit
nec in visceribus belue. **BEZEL**. **S**ed hec gentiles et sarra
ceni cum audiunt: malunt irridere quam credere. **ARMA**. **H**ii
tamen in suis litteris credunt arionem methimeneum nobilif
simum cytharedam cum esset eiectus nauis exceptum delphini
dorso. et ad terram illesum fuisse proiectum. **BEZEL**. **I**llud
vero tuum de iona propheta incredibiliter esse aiunt. **ARMA**. **P**lane
incredibiliter quia mirabiliter est: et mirabiliter quia potenter. **BEZEL**.
At enim in tanta strage cadauerum tui nec sepeliri quoniam etiam possunt.

ANIMATA. Nec istud pia fides nimium reformidat. nec assumētes
 bestias resurrectoris corporibus obfuturas quorum capillorum capitis
 ut antea dixi non peribit. **Nullomodo** diceret michi veritas.
Nolite timere eos qui corpus occidunt: animam autem non possunt
 occidere. si quippiam obesset future vite. quicquid inimici de cor-
 poribus occisorum facere voluissent. **Nisi** forte aliquis sic ab-
 surdus est ut ostēdat eos qui corpus occidunt non debere timere
 ante mortem. ne corpus occidant: et timeri debere post mortem
 ne corpus occisum sepeliri non sinant. **Falsum** est ergo quod ait
 Qui corpus occidunt et postea non habent quid faciant. Absit
 ut falsum sit quod veritas dicit. **HELYAL.** Multa inquam corpora
 cristianorum terra non texit. **ANIMATA.** Sed nullum eorum
 quisquam a celo et a terra separavit. quam totam implet presentia
 sui qui novit unde resuscitet quod creavit. **HELYAL.** Inhonorata
 dico martirum tuorum corpora valde plurima et supra terram
 insepulta remanserunt. **Scribitur** namque in psalmis. **Posuerunt**
mozticinia servorum tuorum bestiis terre **Effuderunt** sanguinem
 eorum sicut aquam in circuitu iherusalem et non erat qui sepeliret **ANIMATA.**
ANIMATA. Sed magis ad exaggerandum crudelitatem eorum qui ista
 fecerunt: non ad eorum infelicitatem qui passi fuere: hec scripta
 sunt. **Et** si enim in conspectu hominum dura videntur atque dira hec
 preciosa tamen semper in conspectu domini mors sanctorum eius
 Proinde omnia ista. curatio funeris. conditio sepulture. pompa
 exequiarum magis sunt vivorum solacia quam subsidia mortuorum ut ait
 augustinus. **Si** enim ut ipse ait aliquid impio potest sepultura preciosa
 oberit pio vilis aut nulla. **Proclaras** exequias in conspectu hominum
 exhibuit purpurato illi diviti turba famulorum: sed multo cla-
 riores in conspectu domini ulceroso illi pauperi ministerium
 angelorum. qui eum non extulerunt in marmoreum tumulum
 sed in abrahe gremium sustulerunt. **HELYAL.** Rident hec
 illi contra quos defendendam christi fidem suscepisti. **ANIMATA.** Verumtamen

sepulture curā sapiētes etiā philosophi cōtempserunt. Et sepe
vniuersi exercitū dū pro terrena patria morerent. vbi postea
iacerent. vel quibus bestijs esca fierent: nō curabant. **V**icuitq;
de hac re poetis plausibiliter dicere. Celo tegitur qui nō habz
urnam. Et dyogenes famosissimus ille cōtempzor omniū que
optantur ab alijs dū senio confectus. febre correptus. et mortū
proximus esset: suum rogauit amicos corpus relinquere in se-
pultum. Cūq; amici a feris id deuorandū esse dicerent minime
inquit. Sed iuxta me baculum quo feras abigam ponitote. At
illi. Quid poteris extinctus. et nichil oīo sentiens? Quid igit;
ferarum inquit laniatus michi non sentienti oberunt? ex hoc
inuens nichil cuiq; obesse carentiā sepulture. **HELIIU.** Mul-
tos etiam cristianos fames diuturna vastauit. **ARISTO.** Hec
quoq; in vsus suos fideles pie tolerando verterunt. Quos enim
fames necuit. malus vite huius sicut corporis molibus eripuit
Quos autem non necuit. docuit partius viuere. docuit pro-
ductius ieiunare. **HELIIU.** Sed enī multi cristiani interfec-
tū sūt: multi multarū mortū feda varietate cōsumpti. **ARISTO**
Hoc si egre ferendum est: omnibus qui in hanc vitā procreati
sunt vtiq; eōe est. Hoc scio neminē fuisse mortuū qui nō fuerat
aliquādo moriturus. **HELIIU.** Sed decollati sunt eoz q̄ plu-
rimi. proiecta eoz corpora. et feris alitib; q; relicta. **ARISTO**
Quid refert ait seneca cesim an punctim quis moriatur? Quid
inq; refert quo mortis genere vita finiatur ista. quando ille
cui finitur iterū mori non cogitur? Cum aut vnicuiq; mortaliū
sub quotidianis vite hui; casib; innumerabiles mortes q̄dāmō
cōminētur: q̄ diu incertū est quenā eaz ventura sit. quero abs-
te vtrū satius sit vnam perpeti moriendo. an omnes timere
viuēdo? **HELIIU.** Nō ignoro qui poti; eligat diu viuere sub
timore tot mortū: q̄ semel moriendo nullā deiceps formidare
ARISTO. Sed aliud ē q̄ carnis sensus infirmiter pauidus

158
refugit. aliud quod mentis ratio diligenter enucleata conuincit
vt ait augustinus. **HELIV.** Quid quod ipsi martires sine turpi et
morte mala conclusi sunt. **ANIMU.** Sed mala mors putanda
non est quam vita bona precesserit. Neque enim facit mala mortem
nisi quod sequitur mortem. Non itaque multum curandum est eis
qui necessario mori tui sunt quid accidat vt moriantur: sed
moriendo quo ire coguntur. Cum igitur cristiani nouerint longe
melioze fuisse religiosi pauperis mortem inter lingentium eorum
linguas. quod impij diuitis in purpura et bisso: horrenda illa genera
mortium quid mortuis obfuerunt qui bene vixerunt. **HELIV.** Nichil
tamen noui. nichil inusitati refers o anima. dum fortia martirum
tuorum gesta predicas. Sunt namque et in alijs sectis plurimi qui
pro sua tutanda lege morti sese etiam volutarie dedunt. **ANIMU.**
Sed non sequuntur signa. **HELIV.** Nec iam sequuntur in tua
ANIMU. At secuta esse multis iam transactis seculis nega
re non potes. Nos vero hoc preteritum tam diu et tam sepe
replicatum pro presenti habemus. Nec semper ortulanum platulam
irrigare opus est. **HELIV.** At nunc vel maxime opus esset
quando tua gens et tua secta maxime affligitur. eiusque hostis
turchorum princeps cristianos se terque quater fudisse gloria
tur. **ANIMU.** Quos? **HELIV.** Grecos atque armenos. et de
sclauonia trapesunte atque euboya non paucos. **ANIMU.** Si
romanos dixisses aut rhodios. si gallos aut germanos. reliquos
ve ecclie romane iudicos: in hoc de me forsitan articulo triumphas
ses. **HELIV.** Video quo te dis. Grecos tamen cristianos: pro
veris tamen et absque errore non habes. **ANIMU.** Detrahere
oblatrare. iudicare. mee non sunt partes. Est qui videt et iu
dicat omnia deus. qui per ignaras hominum mentes imbuere.
easdemque errantes dum et quo vult illustrare modo potest. Nempe
vt pulchre ait cicero. detrahere aliquid alteri. et hominem hominis
incommodo suum augere comodum. magis est contra naturam quam

mors ꝑ paupertas ꝑ dolor ꝑ cetera que possunt aut corpori
accidere aut rebus externis. **BEVIV.** Esto vero in aliquibꝫ
grecia forsitan erret: accidentale illud est . et non de tue fidei
essentia. **MMI.** Est spiritus sancti emanatio de fidei acciden
talibus. Et nuquid purgatoriu eē sancta iubz credere ecclesia?
BEVIV. In hoc forte et ipsi errent: attamen illa que susti
nent mala. patiuntꝫ pro causa cristi. **MMI.** Ut vide potiꝫ
ne pro causa priami. **BEVIV.** Hup tã veterem et senio mi
noratam iniuriã narras. **MMI.** Nulla potēti vetus: nulla
parua iniuria ē. **BEVIV.** At vetustas multoz obliuia faciēs
istius quoqꝫ fortassis obliuiū fecerit. **MMI.** Virgiliū quē
tanto mundiales affectu relegunt nō capit obliuio. **BEVIV.**
Quid ꝑ pax iam dudum celebrata est. et amicitie confirmate.
MMI. Mundi pacem dixeris: nō qualē suis cristus dedit
apostolis. O laude et voce cristi sacra pax. Et o beati vt ipse
inquit pacifici. quoniam filij dei vocabuntur mathei. v. Non
pacidici aduertite. sed pacifici ait Nam apud suum quod non
flectitur iudiciū non voces. sed res: non verba. sed opera atten
duntur. Juxta illud a nescio quo versificatore satis apposite
dictum. Non vox sed votum. non cordula musica sed cor. non
clamor sz amor resonat in aure dei. Sed quid miraris o belial
tam atrocis et acerbe iniurie. tam grauis horrendiqꝫ troiani
excidij: hominū item diuerse secte. diuersozū climatum pacem
violari. Cum apud nos atqꝫ hisce diebꝫ. vniꝫ religionis. vniꝫ
tribus. et vnius ore principū: tū pacem tū sacramēta. tū federa
turbari ac disrumpi feceris. Que licet pax vere fracta violataqꝫ
ac mortua facietenus reuixerit: cordetenus an hoc etiam sit. a
multis non sine magna ratione vertitur in dubium. Te enim
noctes atqꝫ dies procurante o sathana adeo iam mūdus impra
uatus est fere totus atqꝫ in maligno positꝫ ꝑ nūc vel maxime
iuxta gloriofam ouidiꝫ poete sententiã vere possum hoc dicere

159
Diuit ex raptis non hospes ab hospite tutus. non socer a genero
rara est quoque gracia fratrum. Imminet exilio vir coniugis: illa
mariti. Lurida terribiles miscet aconita nouerca. Filius ante
diem patrios inquirat in annos. Dicta iacet pietas. et virgo cede
madentes vltima celestium terras aetrea reliquit. Deus bone quod
id vere sancteque michi dictum videtur. et quod id cupide nunc quod
altius latiusque differerem. nisi quosdam mundi huius rectoris seu
princeps formidarem. Neque enim exigua res est feda illorum facta
attingere. quibus ut voluntas pessima: sic pietas maxima. et
flagitiorum omnium impunitas in penam humani generis data
est. Quotidie enim videmus ut ait crisostimus ledi quod plurimos
opprimi affligi cum omni iniuria humiles et infirmos a potentibus
et fortibus. et pauperes a ditioribus inuadi. Et sicut non est
possibile numerare fluctus maris: ita nec hi qui affligunt possunt
numero comprehendi. Quibus neque leges velle subueniunt. neque
iudicium metus. neque vllavis alia morbum hunc potest hac p
niciem cohibere. hec crisostimus. At vero tales quanto potenci
ores in malis perpetrandis fuerint in hoc seculo: in penis quoque
luendis potiores in alio erunt. Quare: Quia scriptum est. Po
tentes potenter cruciabuntur. Sed me cum primo nolens quicquam
aut loqui aut scribere in eos qui possunt perscribere. Postre
mo ad id venio o belial quod tanta nuper ancille mee. carni cete
risque tuis sequacibus amara bona et dulcia spondebas mala
Magnum te esse et dapsilem bonorum largitorem iactitas: sed
nullus es. Validum te esse et petentem inimicorum vltorem
predicas: sed debilis profecto es atque infirmus hostis qui nisi vo
lentem vincere nescis. Ex te namque nichil omnino potestatis vel
imperii in homines habes: qui nec in porcos nisi iussus intrahere
potuisti. luce. viij. quanto minus in homines. Et cristo dum ad
uersus eum bellaturus deserta campi cum signis erectis. cum appa
ratu. cum tubis infernalibus. et potestate tua quam maxima ingressus es

mitte te deorsum dixisti. tu deorsum non misisti. mathei. iiii.
In me si nō do: quicquid nō habes. **A**t ego cristianis iniciata
sacris religiosissimam cristi professionem intrans. tibi tuisque
operibus ac pompis renūciaui omnibus. **I**mpresentia quoque
ne me forte alienatā putes. etiā atque etiā voce tibi cordeque
renūcio. detestor. renego. despicio. **S**acrum vero baptismi laua
chrū quōdoli etate paruula fide suscepi nō propria iā nunc me
suscepisse ratifico. gaudeo. leto. approbo. **E**t quia temptare
incipiens paruus adhuc in me es ac debilis hostis ideo quātū
in me est super te basiliscum ambulo. te leonē conculco. teque
draconem quantū possum iterimo. **S**criptum est enim. **D**um
paruus hostis est interfice. nec eū crescēdo vires acquirere
sine. **T**e quidem ne me temptando. et prauas suggestiones
offerendo sepe et multū inquietes vitare non valeo: sed ne
temptatione vincas. diuina fauente gracia prohibebo. **Q**uē
admodū volitare auiculas circū domū meam impedire nō
possum: at ridiculare maxime. **Q**uatuor vt ait bernardus sunt
dominorum genera quorum subesse imperio in hac vita suademur
mundus. caro. demonia. et deus. **C**aro suis largitur affectis
momentaneā voluptatē. mundus transitoriam sublimitatem
demon perpetuā calamitatē. et deus interminabilē felicitatē
Confer adinuicem o homo. et pondera tam diuersa variisque
obsequiorum premia. **S**i voluptate attraheris. aiaduerte quod
momentanea est. **S**i mūdāna sublimitate alliceris: transitoria
est. **S**i te vero dyaboli perpetuitas inducit calamitosa est.
Ad deum ergo conuertere qui felicitatem daturum se nobis
eternā atque infallibilē repromittit carnis ac mūdi. scilicet et dya
boli quod maxime promissa donaque reiciens. **B**landa equidem sunt
ac dulcia horū trium in hoc seculo dona: sed in futuro esse di
noscent mirra felleque amariora. **F**orinsecus apparent sensibus
hūanis: placida intrinsecus aut sunt veneno aspido confecta

160
Hinc latini fulgor eloquii virgilius sub honesta quadam metho-
fora ad insipientes ut pueri terrenorum amatores quae alta voce
inclamat ita dicens. Qui legitis flores atque humi iaceta fraga.
Fugite o pueri fugite hinc: latet anguis in herba. **E**xempla de
hoc habemus quae plurima. unum vero et illud precipuum quo domino ab
re in fine huius defensoris forsitan collocabimus. de perperiam cereris filia
que dum veneri et aliis sociata nymphis in vallibus ethne legedis
floribus operam dat: a plutone raptata atque ad inferos deducta est.
Attendite o mortales attendite. attendite inquit quod non caro animas: sed
anima et se et carnem perdere potest. **N**olite igitur o mortales
nolite carni magis obedire quam anime. nec terrenis magis in-
hiare quam celestibus. **N**olite inquit terra fieri. ne et cibus dyaboli
sitis. **Q**uando enim serpenti dixit deus. terram manducabis:
peccatori dixit. cibus dyaboli es. **N**on sitis ergo terra si non
vultis manducari a serpente. **T**alis quidem es o homo: qualis
est dilectio tua. **S**i terram diligis: terra es. **S**i mundum diligis
dyabolus es. **S**i deum diligis: non audeo dicere deus es. sed audi
psalmistam. **E**go dixi dii estis et filii excelsi omnes. **Q**uod fina-
lit dicitis o belial quam in hoc mundo felicitatem seu miseriam habet
homo. in futuro etiam non defuturam. illud virgilianum eneidos
vi. inducens. **Q**ue gracia curruum armorumque fuit vivis. que
cura intentes pascere equos. eadem sequitur tellure repostos
Adde si vis et illud ovidii mutacionum libro quarto. **E**rrant
exanguis sine corpore et ossibus umbra. **P**arsque fori celebrat
psalmi tecta tyrani. **P**ars aliis artes atque imitamina vite exercet
alia parte sua peccata cohercet. **V**erumtamen audi etiam quid tandem super hac
re sentit ipse ovidius virgilio quoad hoc. immo et sibi metipso
contrarius in illo non poetico non scurrili. sed diuino magis quam
humano de vetula libro tercio sic dicens. **N**ec me quorundam
deterret opinio vana qui dicunt animas apud infernalium regna
exercere quod hic exercuerunt. quia verum si foret hoc: non

exiliū fugerem moriendo. **Dñ** melius. Quod se dixisse red ar
guar illud: nō fuit hoc quia sic sentirem. sed quia vulgo cum
loquerer: vulgi decreta tenere volebam. **BEZIV.** Magnā
profecto et nescio qua nisi subterfugij causa digressionem ad
mirabilem quidem et magno doctore dignam habuisti. Sed
age ad rem redas. et dicito michi o anima. Quid cause est.
quid ve obstaculi. q̄ sicut olim fieri solebant: amodo nō fiūt
in tua lege miracula? **An** quia tui sit abbreviata manus aut
debilitata legiferi? **An** et quod magis reor: quia vos ipse deus
et legifer vester sola voce solisq; labijs. non corde non opere
cristianos. vel pzincipum vestrozum ambitioni. inuidie. se
uicie: vel sacerdotum vestrozum luxurie. vanitati. auaricie:
vel popularū detractioni nequicie. nimis inbiantū culpa pro
derelictis proq; oblitis habuerit? **Et** hanc suam olim caram
et delectam plenas antea ac perdulces vuas. sed iam sarmen
tis impeditam nimis acerbis et graciles labzuscas ferentem
vineam incultam quidem ac desertam. michi amputandam
vindemiandamq; reliquerit? **ANIM.** Nulla harū queuis
causa huius est o belial: sed ea potius quam supra si me au
dire voluisti tetigi. quāq; maximū ille tum doctor tum pastor
gregezius in sua quadam omelia refert. **Orticolam** quippe nō
semper vt longe antea dixi fruticem clespedrare oportet.
BEZIV. Cur inq̄ etiam nunc miracula illa que predicās
facta esse: non fiunt? **ANIM.** Si tibi gregozij auctori
tas ac ratio non sufficit: augustini saltem ratio verbaq; ista
sufficiant. possem inquit dicere necessaria fuisse miracula
pziusquam crederet mundus. ad hoc vt crederet mundus.
Quisquis vero adhuc prodigiavt credat requirit: magnum
est ipse prodigium qui mundo credente non credit. hec au
gustinus. **BEZIV.** Sed miraculorum nonnunq̄ operatio
plerosq; ab eusebia in pdolatriā: a veritate in errorem traxit:

ANIMATA. Tuorum videlicet que falsa sunt: at verorum mīme
 Ex falsis enim vt ait phūs verum aliquando sequitur: sed ex
 veris nō nisi verū. **Hinc richard⁹** parisiensis doctor admodū
 egregius non minus deuote q̄ suauiter ita scribit. **O** deus vni
 uersum tuis orbem miraculis conuertisti. antiquam abrogasti
 legem. et vetera recentibus obruere sacrificia voluisti. **Quod**
 non alias certe q̄ ex tuorum mirabilium virtute effectum est.
Hinc nos tamen falsos et fallentes. seductos quoq; et seducētes
 tue fidei emuli impudenter nimis atq; inuerecunde garrunt. **Si**
 falsi igitur. si seducti a tuis miraculis sumus: a quo seducti nisi
 a te domine deus sumus? **BEZII.** At saltem vt princeps ipse
 turchorum cuius in tuos victorias ac triumphos memi. suisq;
 similes et salui fierēt. et tuā in pace gentem linquerent: signoz
 iam et prodigiorum choruscacio q̄ oportuna foret. **ANIMATA**
Si miracula signaq; glorioza turchis vt alijs nationibus deus
 pro nostra lege suo tempore non fecisset. **Si** cristi discipuli per
 omnes sparsi mūdi angulos nō fuissent. **Si** legem hanc turchi
 et sui similes non suscepissent. multisq; annis non obseruassēt
Si deniq; se iacētes itenebris illuāri. et sacrū euāgeliū denuo
 sibi anūciari pmitterēt: nōnulla certe foret tua argumētacio.

De mirabili orbis conuersione ad cristum. de sectis et legibus
 et. de comparacione earum adinuicem. **Dialogus quartus.**

BEZII.

Orbis igitur conuersionem ad cristi fidem quam
 memoras per apostolos et reliquos primitiuos
 tuos olim factam: a mirozum effectione operum et
 non ab astutia et calliditate humana factā fuisse
 o anima putas? **ANIMATA.** Non utiq; velut ambiguum puto
 sed id potius verum certumq; firmiter ac indubie credo. **BE**
ZII. Et an conuersionē istā illā esse existimas de qua scribit

ysa. ij. Conflabūt gladios suos in vomeres. et lanceas suas
in falces. Illam quoq; de qua in eodem. capitulo. xi. dicitur
In diebus illis habitabit lupo cum agno. et pardus cum
edo accubabit. Vitulus et leo et ovis simul morabuntur. et
puer paruulus minabit eos. ANNA. Etiam. HELIA.
Attamen illud contigisse nusquā adhuc aut in tua. aut in
hebreā. aut in alchorana lege compertum est. ANNA.
Non omnia que scribuntur a prophetis o belial sunt lit-
terali sensu intelligenda. Alioquin ipsemet ysaias non ho-
minem saluatorem. sed cornutum quadrupedem expectaret
cum ait capitulo. xvi. Emitte agnum domine dominatore
terre de petra deserti ad montem filie syon. HELIA.
Et quomodo queso te ad predicationem paucorum et sim-
plicium ac pauperum cristianoꝝ tot sibi cristus vbiq; po-
pulos acquisisset nisi eos mira interius sapientia repleuiss; exterioribusq;
verborum rationibus. atq; eloquentie gra-
tia insignisset? Dicit enim in ipsa rethorice fronte tuus
cicero meminit. Nemo nisi sapientia admodum atq; elo-
quentia peditus homines a iocunda sua consuetudine
que presertim iam nature vim optinet propter vetustatem
conuertere. et ad diuersas rationes vite traducere possit.
Quo autem difficiliora videntur ac sublimiora cristi pre-
cepta: maior eozū predicatoribus discretio atq; eloquentia
conferenda erat. ANNA. Assentioꝝ vtiq;. Nam nichil
verius ac magis consentaneum rationi. q̄ q̄ optimis tum
scientie tum eloquentie munirentur armis quozum predi-
catio ad vniuersum cōuertendum orbem destinata erat vt
cum fiducia verbum omnibus predicarent. Quos et ipse
cristus dum mittit confortat dicens. Cum fueritis ante re-
ges et presides nolite cogitare quomō aut quid loquamini
Dabitur enim vobis in illa hora quid dicatis. Mar. xij.

Verumtamen eloquentia ac sapientia hoc agere sole absq; ope
 ribus miris non sufficiebat. tanta erat et tantu iueterata mudi
 perversio. Cui9 etia conuersio tanta tamq; admiranda extitit
 vt tullianam prozsus ac demostenis omniumq; tam grecozum
 q; latinoz facudia. salmonis et sibillarum. platonis ac ceteroz
 phozum sapiencia defecisset: nisi potiozem sibi locum virtutes et
 miracula vendicassent. Quis enim queso intollerabilem grecoz
 superbiam atq; inuidiam. insaciabilem romanozum auariciam
 gallorum. germanozum. anglozum. cetrozumq; occidentalium
 luxuriam. ebrietate. petulanciam: ad humilitatem. frugalitate
 castitatem. sobrietatem. et ceteram vite rectitudine absq; mira
 culis conuertisset? Sed hec olim facta sunt i primitiua ecclesia
 Olim siquidem olim cristi vicarij eiusq; discipuli sancta ipsius
 vestigia imitantes signis chozuscantes et virtutib9 degentes
 sub quadam paupere vita suis predicacionibus atq; operibus
 miris et vita sancta orbem fere omne a tue o belial: tyrannidis
 iugo ad suam doctrinam pariter et vitam conurterunt. iniqua
 tuam ledere ptatem. et terrificam tui principatus offendere cru
 delitate non verentes. Illo namq; ipso tepoze peuca recipiebas
 a mundo tributa o belial. nec concursu solito cateruati ruebat
 ad tui haratri limina animaru flebile vulgus. sed via decliuis
 et lata que ducit ad mortem sine vlllo strepitu manebat paucis
 ad modu miserozu gressib9 conculcata. totusq; tua vacate curia
 vlulabat infernus gemens anxius spoliatus. Ducebant hñ pri
 itiuu apli et reliqui eozum sequaces. factozes quidem verbi et
 non auditozes vel prolatozes tantum humilem ac d spicabilem
 et inopem vitam in continuis laboribus erumpnis ac psecuci
 onib9. Vos autem o moderni ecclesie rectorozes ut plurimum no
 sic. Venenum diu est q; effudit iste dyabolus i ecclesia: ia estis
 inflati **BEZILL.** Vera igit miracula vt ex verbis tuis accipio
 in et pro sola tua lege retroactis iam seculis facta: et non alias

arbitraris: **ARJMA**. Ita sane arbitror. **BEVJAV**. Solam
ergo ipsam tuam legem deo gratam o anima. solam immacu-
latam et non aliam existimas: **ARJMA**. Solam. **BEVJAV**.
Nullamque proorsus aliam legis noie dignam censes: **ARJMA**
Nullam proorsus. **BEVJAV**. Et nullam nisi in ea salutem in-
ueniri posse autumas: **ARJMA**. Etiam nullam. **BEVJAV**
Hebreorum vero legem digito dei scriptam qua fronte quaque
fiducia dampnare audebis: **ARJMA**. Illa quippe nostra est
et ea quidem bona: sed incompleta. Complementum vero suum
est cristi euangelium. **BEVJAV**. Quid cristi euangelium?
Addere siquidem legi mosaice euangelium quid aliud queso
est quam legem aggrauare? Sunt enim aggrauantia additamenta
omnia. Consilia insuper euangelica grauius sunt: at sacramenta
grauiora. Et tamen euangelifer tuus cristus ait. iugum meum
suauis. et onus meum leue. math. xi. Quid isto magis contra-
rium esse potest. igitur si discordantia hec accordare. si has
explicare ambages. et his te eripere laqueis potes: magna
profecto dederis huic certamini pacem. **ARJMA**. Moyse
precepta. cristi consilia. primo leuia faciliusque omnia nolentibus
pergrauia quidem sunt ac difficilia valde. Legisti ne comicos
affri therencij libros. nulla inquit res tam facilis est. quin
difficilis sit quam inuitus facias. Hoc ad primum. Quod vero
dices grauius esse additamenta omnia fasum est. eumentum
est. Sunt enim additamenta plura que nedum non sunt gra-
uia: sed plurimum quoque afferentia leuitatis. **BEVJAV**. Que?
ARJMA. Vela in nauibus. rote in curribus. penne in vo-
lucris. Sic cristi euangelium mosaice legi additum christianorum
animas. ut sursum volare queant diuina virtute alleuiat.
quod minime lex mosaica sola prestare poterat. **BEVJAV**.
Arabum quoque legem vnissimum et absque socio deum coli iubentem
nullam dices: **ARJMA**. Non modo nullam sed fictam

sed ridiculam. ineptissq; et fabulis ac scurritatibus plenam. et
 dei blasphemam dico. **HELIAL.** Que vnū et absq; socio deū
 predicat: tu blasphemā dicē nō erubescis? **ANIMIA.** Que deū
 finitū. vtpote corporeum. manū ptes caput. et reliqua mēbra
 habentem. que diuinam prouidenciam nichil ista curare bassa
 que deum peccatorum omnium causam esse. que celum ex fumo
 factum. que celestes angelos ex flāma ignis creatos. et peccare
 et morituros esse. malos vero angelos per alchozanū saluādos
 que humanas animas portionem anime dei. plura quoq; alia ab
 sona. et celse derogantia maiestati ponit: qualiter excusari a
 blaffemia potest? **HELIAL.** Que virtuosos in paradiso. vicio
 sos ī baratro locat: lex illa deo digna nō censebit? **ANIMIA.**
 Neq; hoc satis est. Venos enim bone locari. malos male perdi
 omni secte omni legi coē est. In hoc tamē et ipsa turpiter errat
 que sūmam hominis beatitudinē in voluptatibus vt ī cerere
 potu et venere. multaq; alia nō dicā deo. sed nec sapiēti homiē
 digna tradit. **HELIAL.** Perpetua tamen paradisi gaudia
 machomet? ī suo alchozano describit. **ANIMIA.** In alchozano
 perpetua sed tantum carnalia promittuntur bona. Euangeliū
 vero promittit āgeliformitatē. homiēs scilic; cōformes futuros
 angelis nichil habentibus carnalitatis. Quid corporale optari
 quid concipi in hac vita potest. cuius desiderium non vilescit?
 Omnia quippe corporalia vilescunt: sola intellectualia nunq̄.
 Comedere bibere luxuriari et hmoi que paradisi gaudia arabib;
 sunt. et si aliquando quidem placent. aliquando etiam displicēt
 ac instabiliter se habent. Scize autem et intelligere atq; oculo
 mētis intueri veritatem semper placet. Et quāto plus senuerit
 homo tanto magis ista placent. et talium quanto plus huērit:
 eo magis feruor habēdi crescit. Si igit̄ ī futuro seculo desiderū
 oportet esse perpetuū et continuū. cibationem puoq; perpetuā
 et continuā: non erit corporalis neq; carnalis. neq; sensibilis.

sed intellectualis vite cibatio. **P**reterea quāuis in alchorano
describitur paradifus habens vini pariter et mellis ampla
flumina. virginum quoq; multitudinem: plures tamen in hoc
seculo talia abhorrent ac vilipendunt. Quo igitur pacto dici
iffi felices poterunt: si assequantur in paradiso: que esse qui
nollent in hoc mundo? **S**cribitur in alchorano virgines in
paradiso pulcherzimas atq; nigras iuueni cum oculis haben
tibus albuginem albissimum et magnum. Quis gallus. quis
ptalus. aut germanus quantumlibet in herbi luxu perditus
tales in hoc seculo: in futuro vero longe minus appeteret? **A**l
choranus insuper concubitus et cetera carnis delectabilia in
templis fieri aut mesquitis prohibet. Ergo mesquite. quod
nec ipse machometus diceret. sunt paradiso sanctiores. **B**ruto
rum est. non hominum heccine humana fictaq; tradicio. **N**em
pe ut ait boeti⁹. **S**i voluptates beatos efficere possent: nichil
cause est quin pecudes beate dicerentur. **N**on sic profecto est
de nostra sancta atq; immaculata castiana lege. **H**anc enim hu
mana subtilitas non adinuenit. nec ratio repperit naturalis.
nec fluxit sapientia ista de terra. sed celitus ē infusa. diuinitus
reuelata. per signa etiā ac prodigia innumerabiliq; miracula
soli deo possibilis copiosissime ac certissime confirmata. **M**a
chometus insuper legis sue tam absurde latoz ausus immane
nephas se dei prophetam ac nuncium falso dicere. non est aus⁹
dampnare euangelium: sed laudare potius. dans intelligi feli
citatē in eo promissam non esse illa corporali inferiorē. **H**oc
enim docti apud eos et sapientes verum esse non dissimulant
Etei arabs auicenna p̄clarivir ingenij multo preferendā iudi
cat felicitatē intellectuālē fruitions dei et veritatis. felicitati in
lege arabū descripte in qua tñ nat⁹ ⁊ ipse erat. **S**ic plato. sic aris
totiles. et reliqui sapientum existimant fere oēs. **HELJAL. O**
anima tu iueheris in alchoranū deo mēbra attribuentē corpea

164
sed inuehere potius in tue fidei symbolū. vbi fili⁹ ad dextram
sedere patris voce libera profitetur. Nunquid enī deus pater
habet latus dextrum aut sinistrum veluti corpora? **UINNA.**
Nec nos hoc de deo patre sentimus. Nulla enī forma corporis
deus finitur atq; concluditur. Sed dextera patris vt ait aug⁹.
est beatitudo perpetua que sanctis datur: quēadmodū sinistra
eius recte miseria perpetua appellatur. Dextrū namq; habere
aut sinistrū. desari ac rarefcere. cōtrahi ac dilatari. ī minucias
deteri. et grandescere in molē nō nisi corporis est. Longe enim
aliud est anime natura q̄ corporis: quāto magis dei qui creator
est. et anime et corporis. Non sic deus a nobis dicitur membra
habere corporea quēadmodū nos: Nec sic dicit implere mūdū
velut aqua. velut aer. velut ipsa lux. vt minore sui parte mino
rē mūdi impleat partē. et maiore maior. Nouit vbiq; totū eē: et
nullo cōtineri loco. Nouit veire nō recedēdo vbi erat. Nouit abire
nō deserēdo q̄ venerat vt ait aug⁹. **BEVAV.** Si nō est a deo lex
sarracēnica: quō tot ac tātas populoz turmas ad se. totq; hoīm
legiones traxit? **UINNA.** Vis scire breuiter? Licētia vicioz
creuit lex sarracēnozum. vt ait pius pontifex nuper maximus
Vis scire vltērius quomodo ad predicationē machometi et sui
instruētozis sergij: tā breuiter et tā facile sarracēni a cristiana
religione sunt auersi. Reuoluantur cronice veteres. legantur
ānales historie: et quod didura sum verū certe atq; idubitatū
reperies. Paulo antea q̄ machometus nasceretur. arabia et siria
longis ātea seculis cristianis iniciate sacris ab ea fide nemine
cogēte: sed sola sua prauitate ac perfidia recessere. Sed assūpt⁹
ad imperiū heraclius princeps cristianissim⁹ armis et brachio
forti apostatas huiuscemodi. veritatem quam pri⁹ susseperant
et quam postea abnegarant denuo resumere. cosozoe rege eorū
interfecto compulit. At heraclio cesare sublato e medio. vel vt
alij dicunt senio confracto: callidus surrexit machometus. Qui

vt diues ex paupere. vt princeps ex vili mancipio. vt imperator ex mercatore fieret: ridiculam certe et scurrilem legem. partim ex vetere partim ex nouo testamento. partim vero ex fabulis et anilibus nugis confinxit. **L**axauit habenas veneri hoc primum. quodq; hominibus illius terre placidum esse no- uit: pro lege celitus ei reuelata instituit. se prophetam magnū et dei nuncium fingens. **H**oc itaq; modo rudis ille atq; indisci- plinatus populus qui paulo antea vt iam dixi absq; prophe- ta et dei nuncio leuiter sese auerterat: tunc multo quidem leuī ad vocem machometi se et prophetam magnum. et dei nunci- um. et nisi in virtute gladii missum. et. xl. virozum fortium ge- nitaes se habere vires mentientis: auersus est. **N**ec magnis ad hanc rem persuasionibus. seu artificiosa elocutione opus erat: quandoquidem iam animi eorum persuasi. et cristiāni in- uiti facti erant. **U**na igitur infecta regio infecit aliam. et ista illam. et illa deinceps ex finitimis regionibus multas. **A**nstar ardentis parietis totam sepe viciniam concremantis. aut ve- neni mortiferi contacta ab eo omnia sedulo inficientis. **BE** **LXXV.** **S**ed extensior multo est sarracenorum q̄ tua secta. hinc plurimorum iudicio dignior multo atq; excellentior re- putatur. ~~XXVII.~~ **S**ed homines teste aristotile vt in pluri- bus sunt mali. vt in paucioribus vero boni. **V**is aliud. **S**api- ens in ecclesiaste capitulo. i. Peruersi difficile corriguntur. et stultorum infinitus est numerus. **G**regorius vero dicit. **A**d fidem plures veniūt: s; ad celeste regnū pauci cōducunt. **P**le- riq; enim dñm vocib; sequuntur: sed moribus fugiunt. **E**t vir- gilius. **P**auci quos equus amauit iupiter. **O** miser peccator ingrata tibi omnia: tibi vero o belial et tuo infernali regno valde grata annuncio. **BE** **LXXVI.** **S**ed dicet forte aliquis. **N**ō credo p̄dictis testib;. qz forsan vt hoies locuti sunt. **XXVIIII.** **I**ncreati saltē veritati credat ī suo nobis euangelio sic dicenti

165
Multi vocati pauci vero electi. math. xx. Et iterum. Intrate
per angustam portam. quia lata porta et speciosa est via que
ducit ad perditionem. et multi sunt qui intrant per eam. math.
vii. O miser peccator. quod mala inquit tibi noua annuncio. Tu certe
malles quod dicerent omnes saluandos: ego non possum. quia veritas
contradicit michi. Igitur o belial si lex saracenicā eo censenda
est melior quia extensior: consequens est malos bonis. et stultos
sapientibus fore meliores. **BEVJAL.** Multi inquit saraceni: sed
christiani in respectu eorum sunt pauci. Ergo saraceni potiores
ergo et meliores: **ANJMA.** Quid multitudine in naras? Mul-
tudo ut ait cicero non vincit: sed paucitas bene ordinata. Cui
dicto applaudit quod de leonida thebano alexandride filio tradit
Nam cum eidem egressuro ad bellum. suorum aliquis dixisset. O
leonida aduersus multos cum paucis dimicaturus sic ades; Si
me inquit multitudini fidem habere existimatis. nec omnis grecia
satis est: si autem virtutibus. vel hic numerus satis est. **BEVJ**
AL. Legem inquit machometi tota fere asia. totaque affrica. et pars
europe magna tenet. Ea igitur secta multo extensior et multo
populosior existat quam aut tua aut hebreā aut queuis alia secta.
ANJMA. Non quod veri aliquid affert: sed quia multos popu-
lares ut dixi nomine voluptatis inuitat. Nemo enim non in
vicia promptus est ut ait lactantius. **BEVJAL.** Non est macho-
metica lex que disputationi subiaceat. In arabia ortum habuit
que paruo principio quantum creuerit vides. Egiptus huic legi
addit est. et syria. et mesopotamia. et libia. et numidia. et mau-
ritania. et pars magna hispanie. et diues asia. et docta grecia
cum forti tracia. et nobili macedonia. Sunt et alie quam plurime
regiones sub imperio diuide legis que armis non verbis ut tua
quesite sunt. **ANJMA.** Si armis: ergo violencia. Vostra vero
neque armis neque verbis: sed operibus miris ut iam dixi quesita
est. Dixi etiam supra o belial cur ipsa lex arabica in tantum creuerit

Plebis voluptas allexit. **HELIV.** Si non esset lex arabica
vera non dedissent superi successus eius imperio tantos. **A**mat
eos deus. et legis odorem sentiens congratulatur et sternit iter
victoris suis. **URIMM.** Non quod amat eos deus victorias in
nos plurimas habent: sed quia forte nos propter vicia nostra
plurima non amat. **V**ultque ipse suo more temporaliter malos
punire per peiores. quos tandem. ut pater correctricem filii
virgam. in ignem eternum proiciet. **HELIV.** Victorias in
quod plurimas sarraceni habuere in vos. **E**rgo meliores vobis
ipsi sunt: aut saltem feliciores. **URIMM.** Fuerunt etiam ali
quando victi. **P**arua christianorum manus suas ingentes copi
as apud confluentes sanum et danubium paucis ante annis
deleuit. **S**ed non his argumentationibus stat nostra fides. **V**icti.
fudi hostes. imperium teneo. **S**i sic licet arguere. vera fuit ab
alexandro tot victoris illustrato et sub eis successoribus reli
gio qui regnauere imperio armis quesito. **V**era etiam roma
norum fides usque ad priorem constantinum qui orbem sibi fer
ro subiugarunt. et omnes domuere quas adire gentes. **S**ci
mus tamen et alexandrum et eius heredes. et romanos. et qui
sub eis erant. iudeis exceptis ydola coluisse. **E**rgo et deos eo
rum recipiemus. et veram eorum religionem fatebimur. quia
vicerunt. **A**bsit ut propter victoriam meliorem esse credamus
religionem victorum. **S**ic enim fateri. dum esset omnes qui to
tiens vicerunt hebreos melius de eo sensisse quam ipsi victi. **Q**uod
neque tu diceris neque tuus quem sustines machometus. qui de
fensionem sue tradicionis totam in armis collocat. et omne ge
nus ratiocinationis effugit. **O** pessimum signum et maximum
iniquitatis iudicium. **L**ex ista primo perfidia ista atque insa
nia falsa ab armis incepit. armisque tuetur et gladio. **N**on sic
humilis et vera christi religio. **I**ncepit enim a paupertate et
ab humilitate. concomitante virtute miraculorum non gladii.

166
Cuius rei gratia. ut est apud iohānē caplō. x. cum indei cristū
rapere in regem vellent: fugit ab eis. duo nobis salubria docu-
menta relinquēs. vnum fugiēdos honores ac dignitates: aliud
appetēdos labores ac tribulationes huius seculi. Fugit enim
spreuitq; regale sceptrum quesitus in regem: quesitus autē ad
passionem nō fugit. ymmo se querentibus vltro obtulit. et pro
ipsis in cruce pendens misericorditer exoravit.

De vera et falsa religione. probatio q̄ deū est. et q̄ vnū et non
plures. et quō querēdū seu iuestigādū ē deū. Dylog⁹ quintus.

BEVLVL.

Dam ergo ipsam quā defendis cristianā religionē
ceteris omnibus quasi nulle essent preponendam
vt video arbitraris o anīā. religione tamē gloriā
sua vt aiunt vera. tum hebrei. tum arabes. tū reliq;
totius orbis innumera gentiū turba. **ANVM.** Religio optiā
ac perfecta vna est super cristi nomen superq; petram firmissi-
mam fundata. Relique omnes supersticiones vane. et deuia.
et errozes sunt. quibus iter paratur ad inferos atq; ad mortē.
Et quot putas quantiq; viri huius vere religionis inopiam
miserabilem passi sunt. cunctis in rebus alijs altiores: Habent
illi quod eternum gemant: habes tu cristiane vnde gloriēris et
gaudeas. nō in te quidem. sed in eo qui te summa in re tāto ma-
iorib; preferre dignat⁹ est quo nil maius tibi vel melius tribui
poterat ī hac vita. De quo loqui aliquid vltius nō grauarer
nisi res ipsa celesti lumine plena fere iam omnibus nota esset
BEVLVL. P̄ns sacris iniciantur et ali; in religione sua. sicut
et tui iniciantur in tua. **ANVM.** Dia sacra huius religionis
sunt tantūmodo: reliquarum omnium sunt furozes. ritusq; sacri
legi. Neq; tamē iuciatum esse sufficit. Maius est forte q̄ putat
huiusmodi negocium. Non enim deum nosse satis ē. quod et

tu et reliqui demones faciunt qui oderunt. **A**mor et cultus
exigitur his ex rebus constans que utinā tam bene imple-
rentur ab hominibus quā sciuntur. **C**ustodi autem bene hanc
quisquis habes religionē ab erroribus a negligentia a pec-
catis. et bene profecto atque optime tibi erit. **A**ffirmat enim
trimegistus hermes ut ait lactantius eos qui cognouerunt
deum atque honorarunt non tantū ab incurribus demonū tutes
esse: verum etiā ne fato quidem teneri. **U**na inquit custodia
pietas. **E**tenim pius homo neque demoni pessimo. neque fato
subiacet. **D**eus namque liberat pium ab omni malo. **R**empe
unicū atque solum bonum est hominibus pietas. **Q**uid vero
sit pietas alio in loco ostendit his verbis. **P**ietas enī scien-
tia dei est. **E**andemque sententiam asclepiū in sermone quodā
latius explicasse confirmat. **V**ides ut cōstātissime duo pagani
nostrā circūvolant veritatē. **T**anta est veri vis ut linguas
sepe hostium ad se trahat. hec lactantius. **HELVIV.** **Q**uid
vero quod ipsa arabū lex siue religio vnissimū ut dixi supra et
absque socio: tua vero vnitrinū deū coli atque adorari imperat:
URIMIA. **E**t nos quoque vnissimū ut sic loquar ymmo et
simplicissimū fatemur deū. nec vllū proorsus deo sociū qui vnus
ac solus deus. vnus ac solus dominus. vnus ac solus altissimus
est: tribuimus. **I**n deo namque est indiuisibilis vnitas. et in-
sociabilis pluralitas ut ait anselmus. **E**t licet nos cristiani
quibus auctore iheronimo nichil felicius personale in diuinis
trinitatem ponamus: non tamen adeo hebetes sumus ut igno-
remus in deo veram esse vnitatem propter eius simplicitatē
immutabilitatem. singularitatem. et propter vnitatis creare
similitudinem. **N**am sicut vnitas a nullo descendit numero.
sed omnis pluralitas ab eo defluit: sic deus a nullo. et omnia
ab ipso tanquam a primordiali diriuantur exordio. **M**emimus
etiam eius quod sapienter ait perallegatus hermes trimegistus

167

veterū phōrum doctissimus. In supercelesti est vnitas. ī celesti
alteritas. in subcelesti pluralitas. **I**s vero trimegistus hermes
vt ait lactantius scripsit libros equidem multos ad cognitionē
rezum diuinarū pertinentes. in quibz maiestatem sūmi ac singlaris
dei asseruit. Quē his deniqz nomibus appellat quibus nos deū
ac patrem. **A**t ne quis nomen eius proprium requirat: anomio
esse dicit. eo qd nominis proprietate nō egeat ob ipsam scilicet
vnitatem. **I**psius hec verba sunt. **D**eus autē vnus. vnus autē
nomine non eget. est enim qui sine nomine est. deo ergo nomen
non est. quia solus est. **N**ec enim opus est proprio vocabulo:
nisi cum discrimē exigit multitudo. vt vnāquamqz personā sua
nota et appellacione designes. **D**eus autē quia semper vnus est
propriū nomen est deus. hec trimegistus. **D**eus insuper vt ait
lactantius qui est eterna mens ex omni vtiqz parte perfecte
cōsummateqz virtutis est. **Q**uod si verū: vnd sit necesse est. **P**otestas
enim aut virtus absoluta retinet suam propriam firmitatē. hec
lactantius. **C**ui rōcinationi similis est ista que sequitur. **D**eus est
excellētissimus. sed teste phō quod per excellentiam dicit vni
soli cōuenit. **I**git deus vnus et solus est et nō plures. **M**emim⁹
insuper eius qd sapienter super illud gen. iij. **E**ritis sicut dñi. a
petro damiani scriptū est. **E**cce frater si vis dyaboli grāmaticā
discere: discere deum pluraliter declinare. **A**rtifex enim doctor dū
artem inobedientie nouiter condidit: ad colendos etiā plurimos
deos in auditam mundo declinationis regulā itro ducit. **BEI**
22. **H**moī verba olim nostra. eritis sicut dñi. non modo nostra
sed eximij prophāz dauid. sed et ipsi⁹ dei verba sunt. **E**go dixi
inquit prophā dñi estis. **E**t in exodo ait ipse dominus. **D**ñs
non detrahes. **Q**uomodo igitur hec in verba falsavel icōgrua
erunt. que tū a prophā. tum ob ipso viuente deo sunt prolata:
ARJMA. **H**oc nomen deus in sensu triplici a sacre pagine
doctoribz cōiter accipitur. vere scilicet. participatiue. et abusiue

De primo habetur deutro. vi. **A**udi israhel. deus tuus vnus est
De secundo scribit in psalmo. lxxx. **E**go dixi dñs estis. De tercio
similiter in psalmo. xcv. **O**mnes dñs gentium demonia sunt. Quod
itaque habetur in exodo. **D**ñs non detrahes. et quod in psalmo
Ego dixi dñs estis. dñs idest diuini participatione quadam in-
telligendum est. **Q**uemadmodum et oēs intelligentie dñs appellant.
dicente platone. **O** dñs deorum quorum opifex paterque ego natura
quidem mutabiles estis: sed mea voluntate sic permanetis. dñs
inque participatiue solum et non per essentiam. quod quidem im-
possibile est. quia summum bonum plurificari non potest. **HELIAL**
Sic etiam intelligebam cum dixi. **E**ritis sicut dñs. **ARMMA**.
Requaquam. Jam enim quia iusti erant prothoplausti: dñs utique
erant intelligendo ut nuper exposui. nichil ergo si sic intelli-
gebas eis tibi obedientibus accreuisset. **HELIAL**. **P**lures
opinanti deos nescio deum unum esse acute satis atque apposite
demonstrasti o anima. **O**mnino autem deum esse neganti quid
responderes? **ARMMA**. **Q**uod princeps phoer aristoteles per-
pulchre ait in sua monastica. **N**on oportet omne probleuma
nec omnem propositionem considerare: sed quam dubitat aliquis indi-
gentium rationis. et non pene vel sensus. **N**am qui dubitat utrum
oporteat deum vereri. et parentes honorare vel non: pene indiget
qui vero utrum nix alba vel non: sensus. **E**rroz quidem iste
dubitare deum esse non modo insipientia est. sed insania falsa.
sed perfidissima dementia. **A**it namque propheta in psalmo. xiiij.
Dixit insipiens in corde suo non est deus. **S**up quo verbo ait
augustinus. **N**ec ipsi sacrilegi et detestandi quidam phariis qui pueris
et falsa de deo sentiunt ausi sunt dicere. non est deus. **I**deo ergo
dixit in corde suo. quia nemo hoc audet dicere: etiam si ausus
fuerit cogitare. hec augustinus. **E**t ambrosius. **N**emo inquit prudens qui
deum nescit. **D**enique insipiens dixit quia non est deus. nam sapiens non
diceret. **H** ille. **Q**ue vero maior insania. quam furia intollerabilior

118
quod dicere illud non esse quod est causa omnibus ut sint. Cum
insano vero nemo solet phari ad sui destructionem erroris. Ut
ait idem aristoteles. Magna profecto temeritas magnaque et
bestialis obtusitas atque inscitia est dubitare de fonte ex quo
apparet fluuius continue perseuerans. Fonti namque indeficienti
attestatur fluuii continuitas. et certum indicium creatoris est
continuus fluxus creaturarum. Augustinus quoque ait. O phi-
losophe totum considerasti rerum ordinem: et non vis attendere
quod mundus opus dei sit. Ydolum est opus fabri. si faber ydolo
sicut dedit figuram daret et cor: ab ipso ydolo faber adoraret.
Quod sequitur ait ambrosius. Sicut ex motibus et administra-
tione corporis animam quam non vides intelligis. sic administra-
tione totius mundi et regimine omnium creatoris phi intellexerunt.
Et gregorius quod longe supra allegatum est. Deus suo potentia
esse dat omnibus rebus esse. ita quod si se rebus vel ad momentum
subtraheret. sicut de nichilo facta sunt: sic in nichilum defluerent
vniuersa. Concordat quod pulchre a quodam pho sentitum est
qui ait. Deus est anima mundi. Et alius item. Deus est spera
cuius centrum est ubique. circumferentia vero nusquam. Nec mirum si
deus. sane tamen intelligendo. sit anima mundi. id est verum esse
ac purus actus dans omnibus alijs esse. quare non ex equo omnia
entia aiunt. Nam et ego non omnia mei corporis membra equaliter
animo. vni gustum. alteri auditum. visumque alteri distribuens.
Rursum vero ambrosius his apertissimis rationibus deum esse luce
clarius ostendit. Creatura inquit facta est. et non est facta a
seipsa. ergo ab alio. illud autem voco deum. Qui si esset creatura
facta esset ab alio. et de illo quereretur. Vel ergo est abire in infini-
tum vel est dare deum. Secunda ratio. Omne mutabile cum
incipit esse habet aliquid inmutabile primum principium existendi.
Sed omne ens notum nobis sine corporeum siue spirituale est
mutabile. Necesse est igitur ipsum habere primum aliquid existendi

imutabile principū hoc autem dicimus deum. **T**ercia. nō con-
tingit esse vel intelligere in rebus bonū et meli⁹. nisi sit aliqd
optimum qđ sit causa bonitatis illoꝝ. **S**ed in rebus contingit
inuenire bonū corpus. et meliorem spiritū. **E**rgo oportet esse
aliquid optimum. et hoc dicimus deum. **R**ursus. vbi est dare
pulchrū et pulchrius est dare pulcherrimū. **S**ed in creaturis
est dare pulchrū et pulchrius. intelligibilia namq; sunt pul-
chriora sensibilibus. **E**rgo est dare pulcherrimū. qđ vocamus
deum. **H**ic igit̃ creature arguūt vnū primū imutabile optimū
et pulcherrimū principium. qđ est propositū. **F**acit optime qđ
ait augustin⁹ in libro de trinitate. **Q**ui fecit magna: maior ē
qui fecit pulchra: pulchrior est. qui fecit bona: optimus est. **E**t
iterū. **D**eum verissime esse totus mundus clamat qui nō esset
nisi creatus esset. et qui hunc creauit deus est. **Q**ue omnia a sa-
lomone sapie. xij. his paucis explicantur sermonibus. **D**ani
sunt omnes homines in quibus non subest sciencia dei. et de
his que videntur bona non potuerunt intelligere eum qui est
Neq; operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex. s; **s**
ait ignem. aut spiritū. aut citatū aerem. aut girum stellaz. aut
aquā. aut solem rectores orbis terrarū deū putauerunt. **Q**uoꝝ
si specie delectati deos putauerunt: sciant quanto his dñs eoz
speciosior est. **A**ut si virtutem et opera eoz mirati sunt: intelli-
gant ab ipsis quoniā qui hec constituit fortia fortior est illis
A magnitudine enī speciei et creature: cognoscibiliter poterit
hoꝝ creator videri. hec ibi. **HELIAL.** **Q**uid qđ prothagoras
qui et phūs et sapientissimus suo tempore habebatur dicere
erat solitus non liquere sibi an deus aliquis esset? **ANJMA.**
Que disputatio adeo impia iudicata est. vt ab atheniensibus
auctoz eius eiectus sit. et libri in quibus ea continebat̃ exusti
Sed qđ obsecro tam rudus tam demens. et tā insipiēs esse pōt
vt celū credat reōre carere. et hāc pulcherrimā mūdi machinā

casu emerfisse. et oīa fieri fortuito? **Stultorum:** est hec assertio
dicente propheta quod modo allegatum est. **Dixit insipies** in
corde suo non est deus. **Hmōi** enim dampnatissime secte legitur
fuisse epycur⁹ grec⁹: similiter et suus imitator lucreci⁹ roman⁹
Quorum quia deterrima et pnciosa et falsissima erat doctrina
libri eā cōtinētes fere ōnes diuina grā aut exusti aut suppressi
existūt. adeo vt nec vn⁹ quidē tot⁹ toto in orbe reperiri queat
Scripsit enī s3 post epycurū dāpnat⁹ cū suo dogmate lucreci⁹
oīa fieri ex athomis. oīāq3 resolui i athomos. mūdū quoq3 istū
a casu. sed tamen p naturā factū. humanas aīas naturaliter in
ipsa ifūdi corpora. et naturaliter emori cū eisdem. **Apud iferos**
neq3 estus neq3 algores. pmmo nec ipsum infernū. nec campos
elios. nec quitq3 taliū: sed cōficta omiā et mēdosa et fabulosa
existere. **Sed** ipse nimirū totus cum sua doctrina interit. **Que**
q3 falsa q3 reproba q3q3 absurda sit: demonstratum est supra:
BEZII. Quare ergo si deus est o anima: videri ab homib⁹
vt reliqua entia non potest? **ARMA.** Quare ego o belial
quare tu. quare et reliq3 spirituales creature videri nō possum?
Quia spūtales sum⁹. et spūtaalia videri a corporib⁹ nequeūt
subtili eorum natura corpozeum superexcedente ituitum). **Ram**
sicut icreaturis quedā hominē minime sentiunt. vt lapis. quedā
vero sentiunt vt canis. sic in itellectuali creatura angelus bon⁹
et munda anima deū intelligendo videre atq3 agnoscere possūt
Ipso attestante qui ait math. v. **Beati** mūdicozdes. quoniam
ipsi deū videbunt. **Animalis** autem homo qui terrena tantum
sapit. nullomō que dei sunt percipit. vt ait apostolus .i. cor. v.
BEZII. Quo igitur modo potest intelligi deus? **ARMA.**
Per creaturam. **Omnia** enim que sunt bona sunt. **Boni** sunt
lapides qui tātum sunt. **Meliores** his plante que sunt et viuūt
His meliores bestie que sunt viuunt et sentiunt. **Meliores** his
homines qui sunt viuunt sentiunt et intelligūt. **Sed** his ōnib⁹

adhuc meliores angeli qui sunt viuunt intelligunt. et cum hoc incorporei sunt et mori non possunt. Rationalis ergo mens sapientia et pietate fulta per hunc discursum intelligit. q̄ hic vere deus sit qui omnibus esse. quibusdam sentire. alijs viuere. alijs intelligere tribuit. Et summum bonum desiderandū ab omnibus p̄culdubio hic est. Qui vnus tantum deus credend⁹ est. et nō plures. vt supra deductum est. Etenim si duo vel plures essent: alter alterū. et ille istum potēcia excelleret. vtriq̄ igitur bonorū plenitudo dēssēt. amplius quicquid deus est: infinitum esse oportet. at duo parites infinita esse non possunt. Relinquit ergo ex premissis necio deum eē. et ipsum quidem solū atq̄ vnum esse. In quo bonum omne simul sit. et nichil quod in alio ad sui perfectionem requiratur ei desit. Cum itaq̄ non duo. nō tres. nō plures. sed vn⁹ dūtaxat deus ē: isq̄ plenitudo omniū bonorū. p̄cipiūq̄ et origo et finis oīs creature existat solus hic ē pura mēte colēdus. metuend⁹. adorand⁹. appetend⁹ inquirend⁹: et si recte querat̄ p̄culdubio iueniend⁹. **BEZAR** Cum scriptum sit. Querite deum et viuit aīma vestra. amos. v. Et iterum. Querite faciem eius semp. i. parali. xvi. Et rursus Deum nemo vidit vnq̄ io. i. Quomō queri debet qui nō potest videri? Aut vbi queret̄ q̄ totus vbiq̄ esse affirmat̄? **ARMA** Per creaturā gradiamur. et ī ipsa creatione queram⁹. si forte p̄ ipsam creatorē iuenire merebimur. Ip̄m enī reuera inueniēt qui eū fideliter querūt. Primū dic michi o terra Nun tu es de⁹ Non. s̄ creatura dei sum. Et quō ergo tam potēter tāq̄ efficaciter ex te p̄ducis tot segetes. tot arborū. tot herbarū. tot bestiarū tot lapidū. tot metalloꝝ species? Cūcta h̄ ex me p̄ducit de⁹. Vñ vtro ex te surrexerūt tot vrbes. tot castella. tot meīa? Vel vñ creuere sup te. tot populi. tot gētes. tot natioēs. tot lingue? Homines quidem deus ex me formauit. ipsi autē dono dei ingenio p̄dediti maximas edificiorū moles ex me et super me erexerūt

170

Que vniuersa itereunt: et ego transibo. deus autē noster ieternū
manet. **O** mare tu ne igitur es deus? **Requaq̄.** Creatura nāq̄
eius sum. **E**t qua ex te potentia tot belluarum. tot piscium.
tot auium. tot reptilium species genuisti. **H**ec omnia deus ex
me ptulit. **E**t quō tuas procellas sic horribiliter in altū tollis
vel qua virtute oīa ad te fluūa continue attrahis? **P**er me crea
tor omniū h̄ operat̄ de⁹. **D**ic tu vero aer. es ne deus? **M**inie. sed
creatura ei⁹. **E**t q̄ igit̄ virtute fulgura chozuscatioēs. tonitrua
vētos. pluuias. niues. grādies pruinas. cōetas. ballones etcetera
hmoī profers? **H**ec oīa de⁹ quō et quādo vult p̄ me agit. **S**ed
nonne tu causa secunda es proxima quidem horum effectuum
atq̄ imediata. **S**ū equidē: sed causa prima de⁹ proximior causa
est. atq̄ imediatior. **P**otior enī et proximior causa est scripture
vel edificij manus hominis. q̄ calamus aut securis. **Q**uēadmo
dum et de te s̄ixte quarte pontifex maxime. et de quolibet alio
pontifice romano dici solet. **S**unt enī per vniuersam ecclīam
varij sperſi et distincti episcopi. quos ordiarios atq̄ imediatos
vocant. **C**um eo tamen stat q̄ romanus pontifex vt. primas
vniuersalis ecclīe ac cefas. vbicumq̄ ipse fuerit. et quocūq̄ se
trāstulerit: oīm epūs. oīm ordinarius et quidem immediatus de
iure censendus est. adeo quidem vt nullus se ab eius potestate
eximere. seu forum ei⁹ declinare possit. de quo est textus et cas⁹
in terminis ī capitulo licet. iuncta sua glosa extra de fo. compe
et. xxi. di. in nouo. et caplō sequenti. **E**t q̄ de prima causa et
sua preminetia dixi. satis inuit: aristotiles vt refert hostiensis
in summa libro primo titulo primo circa finem. **P**rima causa
inquit aristotiles est superior omni narratiōe. et ideo deficiunt
lingue a narratione ipsius. quoniam ipsa est super omnē causā
et non narratur nisi per causas secundas que illuminantur a
lumine prime cause. quoniam prima causa non cessat illuminare
suū causatū. et ipsa illuminatur a lumine suo. quoniam ipsa est

lumen supra quod non est lumen. hec aristotiles. **O** sol qui totum splendore tuo mundum illuminas. tuis omnes qui terras ignibus vris. qui longum metiris annū. omnia qui vides. per quem videt omnia tellus. et qui mundi oculus ab ouidio diceris: michi dicit. **N**onne tu es deus? **N**on. sed seruus et creatura eius. **I**pse me tam rutilum et tam splendidum fecit. vt tu vides. **C**uius rei gracia olim in sua quā in assumpto homine mortiferam passionem tulit. ego factura eius se meum factorem tam indigna patientem cernere non valens: hos radios. huncq; ad tempus malui splendorem abicere. et claudere quos debeo mundo oculos. q̄ hominis tam innocentis. q̄ mei conditoris tam nephandam atq; iniustam mortem cernere. **N**on numq; tamen homines te simul ac deus esses adorauere. teste virgilio in sua eneide sic dicente. **S**ol qui terrarum flammis opera omnia lustras. tuq; harum interpres curarum et conscia iuno accipite hec. **Q**ua igitur ratione si tu non es deus o sol: pro deo tamen a plerisq; hominibus adoraris? **E**t qua ratione homines stulti vt plurimū. vltro citroq; pariter stulti existūt? **D**etus hec fuit gentiliū insania. ydolatrā hec fuit opinio. ne dicam rabies. diuinos michi exhibere honores. **Q**uonam vero pacto tāto fungi debeo honore. qui pars mundi existo: quo nec totus ipse etiā dignus est mundus. vt ait apuleius. **O** celum tu ne ergo es deus? **N**on sum deus: sed creatura atq; opus manū eius. **U**nde ergo producis tot preclara stellarum lumina quibus tua facies tam miro decorat̄ scemate? **H**ec deus formauit sidera quib; me tam pulchro vt cernis artificio redimiuit. **E**go quidem mobile sum. ego volubile. et non secus ac terra cōcreatura mea transibo atq; resoluar. **D**eus autem noster in eternū permanet. **O** angeli. nū aliquis vestrum deus est? **A**bsit. **M**inistri namq; et nunci; ac precones dei sumus. et cum omni creatura eius imperio seruiamus. et in eo sicut et vos viuimus

171
mouemur et sumus. **Hic** ubiqz est presens. et totus quidem. et
tamen a solis. certi estote. inuenitur mundicordibus. **BEZ**
AL. Ecce totam seorsum creaturam percurristi o anima. et que
profectum cedo sic faciēdo reportasti. **ANMA.** Multum. Nā
enim deum inuenire tandem potui. quem inter creaturas sic di
ligenter perquirendo non inueni. Cuncta enim que mente lus
trauimus creature sunt. tēporalia sunt. mutabilia sunt. Creator
autem horum deus est. et ipse quidem imutabilis. ipse eternus.
magis autem ipsa imutabilitas atqz eternitas. Qd vero non
ociose in hoc discursu laborauerim: liquet ex verbis augustini
sic dicentis. **Tolle hoc et hoc. et quod relinquit deus ē. Et rur**
sus. Tolle hoc bonum. et illud bonum. et quod reliquitur sum
um bonum est. Intelligamus tamen deū cum eodem augustinio
quantum possumus sine qualitate bonum. sine quātitate mag
num. sine idigentia creatorem. sine situ presentem. sine habitu
omnia continentem. sine loco ubiqz totum. sine tempore sem
piternum. sine vlla sui mutatione mutabilia facientē. nichilqz
patientem. Quisquis deum ita cogitat. et si nondum potest om
nino inuenire quid sit: pie tamen caueat quantum potest ali
quid de eo sentire quod nō sit. **BEZAL.** Quia vero difficillie
ac multum laboriose inuenitur cuius nescitur habitatio: si que
ratur abs te ubi habitat deus. o anima quid dices? **ANMA**
In sanctis suis habitat vt ait idem aug. In templo iquit suo
habitat deus. videlicet in sanctis qui sunt templum dei. modo
scdm fidem ambulantes. et templum dei erunt aliquando scdm
speciem. qualiter etiam nunc templum dei sunt angeli. **BEZ**
AL. Sed dicet aliquis. **Anteqz deus faceret celum et terram.**
ateqz faceret sanctos. ubi habitabat? ANMA. In se hitabat
deus: apud te habitat o quicumqz es iustus. et apud se est. Nō
sic tamen sunt sancti domus dei. vt ipsa subtracta cadat deus.
pmmo sic habitat deus in sanctis. vt si ipse discesserit cadant.

Opinari autem aut dici nisi stultissime nequit. spiritum sanctū
nō habere locum in nostro corpore quod totum anima nostra
impleuit. Stultius etiam dicitur angustis aliquibus impediri
trinitatem. vt pater et filius et spiritus sanctus alicubi simul
esse non possint. Hec certe mira quibusdam videntur. et non
facile credibilia. Verum illud est profecto longe mirabili⁹. q̄
cū deus sit vbiq; totus: non tamen in omnibus habitat. Quis
enim audeat opinari nisi inseparabilitatem trinitatis penitus
ignoret: in aliquo posset habitare patrem aut filium ī quo nō
habitet spiritus sanctus: aut in aliquo habitare spiritum sanctū
in quo nō habitet pater et fili⁹: hec aug⁹. **HELVIV.** Si de⁹
vbiq; ē totus. quō stare in veritate pōt. q̄ in aliquib⁹ habitet
et in aliquibus non habet: **ANIMA.** Fatendū est vbiq; esse
deū per diuinitatis presentia. sed non vbiq; per inhabitationis
graciam. vt ait augustin⁹. Propter hanc enim habitationem
non dicimus. Pater noster qui es vbiq;. cum et hoc verū sit:
sed qui es in celis. idest in sanctis in quibus est quodam excel
lentiori modo vt ait idem augustin⁹. Illud quoq; mirabile est
vt ipse ait. Quia deus est inhabitator quorūdam se nondum
cognoscentiū. et nō quorūdam se cognoscentiū. Illi namq; ad
templum dei non pertinent vt ait apostolus qui cognoscentes
deum non sicut deum gloriificant. ro. i. Ad templum vero dei per
tinent paruuli sanctificati sacramento cristi. et renati ex spū
sancto q̄ nondū valent cognoscere deum. Igitur quē potuerūt
illi nosse nec habere: isti potuerunt habere anteq̄ nosse. Bea
tissimi autem sunt illi quibus hoc est deū habere quod nosse.

171
De peccato originali quomodo contrahitur. et quomodo expia-
tur. Et de baptisate paruulorum Dialogus textus.

HELIZAL.

Quoniam sermo de paruulis baptisatis conuenienti quodam
incidencia nostre concertationi sese obtulerit: opere
precium duxi querere abs te o anima si talium par-
uulorum baptisate de facto. collatum. de facto eis quicquid
proffit: **ANIMAZ.** Et quis nisi amens dubitat? Desitare quidem
aut disputare fidelium debet nemo super eo quod iam dudum con-
stat esse ab ecclesia. definitum. Iniuriam namque facit iudicio re-
uerentissime synodi qui semel iudicata ac recte disposita reuolue-
re et publice disputare contendit. l. nemo. **E. de sum. tri. et fi. ca-
tho. HELIZAL.** Si tamen ab ecclesia triumphante locum processerit
que veritati innititur. et ob hoc nec fallit nec fallitur. Militans
vero ecclesia plerumque opinionibus regitur. hinc fallit plerumque
et plerumque etiam fallitur. capitulo a nobis de sententia excommu-
nicacionis. **ANIMAZ.** Quod ecclesia militans errare aliquan-
do possit: hoc de particulari fortasse. non de vniuersali ecclesia di-
ci potest. **HELIZAL.** Immo etiam vniuersalis in facto errare po-
test: eamque in facto errasse sepe numero compertum est. **ANIMAZ.**
Sed non in iure. non etiam in fide. nec in his que rationi subia-
cent. cuiusmodi est casus per te modo in controuersiam deductus
HELIZAL. Si mecum rationibus contendere voles: quam multas habet
tuam perimentes opinionem afferre in medium possem. **ANIMAZ.**
Immo vero non alias quam ratione contendere volo: que ra-
cionalis dei gracia existo. **HELIZAL.** En tibi statim plurimas.
Quarum prima et ea quidem fortissima erit iuliani dudum ab
augustinus querentes quomodo peccatum inuenitur in paruulo
ait enim sic. Non peccat iste qui nascitur. non peccat ille qui
genuit. non peccat ille qui condidit. Per quas igitur rimas iter
tot presidia innocencie peccatum fingis ingressum? Ex quibus

verbis talem formo rationem o anima. Quod pollutum non est ablutione non indiget. Paruuli in nullo quoad animam sunt polluti. Ablutione igitur quoad animam indigent nulla. Est autem baptismus anime ablutio. frustra ergo datur paruulis quibus eis in nullo suffragatur. **ANNA.** Et tibi et tuo iuliano heretico respondet sacra pagina ut ait magister in secundo. Per unum hominem peccatum intrauit in mundum et per peccatum mors. Et ita in omnes homines mors pertransiit per unum in quo omnes peccauerunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. peccatum autem non imputabatur cum lex non esset. Sed regnauit mors ab adam usque ad moysen etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem preuaricationis ad eum qui est forma futuri. Sed non sicut delictum: ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia dei et donum in gratia unius hominis ihesu christi in plures habundauit. Et si unius delicto mors regnauit per unum: multo magis habundantiam gratie christi et iusticie accipientes in vita regnabunt per unum iesum christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines mors intrauit in condemnationem: sic et per unius iusticiam in omnes homines vita in iustificationem. hec paulus. vbi supra. Quid queris amplius. quid queris apertius. Hec omnia sunt tibi notissima. Tu enim illic aderas. tu radix atque origo mali. tu peccati fomes. et mortis causa fuisti o belial. Temptatio namque et mundi perditio a te incepit. et per te hoc modo facta est. ut ait magister in secundo. Stans coram femina hostis superbus non audeat in verba persuasionis exire metuens deprehendi. sed sub interrogatione eam aggreditur ut ex responsione colligeret qualiter in malicia procedere posset. Cur inquit precepit vobis deus ut non comederitis de omni ligno paradisi. Cui respondit mulier. De fructu lignorum que sunt in paradiso vescimur

de fructu vero ligni quod est in medio paradisi precepit nobis
 de ne comederem⁹. et ne tangerem⁹. ne forte moriamur. In quo
 verbo. de dit locū temptanti. cū dixit. ne forte moriamur. Unde
 mox dyabolus. subiunxit. Nequaquē moriemini. Scit enim deus
 q̄ in quacunq; die comederitis aperiētur oculi vestri. et eritis
 sicut dñi scientes bonum et malum. Attēde ordinē ac pgressum
 perditionis tue o homo. Primo deus dixerat. Quacunq; die co
 mederis ex eo: morte morieris. Deīde mulier dixit. Ne forte mo
 riamur. Nouissime serpens dixit. Nequaquē moriemini. de⁹ affir
 mauit: mulier quasi ambigendo illud dixit. dyabolus negauit.
 Que igitur dubitauit: ab affirmante recessit. et neganti appro
 pinquauit. Transgressionem autem mulieris statim secuta est
 viri transgressio. Super quo red argut⁹ a deo vir. Mulier iquit
 quā dedisti michi illa michi cedit. et comedi. genesis. m. O res
 ponsum excusacionem non habens vt ait crisostom⁹. Illa inquit
 comede. et deus dixit. ne comedas. Quare ergo mulieri obsecun
 dare. deum vero spernis? Sed non eiusmodi fuit sanctus iob
 Qualis ergo. Cum terrore inquit o mulier quasi vna de stultis
 mulieribus locuta es. iob. n. BEVIV. Si per hominem pecca
 tum intrauit in mundum vt tu dicis: peccatum illud ex volun
 tate vel ex natura est. Si ex voluntate ē mala est voluntas que
 facit peccatum. Si autem. ex natura: mala eciam est natura. In
 paruulis autem mala voluntas non est: quibus nulla est volun
 tas. ANNA. Ex volūtate peccatū est eciam originale vt ait
 aug⁹. Hoc enim ex volūtate primi parentis seminatum est. vt
 in illo esset: et in omnes transfret: Audebimus aliquid vltra au
 gustinum dicere et magistrum sentēciarum. Crimē humane ma
 gestatis lese humano iure trāsit in posteros. C. ad. le. iuliā ma.
 l. quisquis. Quid igitur mirum si lese magestatis diuine crimē
 iure diuino transeat in posteros? BEVIV. Quā vero diuinā
 super hoc legem habes? ANNA Hanc scilicet. In quacūq;

die ex eo comederitis: morte morieris. gen. ij. id est mortalis fies
et mortis penam experieris. **BEVJVL.** Sed ad solos pro-
thoplaustos lex illa et pena legis reflectitur: non autem ad
posterios. **MRJMA.** Dirigēdo verba sua ad illos dñs ad totā
humanā speciē quā presentabāt eadem etiā dirigebat. Quēad-
modū et ipse loquens in nouo testō ad suos discipulos. Ego
inqt vobiscū sum vsqz ad cōsumationē seculi math. vltimo. Qd
verbū de presentia eucaristiali nō absurde a nostris exponitur
Nunquid enī vt ait paschalius apostoli semper in hoc seculo
pmansuri erāt? Vel nūquid posteris eoz fidelibz sacramētalis
cristi presentia erat denegāda? **BEVJVL.** Quō ergo stabit in
veritate qd alibi ipsemet cristus ait. Pauperes vobiscū semp
habebitis: me autē nō semp habebitis. io. xij. **MRJMA.** Primū
intelligi debet sacramētaliter vt iā dixi. seu inuisibiliter: aliter
vero qd mō allegasti. visibiliter. ad obseqa videlicet vnditionis
et lotionis exhibēda. **BEVJVL.** Multa queri possent in hac
materia. e quibus hoc vnū dūtaxat interrogo. Si peccato ab
eua cōsumato. adam in obediā pstitisset: an originalē labem
sua soboles contraxisset? **MRJMA.** Minime. eo qd ipse adam
actiuū totius humane speciēi principium existens. impollutus
quidē: posterios nequaquā polluisset. **BEVJVL.** At mulier eua
principium humane propaginis etiā erat. **MRJMA.** Sed
passiuū. Ab actiuo autem principio. nō a passiuo fit denoiatio.
vt ait doctor sanctus. **BEVJVL.** Sed esto habeāt paruuli ori-
ginalē maculā: baptismo tñ qd diu paruuli sunt ablui non pnt.
Dicente petro in sua eplā. i. ca. iij. Caritas operit multitudinē
peccatoz. Et cristus in euangelio de peccatrice penitente ait.
Dimissa sūt ei peccata multa qm dilexit multū. luce. vii. Cōstat
igitē nō nisi i caritate et p caritatē crimina dimitti. Paruulis
ergo q nec sentiūt quid agat in baptismo. caritatē nō hntibz q
sentiētibz et cōsentiētibz tm isudit: pccm i baptismo nō reittit

Preterea scriptum est in euangelio vestro. Qui crediderit et
 et baptisatus fuerit saluus erit. mar. ultimo. **V**erumq; ergo re-
 queritur fides et baptismus: et primo fides. **P**aruuli igit nec
 fidem nec spem. nec vllam prozsus aliam virtutem habentes.
 baptisari quidem de facto possunt: sed baptismo saluari non pos-
 sunt. **M**ateria iste pulcherrime atq; amplissime de-
 ducta est atq; definita in capitulo maiores de baptismo et eius
 effec. ex quo me quicquid in ea re dictura sum: hausisse confi-
 teor. **T**ibiq; iuxta textum et verba illius decretalis cuius inno-
 centius tercius auctor est. catholice respondemus. q; baptisma
 circumcisioni successit. absit eni vt in illam dampnatam heresim
 incidamus que perperam affirmabat legem cum euangelio et
 circuncisionē cum baptismo seruandam. **Q**uonia scem apostolū
Si circūcidimini cristus vobis nichil prodest. gala. v. **C**um
 itaq; circūcisio tam adultis q; paruulis ex precepto domini cō-
 ferebatur: ne baptismus qui successit loco ipsius. et generalior
 tamē existit. cū tam viri q; femine baptizent. minoris videat
 effectus. tam adultis est q; paruulis conferendus. **S**icut enim
 sine distinctione qualibet mosayca lex clamabat. **A**nima cuius
 prepuerj caro circumcisa non fuerit peribit de populo suo. gen
 xvij. ita nunc indistincte vox intonat euangelica. **N**isi quis re-
 natus fuerit ex aqua et spiritu sancto non intrat in regnū dei
 io. iij. ab hac generalitate nec sexū nec etatē excludens. **C**aute
 tamen aduertendum est quantum hodie plus baptismus con-
 ferat cristianis q; quondam iudeis circūcisio cōferebat. **D**ic-
 tum namq; est in fine predictae auctoritatis inducte de veteri
 lege. **P**eribit de populo suo. **I**n euangelica vero veritate sub-
 iunctum est. **N**ō intrabit in regnum dei. **N**am et si originalis
 culpa remittebatur per circūcisionis mysterium. et dampna-
 tionis periculum vitabatur: non tamen perueniebatur ad reg-
 num celozū. quod vsq; ad mortem cristi fuit omnino obseratū

Sed per sacramentum baptismi culpa remittitur. periculum vitatur dampnationis eterne. et ad regnum celorum etiam peruenitur. **C**uius ianuam cristi sanguis fidelibus suis misericorditer reseravit. **A**bsit enim vt vniuersi paruuli pereant quoz quotidie tanta multitudo moritur. quin et ipsis misericors deus qui neminem vult perire aliquod remedium procurauerit ad salutem. **C**eterum ex vi littere satis patet predictas auctoritates intelligendas esse tantummodo de adultis qui habent multitudinem peccatorum. cum de paruulis non posset intelligi qui peccato tantum originali tenentur. **S**imiliter et illa auctoritas est soluenda. **Q**ui crediderit et baptisatus fuerit hic saluus erit. cum non possint credere paruuli sed adulti. **A**dde qd cristus hec verba proferens adultus duntaxat loquebatur. et non paruulis. **E**t ob hoc tota auctoritas intelligenda est de adultis. nec ad alios prima: et ad alios secunda clausula referatur. **Q**uamuis nonnulli concedant qd paruuli credant non per vsum. sed per habitum fidei quem suscipiunt in baptismo. sicut et alia multa verba scdm communem vsum loquendi non ad actum sed ad aptitudinem referuntur. hec omnia in dicto capitulo maiores. **I**llud vero quod opponis o belial. fidem caritatem aliasq; virtutes paruulus vtpote nan cōsencientibus non infundi: a nostris non conceditur. asserentibus et dimitti peccatum et virtutes infundi. et gratiam informantem habentibus illas quoad habitum. non quoad vsum. donec peruenerint ad etatem adultam. hec rursus in dicto capitulo maioris. iuncta cle. vna de sū. tri. et fide catholica. **A**ddo autem pro ampliacione materie quod pulchre admodum ait beatus augustinus. de mirabilibus sacre scripture libro tercio in hec verba. **J**ohanne cristum baptisante tria noua et magna apparuere mirabilia **S**piritussanctus super se in specie columbe descendere visus

175

Vox paterna confitens filium esse suum audita. et celum eorum se apertum est. **N**on quod ante baptismum suum hec omnia dei filius non haberet: sed ut baptismi sacramentum, quid valeat ostenderet. **N**on enim tunc spiritum sanctum ille cepit accipere: qui eandem cum spiritu sancto substantiam habere creditur. **N**ec tunc illum pater filium professus est: cui dixit. **E**x utero ante luciferum genui te. ante uel licet omnem angelicam naturam que luciferi appellatione per scripturas sepe designatur. **N**ec tunc illi aperiri ceperat thalamus celorum: qui ait. **C**elum michi sedes terra autem scabellum pedum meorum. **S**ed idcirco hec: sancta trinitas in baptismo domini conghessit: ut sciret unusquisque quid muneris in sacri baptismatis mysterio suscepit. **T**unc enim spiritum sanctum quisque peccator sordibus ablutus accipit. a deo patre filius profiteri adoptionis gratia incipit. et tunc sibi regni celorum ianua aperiri. et ciuis celestis patrie. angelorum consortis intelligit. hec **aug⁹** **BEZII**. **S**i paruulis in baptate peccatum originale dimittitur qui sensum non habent neque consensum: non video cur adultis dormientibus. vel amentibus peccatum si baptisentur ratione simili non dimittatur. **ANNA**. **H**ic distinguere oportet. **P**eccatum enim duplex est. originale et actuale. seu alienum et proprium originale quod absque consensu contrahitur. actuale quod committitur cum consensu. **O**riginale igitur et alienum. quia sine consensu contrahitur: sine consensu in paruulis per vim remittitur sacramenti. **A**ctuale uero et proprium quod cum consensu committitur. sine consensu nunc relaxatur. **I**n adultis autem non baptisatis non solum originale sed etiam actuale peccatum reperitur ut habetur in dicto capitulo maiores. **BEZII**. **E**t quare saltem originale peccatum amentibus et dormientibus in baptismo sicut paruulis non relaxatur? **ANNA**. **D**ominus qui totum hominem sanum fecit in sabbato opere imperfectionis non nouit. et ob hoc non ex parte: sed in toto dimittit

Juxta illud. **L**arga dei pietas veniam non dimidiabit. **N**ut
nichil aut totum te lacrimante dabit. **P**reterea pena origi-
nalis peccati est carentia visionis dei. actualis vero pena
peccati est gehenne perpetue cruciatus. **U**nde si originale
dimitteretur alicui non dimisso actuali: talis non careret vi-
sione dei propter originale dimissum. et tamen cruciaretur
in gehenna perpetua ob reatum criminis actualis. **H**ec vero
tanquam opposita sese minime compatiuntur. ymmo sibi mutuo
a tota specie aduersantur. **U**t hec omnia pulchre multumque
fideliter ac plene traduntur in capitulo maiores superius al-
legato. **HELIAL.** De hijs vero haecenus. **A**t si quispiam
de quantitate pene quam sustinent paruuli decedentes im-
baptizati interrogaret o anima quid tu ipsa responderes?
ARMA. Quemadmodum a doctore sancto ceterisque accipi
theologis ea et leuissima quidem et mitissima pena est. **HE-**
LYAL. Quid sibi ergo vult quod ait crisostomus. **Q**uauis
plurimi gehennam pertimescunt: ego illius glorie amissio-
nem amarius dico. quam ipsius gehenne supplicium. **U**nde subdit
Si quis michi mille proponat gehennas nichil tam amarum
quam a vita illius glorie propelli. et esse exosum cristo. hec ille
ARMA. **H**ic distinctione opus est. **N**am pena dampni vno
consideratur modo prout est subtractio tanti boni cum sensu
et merito subtractionis. vt contingit in adultis. cuiusmodi
erant patres veteris testamenti. et isto quidem modo censetur
grauissima. **V**el sine sensu et merito subtractionis. et sic est
vt dixi mitissima atque leuissima pena. **Q**ua prohdolor susti-
nent paruuli decedentes imbaptizati. **HELIAL.** **S**ed longe
tamen grauior esse videtur heccine pena dampni in paruulis
quam in illis adultis patribus. de paruulis enim nulla est spes.
et nullum omnino salutis refugium. secus autem erat in ipsis
antiquis patribus. **ARMA.** **E**t hoc verum utique esset:

176
si paruuli quicquid huiusce rei sensum noticiam ve haberent.
Modo sic est quod nullam prorsus neque de deo. neque de mundo
neque de luce. neque de tenebris noticiam paruulorum anime ha-
bent. Nichil enim penitus ignotum appetitur. Sunt utique po-
ma apud indos quorum pregustrationem cum non hapeamus:
ea non appetimus. **BEZII.** Sed quare peccatum originale
anime imputatur. cum illud contrahatur ex carnis corruptione
que caro ab adam traducitur in posteros. anima vero minime.
ARIZZI. Dicant theologi quomodo voluerint: Bartholome-
us brixensis in capitulo placuit de conse. di. iij. optime ad hanc
questionem sic respondet. Ideo inquit hoc fit ut quidam volunt:
eo quod ipsi carni anima concedatur. Alii dicunt et forte. meli-
us. ut ibi quedam digna retributio notetur. Anima namque
primum hominis prius peccauerat. et ita corrumpit ipsam carnem.
Vnde et modo viceversa corruptio carnis corrumpit ipsam ani-
mam. hec ille. **BEZII.** Sed de his hactenus. Quod super-
est adhuc certamen huius plurimum exorta lux crastina expediet.

De summa trinitate et fide catholica. Dialogus septimus in
septem tractatus seu capitula diuisus.

Introductio probabilium rationum quod in deo stante simplicissima vni-
tate essentie. vere consistat personarum trinitas. Tractatus primus.

BEZII.

Sto vero lex tua deum fateatur simplicissimum
atque vnum o anima: ipsum etiam trinum fronte
nescio qua libere profitetur. Eni vero si iuxta ca-
nonistarum sententiam duo sunt multa. tria adhuc
magis erunt multa. Cum itaque deum fatearis vnum esse ac trinum:
tu fateri michi proculdubio aliud non videris. quam simplicem ac
multiplicem deum esse. Quam ego certe minime capio theoriam

AD 21. Mirum certe. cum et ipsi angeli atq; archan-
geli hocine deitatis capere archanū hylario teste non suffi-
ciant. De hac enim summa atq; excellentissima trinitate cū
modestia et timore agendum est. et attentissimis auribus
atq; deuotis audiendum vt ait augustinus. vbi queritur
vnitas trinitatis patris et filij et spiritussancti. Quia nec
periculosius alicubi erratur. nec laboriosius aliquid indaga-
tur nec fructuosius aliquid inuenitur. Proinde omnis qui
audit et legit ea que de inaccessiblei atq; ineffabili deitatis
luce dicuntur: studeat imitari atq; seruare quod idem vene-
rabilis doctor augustinus de seipso bellissime quidem atq;
elegantissime dixit. Non pigebit sicubi hesito querere. nec
pudebit sicubi erro discerre. Quisquis ergo hec audit vel
legit vbi pariter hesitat: querat mecum. Vbi errorem suum
cognoscit: redeat ad me. Vbi meum: reuocet me. Ita ingre-
diamur simul caritatis viam tendentes ad eū de quo dictum
est. Querite faciem eius semper. hec augustinus. Omitto ita-
q; ego plurima que de hac ipsa superexcellenti materia et a
moyse et a prophetis. et a beatissimis apostolis. a nostris
quoq; tam grecis q̄ latinis autoribus pulchre atq; egregie
scripta sunt. tum etiam quia dyalogaris angustia longius.
euagari non permittit. Omitto inquam plurima. e quibus
pauca hec singularia quidem vt michi videtur atq; electa. et
memoratu digna recensio. ¶ Deum siquidem vnum esse
oportere ac solum in precedentibus maiorum meorum ver-
bis et doctrina innixus. me satis euidenter ostendisse arbi-
troz. In quo si tibi non satis aut cuiq; alij fecerim: addi hoc
ipsum volo quod sacros voluendo codices profectum vt vi-
detur ex verbis et mente dyonisi: nuper didici. Exemplar
inquit totius creationis in numeris continetur. Et maiorem
profecto glorie primatum dabimus illis. si intellexerimus.

177
quomodo ad ymaginem et similitudinē eorū vniuersa effluxe
runt. mundus. angeli. et nos. **E**tenī quecūq; natura vel pars
nature a primordio constitutionis antiquę processit ad ortum
artifex altissimus numerorū ratione produxit. **P**roduxit autē
sic. **U**nus enim et solus erat propter quod sine ipso. et nisi in
ipso quicūq; esse nequibat. **Q**uod enim erat futurum: ab vno
et in vno erat futurum. **A**b vno quidem vt esset: in vno autē
vt permaneret. **N**ec principium nisi ab vno: nec stabilitatem
potuit habere nisi in vno. **I**nde angelicus splendor. inde homo
inde mūdus exiuit. **I**bi angelus. ibi homo. ibi mūdus subsistit
Nam vti numerus omnis exit ab vnitāte. et non conficiē nisi
ex vnitāte: ita vniuersus ordo naturarū visibiliū et non appa
rentiū ab vno pcessit. et in vno innitit vt sit. **D**eme numeris
monadem et ecce non erunt. **A**ufer creaturis vnitatem: et vni
uersa peribunt. **E**t hoc ideo quia omnia vinculantur vnitāte
angelus. homo. mundus. **E**t q̄ ita sit series prima numerorū
elegantē ostendit. **N**am quaternarius mundi significatiuus
ternarius hominis. binarius angeli. omnes ab vnitāte oriunt
et terminant in vnitāte. **I**d q̄ p̄minet eis vnitas est. **S**i enī
ad quatuor tria et duo adieceris: puenis vsq; ad nouē. quib;
denariū supplet solius vnitatis adiectio. **U**t enī monas vnitas
est: ita denarius vnitas est. **S**ed illa incipiēs. et ista terminās
Sed ista et illa significans illum qui est alpha et ω. primus
et nouissimus. **H**ec de simplicitate atq; vnitāte dei vnacū alijs
supra in quinto dyalogo habitis: dicta sufficiant. **Q**uod vero
trinitatē stante huiusmodi vnitāte in diuinis esse sancta mater
ecclesia predicat: hoc ad personas solas non ad ipsam deitātē
que vna vt iam dixi. que simplicissima atq; indiuisibilis est:
referri oportet. **E**t quas personas non dicimus essentia diuer
sas. sed solis originalibus intramantibus que ex processione
verbi et amoris proueniunt relationib; distinctas. **BEV 72V**

Unitrinū aliquid esse dum asseris. impossibile quiddam atq;
implicans dicitis. Quis enim nisi obtusi pectoris tria vnum. et
vnu tria esse dixerit: **ANIMU.** Unitrinū complexū quoddā
vocabulary est. Ipsum in suas resoluē particulas. et singula
refer singulis. vnu tritati. tria personis: et nullus pñ pectoris
quid impossibile seu implicās in vocabulo unitrinū inuenerit
BEYIY. Jamnūc duplicem in deo aiebas processionē verbi
scilicet et amoris. Quod q̄breuiter atq; obscure dictum quis
porro etiam doctissimus intelliget: Ideo rem ipsam sua satis
obscuram magnitudine tuis etiam truncatis ac inuolutis ser-
monib⁹ multo quidem obscuriorē reddis. **ANIMU.** Ita multa
dicuntur a nostris theologis que non sine difficultate magna
et labore intelligi possunt. Obscura enim quedam esse cōfiteor
Nec ab illis ita dicuntur de industria: sed inest rebus ipsis ob-
scuritas. **BEYIY.** Quid igitur hoc sibi velit. eya si potes
aperi nobis atq; illucida. Auditū eī pulchra licet forsan mēte
inattēgibilia huiuscemodi verba esse apparent. **ANIMU.** in
deo est verbum idest conceptus siue noticia qua seipsum et
omnia vnico et simplicissimo actū intelligit. In deo est amor
quo se. verbum. spiritum sanctū. et omnia diligit. Cum ergo
deus pater intelligebat se: certū est itellectum seu conceptū aut
verbū hmoi procedere a se solo. Cūq; intelligendo se. amet se:
liquet amorē ipsum a se atq; ab itellectu qd ē verbū pcedere
Amare enī p̄supponit itelligere. et amari itelligi. Et in talib⁹
ozdo est non minus in deo q̄ in nobis. Sed aliter atq; aliter.
In nobis quidē tēporis atq; oziginis ī deo aut solius oziginis
Ad te vero belial superbe vanitatis amator archana h̄ tā sub-
limia nō loquor: verū ad huīles veritatis catholice amatores
verba hec sacramentalia dirigo. Nullus itaq; verbi hui⁹ audi-
tor via sit. nulla petra. et nullus deniq; spina. vt ait crisostom⁹
Faciām⁹ nobis ipsis nouellas plantationes. ita enim et nos cū

178

desiderio semina submittemus si viderimus terram mundam.
Si vero petrosam et. asperam: ignoscite nobis o homines no-
lentibus inaniter laborare. **S**i vero spinosam: rursus vane la-
boramus. **V**ltime namque insipientie est semina submittere in
illaboratam terram. **D**ate igitur nobis in bonam seminare ter-
ram. **D**ate ut nos amplius attrahatis. **E**t si quis nostrum spi-
nas habet: ignem supermittat sancti spiritus. **S**i quis duram
et renitentem habeat terram: pinguem faciat eam et mollem.
eodem utens igne. **S**i quis autem secundum vias seculi ab
omnibus conculcetur cogitationibus: ad interiora intret. vi-
as huiusmodi linquat latronibus et discrimine plenas. et non
adiaceat ulterius volentibus ad rapinam superuenire. hec cri-
sostomus. **BEZIAV.** Reganti vero in deo seu verbum seu amorem
esse: o anima quid diceres? **ANIMAV.** In me. inque omni ratio-
nali seu intellectuali creatura est verbum. est etiam amor. et ea
quidem perfectionem important. **S**ed quicquid perfectionis
alicui inest creature: per omnem modum inest et ipsi creatori.
perfectiori tamen et superexcellentiore modo. **I**gitur in deo est verbum
est etiam et amor. **BEZIAV.** **D**olo iam nedum refellere: sed vel
omnino destruere. vel saltem ineptam ostendere hanc tuam ra-
tionem. **P**rudentia est virtus. virtus inquam talis quae moralium vir-
tutum nulla consistere absque ea potest. ut ait aristoteles in li-
bro de moribus. **P**rudentia autem soli inest homini. teste eodem
aristotele ubi supra sic dicente. **I**taque et consilium et electio pru-
dentia est. resque agende omnes consilio et electione penduntur
Videtur autem electio non alijs ferme vllis quam homini convenire
Nam neque bestiis que sunt infra hominem. quoniam ratione
carent. nec rursus deo. quoniam ille puro intuitu singula discernens
nulla de re ambigere potest. **A**t consilium et electio de re dubia
est. hec aristoteles. **ANIMAV.** **P**ulchre admodum et recte ut ce-
tera plurima aristoteles. **Q**uid tu vero o belial? **BEZIAV.** **Q**uod

deus erit absq; prudentia. ARISTOTELIS. Sed non erit absq; sapia que longe prudentiam antecellit. Nam vt ait idem aristotiles libro p te allegato. In rebus agendis recta illa ratio que moribus moderatur virtutib9. queq; extrema refugiens in medio critate laudabili consistere facit nichil aliud q̄ prudentia est. Prudentia igitur de his est que aliter esse possunt. Scientia vero cōtra de his est rebus que semper eodemmodo sunt. et alit̄ esse non possunt. Principia tamen non tractat. sed ab illis iā cognitis discurret. Intelligentia. vero principioꝝ est. et circa illa versat̄. At sapia vtrūq; cōplectit̄. Nā et de p̄cipijs ē. et de his q̄ a p̄cipijs manāt iudicat et discernit. Itaq; recte diffinita ē rex diuinay humanarūq; cognitio. hec aristo. BEZELIUS. Si deus erit absq; prudentia: o aīa. ergo et absq; illa virtute que est prudentia. ARISTOTELIS. Quid mirū o belial. Multa enī. sunt hominibus digna que non deo. Nam nedum virtus prudentia indigna deo est: sed fides sed spes. et relique multe. Et non solū indigne deo sunt modo: sed erunt etiam ymmo et iā sunt idigne beatis āgelis. et aiabus sanctis. Nichil enī beati fugiunt. nichil eligūt. nichil credūt. nichilq; vltērius sperant. quia veram adepti sunt felicitatem. que teste boecio status est omniū bonoꝝ aggregatione p̄fectus. BEZELIUS. Tu ne modo dixisti. Quidquid perfectionis creature inest: per omnē modū inest et ipsi creatori? ARISTOTELIS. Dixi. BEZELIUS. Prudentia inq; virtus est. omnis autem virtus perfectionem importat. prudentia inest homini. igit̄ et deo. per tuā rationē. ARISTOTELIS. Sunt virtutes que perfectionem absolute important. vt caritas. fortitudo. sapientia. et relique similes. alie solū respectiue cuiusmodi est prudentia. Inest enim homini prudentia perfecte et imperfecte. perfecte quidem in comparatione ad bestias. in comparatione verum ad deum: imperfecte. Sic etiam loqui et per se moueri. et rationari perfectum atque imperfectum

179
homini eadem ratione dici potest. **HELIAL.** Cum absq; prouidentia nulla vt supra deductum est virtus moralis consistat: in deo vero non sit prudentia. ergo nec aliqua moralis virtus in deo erit. **ARMA.** Immo profecto erit. Est enim iustus. est magnanimus. est fortis. est etiā liberalis. sed alio modo q̄ nos. **HELIAL.** Quo modo ergo? **ARMA.** Incomprehensibili. iteozq; idicibili modo. Est enim intellectus noster circa diuina sicut oculus noctue ad radium solis. vt ait aristotiles. Attamen prout humana ī talibus ceca obtusitas capit. balbutiendo quidem et cum timore atq; humilitate dico. virtutes esse in homine qualitates: sed in deo sunt sua simplicissima essentia. immo et ipsemet deus. Virtutes homini accidentaliter insunt: et separabiliter quidem. virtutes autem naturaliter deo insunt atq; inseparabiliter. Virtutes in homine varie sunt. et abinuicem discrete. In deo vna et simplicissima est virtus que omnes cōplectitur. nec diuersificatur nisi penes suos effectus. Dicerem plura de hac re: sed non conuenit tantisper a principali intento digredi. Redeamus ergo vbi reliquimus. cesseturq; a modo quantum erit possibile a digressionibus. **HELIAL.** Placet. Esto igitur in deo sit verbum o anima: sit etiam amor. quomodo ea sic distincta esse poterunt. q̄ personale faciant alietatem. Dictū difficile. auditu mirabile. creditu vero īpossibile ē. **ARMA.** Generatio esse non potest eiusdem ad seipsum. sed est semper alteri ad alterum. Vbicumq; ergo est generatio: ibi est distinctio. Sed ī diuinis generatio est. vt in sequentibus ostendetur: igit et distinctio. **T**rinum vero in personis deum. in essentia q̄ vnum. ipsas etiam personas coequales et coeternas esse: tali tibi demonstro similitudine. Aspice solē in quo sunt tria. ignea substantia. splendor. et calor. Que sic sunt inseparabilia. vt cū velis inde splendorem segregare: priues mundum sole. et si iterum calorem temptes seiungere. careas sole. In ignea ergo sbā

similitudinarie intellige patrem. in splendoze filium. in calore spiritum sanctū. **I**deo autem pater: pater appellatur. quia fons et origo ipse est a quo omnia patrantur bona. Cuius sapientia verbum aut conceptus: filius non inconcīne dicitur. quia ut splendor a sole. ita a patre sapientia gignit. **A**mborum autem amor spiritus sanctus non improprie appellat. quia ab utroque semper atque eternaliter procedens ab ipsis mutuo quodam et ineffabili amore spirat. **N**lla itaque vis diuinitatis que potentia omnia patranso creat pater vocatur. **Q**ue vero sapientia ne resoluantur in nichilum omnia gubernat: filius appellat. **E**t que bonitate omnia spiranda viuificat et decorat: spiritus sanctus nūcupatur. **E**x patre omnia. per filium omnia. in spiritu sancto omnia. **P**atri memoria. filio intelligentia. spiritu sancto voluntas. **P**atri potentia. filio sapientia. spiritu sancto bonitas decentissime attribuit. **E**t hee tres persone vnus deus. vna substantia: vnacque simplicissima essentia est. **C**uius essentie simplicitas ac sinceritas tanta est: quod non est in ea aliquid quod non sit ipsa. sed idem est habens et quod habetur. ut ait augustinus. **P**ro quorum intelligentia verborum non est omittendum quod ait thomas in libro de perpetuitate eternitatis in hunc modum. **I**n Johanne in suo euangelio scriptum est. **P**ater diligit filium. ioh. v. et de filio scriptum est. **E**go diligo patrem. ioh. xv. **H**ec autem dilectio non est minor quam diligens ipse et dilectus. quia spiritus sanctus amor est patris et filii. **N**ec minus amatur ab amante et amato ipse amor. quam amans ab amato. vel amatus ab amante. **E**t hec est illa serenissima iocundissima et perfectissima trium personarum in vna substantia dilectio. **U**bi amans idem est quod amatus. amatus idem est quod amans. amor idem est quod amans et amatus. amatus et amans idem est quod amor. **U**bi amans amatus et amor penitus vnū esse cōmunicant. in vno velle conueniunt. vnum nolle habent. idem posse participant: ymmo totum possident. **I**bi enim vnum summū bonum quod est omne

170
bonum cōmuniter: et tamen in solidum possidetur. Nullius ibi
boni sine dilectione est possessio. In hac dilectione nullus est
omnino defectus. nulla omissio. nulla turbatio. et nulla īterpel
latio. De qua dilectione. et alijs que supra nos sunt diuinis in
tramentibus effectibus totum mutum est quod loquimur.
etiam si summo studio loqueremur.

Probatio eiusdem secunda rationibus alijs. et luculentissimis
sacre scripture testimonijs. **Tractatus secundus.**

BEZAL.

Multa de summo illo atq; ineffabili vnitrino prin
cipio disseruisti o anima. auditu sane pulcherrima.
sed captu difficilia atq; incōprehensibilia valde.
Quis enim iudeus aut sarracenus non dicat trini
tatem personarū cum simplicitate diuine essentie. cum indiui
sibilis deitatis vnitatem stare non posse? Et si ibi est inquit
vera trinitas personarū: necessario est ibi realis distinctio. totūq;
aggregatū non est vnum nisi scdm intentionem. sicut auerrois
et auicenna excellentis philosophi probauerunt. **ANNA.**
Scire cōuenit o belial qd diuine ille eterne icreate sancte atq;
adorande persone in essentia vnum omnino atq; idem sunt. vt
iam dixi. sed relationibus distinguuntur. De qua distinctione
ac p̄emptitate plura forte vt plures dicerem: sed freno malas
malo cohibere meas q̄ qd tantam dedecet maiestatem inepte
aliquid seu temerarie loqui. vere ac humiliter sentiēs cum lac
tantio sic dicente. Quoniam in rebus diuinis sensu deficiamus
et verbis. quia neq; tante intelligentie lucem pedus humanū
neq; explanationem tantarū rerū capit lingua mortalis: idipm
tacere magis expedit q̄ dicere. **BEZAL.** Ille relatiōes quas
modo tetigisti quid superaddunt diuine essentie? **ANNA.**
Nichil reale. ymmo fundantur in ea sicut relatiuū in absoluto

et sunt idem realiter cum ea. **E**ssentia namque diuina in seipsa infinite vniuersaliterque perfecta omnium in se rerum omnium generum ac specierum perfectiones cum imensa opulencia et incomprehensibili simplicitate complectitur. **E**t quod in rebus creatis fit per plura in deo per vnum simplicissimum constat. **S**icque in diuina essentia continetur tam id quod est ratio distinctionis. quam quod conuenientie atque idempnitatis. **S**icut et alia conueniunt deo ratione iusticie. alia ratione misericordie. alia ratione sapientie. alia ratione intellectus. et alia ratione voluntatis. et tamen ista omnia in deo sunt vnum et idem realiter solum duntaxat ratione distincta. **Q**ue tamen ratio fundamentum habet in re. quoniam esse diuinum ex sua superinfinita plenitudine opulenta. et omnifaria perfectione verissime satisfacit vniuersis talibus veris considerationibus atque conceptibus nostris de ipso. **HELV. 124.** **S**tupor in his iudeos piter ac sarracenos non mediocriter apprehendet. eosque non rapturos scio qualiter vna simplex essentia patris sit vere in filio aut in spiritu sancto. aut qualiter inuariabili deo sit aditrapressio. aut quomodo tres persone sint vnum subsistentes. **ANJMA.** **N**ec ego hec comprehendere valeo. sed que intelligere nequeo credo. **N**am veritas idest archanum summi dei qui fecit omnia a propriis sensibus non potest comprehendere. **A**lioquin inter deum hominesque nichil referret: si consilia et dispoones illi maiestatis eterne cognitio assequeret humana. vt ait lactantius. **E**go tamen aliquantulum et ex parte capio ista. scilicet mens tuorum sarracenorum videlicet et iudeorum atque hereticorum contrariis assueta doctrinis grauiterpote ad illa assurgere. **I**d itaque eis o belial pro maximo directorio reuocatorioque a suis erroribus dico quod sicut deus est penitus incomprehensibilis: ita et actio seu productio illa ad intra videlicet eterna generatio atque spiratio imanens a nullo potest intellectu creato plenarie comprehendere. quoniam infinite distat infiniteque deficit omni intellectu creatus ab hominum comprehensione. **H**ic ei vt pulchre ait.

161

hilarius lingue humane deficiunt. rerū similitudines non attingunt. **Et** hoc reprobis hereticis iudeis et sarracenis p̄cipua fuit occasio deuiandi a recta fide q̄ ex generationibus et productionibus que sunt in creaturis voluerunt imoderate procedere ac iudicare de emanatione diuina adit̄ra. hoc ē de eterna filij generatione ac spiritus sancti p̄cessione. **BEZAR.** Maior q̄ antea eos circumuoluet admiratio. **Et** quomodo inquit poterimus vel ex parte intelligere. q̄ tres persone distincte numero sunt vna et eadem essentia numero? **ARIZAR.** Nonne quarundam creaturaz essentia est vna genere. quarundam est vna specie. quid ergo impossibile eis videtur. vt diuinarum increatarumq̄ personarum essentia sit vna numero? **Neq̄** enim vt iam dixi vniuersitas creaturaz perfectionem proprietatem excellentiam simplicitatem distinctionem ydemptitatemq̄ creatoris plene representare imitari participare ve potest. **BEZAR.** Edissere michi qualiter essentia patris possit esse in filio. **ARIZAR.** Filius dei est patris ymago naturalis plena atq̄ omnino perfecta. et verbum eius eternum. ac sapientie patris immanens et completa expressio. In quo filio quitquid patris est plene resplendet totaq̄ in eo patris perfectio representatur ac lucet. **Nā** et in creaturis essentia rei itellecte in verbo mentali quodā mō relucet et continet. res q̄ i naturali sua resplendet ymagine. **Sicq̄** essentia patris vere et sb̄naliter habet i filio nec multiplicat̄ neq̄ diuidit̄ in p̄sonis. **BEZAR.** Qualis est emanatio diuina adit̄ra: seu generatio illa eterna? **ARIZAR.** Plane non carnalis aut materialis neq̄ ex cōmixtiōe cū femina put ymagna? ē rudissim? tu? pseudo ac delirissim? machomet? sed intellectualis simplicissima ac superpurissima. Quoniā deus fecunditatis ac cōmunicabilitatis immense seipsum eternaliter inuariabiliter plenissime ac clarissime itueno ac intelligendo suis conceptum ac verbum intra se profert gignitq̄ suo

ineffabili ac indicibili modo. Quod quidem verbum est naturalis
ymago sui. splendor glorie. cadoz lucis eterne. caracter paterne
substantie. Verbum quippe est emanatio intellectus. Pater vero
et verbum ut supra tetigi se invicem diligendo intra se spirant
amorem imensum eternum plenissimum qui spiritus sanctus vo
catur. Amor namque est emanatio voluntatis. Hinc pulchre admo
dum ait dyonisius. Deus pater qui ex naturali fecunditate sua
non potuit esse sine germine ab eterno seivavit in agro pectoris
sui germe verbi eterni et spiritus sancti. quomodo ita perfecte fructifica
vit quod tota seivantis naturam sibi propria ydeptitavit. Et hoc est
germen domini quod est in magnificentia et gloria ysa. iiii. Nam germe
illud equalis est magnificentie et glorie cum suo seivatore. Pre
terea ut iam dixi quod quid perfectionis in creaturis consistit certum est
in creatore eminentissime repiri. Cum ergo virtus causalis seu fe
cunda proprietas ac generatiua partes sint maxime et precipue creatu
raz perfectiones. adeo ut vnumquodque dicat perfectum cum potuerit simile
sibi generare. Cumque suo effectu causa dicat persistentior: necesse
est ista super excellentissime consistere in creatore. quemadmodum et
sapientia sanctitas potentia bonitas iusticia pietas. et reliqua
huiusmodi denotantia perfectionem sublimiorem nobiliorumque conveniunt
creatori quam creaturis. Generare ergo cum incomparabili excellentia
et sine omni mutabilitate competit deo. Quod et ipse ysaias
capitulo. lxxvi. innuit sic. Numquid ego qui alios parere facio ipse
non pariam? Si ego qui ceteris generationem tribuo sterilis
remanebo? Unde et apostolus ephe. iij. Deus et pater domini nostri
iesu christi a quo omnis paternitas in celo et in terra nominatur
BEVIV. Nonne satis grandis fecunditas dei est quod mundum
hunc condidit. **ARMU.** Que comparatio finiti ad infinitum?
Nonne deus incircumscripibilis et imensus plus excedit totum
mundum maiestate perfectione et gloria: quam totus mundus vilis
simam numeramque arenam? Productio ergo et melos mundi putalis est

192
Probatio eiusdem tercia alijs et fortioribus sacre scripture
testimonijs ac rationibus. Tractatus tercius.

BEZAR.

Rationes haecenas multas. et humanas similitudines
atque auctoritates pro tue defensione fidei produxisti
o anima. Sed non sum qui ratiunculis humanis
flecti. aut vacillantibus manuduci debeam simili
tudimibus. Indocilis hec et credulis hominibus psuaderi facile
possent: nobis vero et nature subtilitate et longeva etate. et su
morum spirituum revelatione perdocilis: minime. In antiquis enim
ut ait iob est sapientia. et in multo tempore prudentia. Igitur
si quisquam absolute negaverit trinitatem in divinis esse: quid
huic tandem poteris o anima respondere? ARJMA. Sufficit
ad destructionem huiusmodi erroris testimonia sacre scripture
adducere personarum trinitatem ac essentie veritatem ostendentia
Nullum enim genus ostensionis convenientius est in his que supra
rationem sunt: quam per sacram scripturam. In talibus enim soli deo
de se credendum est qui se solus novit. ut ait hilarius. Talium
vero testimoniorum pleni sunt libri theologorum. Quare superuacuum
esse arbitror ea ipsa denuo repetere. Ex plurimis tamen non
nulla que sequuntur notabilia quidem ac memoratu digna re
ferre insitui. Illud primum quod recipitur tam a nobis quam a iudeis
et sarracenis. et habetur gen. primo capitulo. In principio cre
avit deus celum et terram. Terra autem erat inanis et vacua:
et spiritus domini ferebatur super aquas. Tria commemorat. deum
principium et spiritum. in deo patrem intelligimus. in principio
filium. in spiritu domini spiritum sanctum. Et accipiat hoc in loco
principium pro filio. ut est illud io. viij. Tu quis es. quem te ipsum
facis? Respondit ihesus. Principium qui et vobis loquor. Et
in psalmo quem nuper allegavi de filio inquit deus pater. Tecum
principium in die virtutis tue. Nec obstat quod supra post nicholaum

dictum est per principium debere intelligi deum patrem. Nam
secundum cassidorum principium nedum predicatur de patre. sed etiam
de filio. et eadem ratione de spiritu sancto. Hic itaque in exordio
nascentis mundi trinitas ipsa in diuinis personis adducitur. Prop-
ter quod temptans dyabolus primos parentes. Eritis inquit sicut
dij scientes bonum et malum. gen. iij. Quod proinde accipiendum est ac
si diceret. Eritis sicut diuine persone quibus ignotum est nichil. Et
cum eicitur adam de paradiso inquit dominus. Ecce adu factus
est sicut vnus ex nobis. Quibus nobis? scilicet patre et filio et spiri-
tu sancto. Item et psalmista canit regi dum ait. Verbo domini
celi firmati sunt. et spiritus oris eius omnis virtus eorum. psalmo. xxxij.
Quid manifestius dici potuit? In condicione celorum tres persone
concurrunt. dominus verbum et spiritus. dominus patrem exprimit.
per filium verbum intelligimus. spiritus est quem sanctum voca-
mus. Nec eos audiamus ut ait augustinus qui preiudicatas sacre
pagine auctoritates extorque nituntur exponere dicentes. Patrem
tantum esse. nec habere filium. nec esse cum eo spiritum sanctum: sed
ipsum patrem appellari aliquando filium. aliquando spiritum sanctum. Resciunt
enim quid dicunt ignorantes principium ex quo sunt omnia.
et ymaginem eius per quam formantur omnia. et sanctitatem eius
in qua ordinantur omnia. hec augustinus. Sed quid moror et non illud
manifestum sed a paucis cognitum angelicum testimonium luce in
primo capitulo contentum refero. vbi sic habetur. Hic erit magnus
et filius altissimi vocabitur. ecce filium. ecce patrem. Spiritus
sanctus superueniet in te. ecce spiritum sanctum. et virtus altissimi ob-
umbrabit tibi. ecce iterum patrem. Quod nascetur ex te sanc-
tum vocabitur filius dei. ecce adhuc filium. ecce adhuc pa-
trem. Quid queris amplius. quid vis ulterius o iudee o sarracene o belial. Nonne satis superque vobis trinitatem in diuinis
esse ostensum est. **BEV. 12.** Satis quidem cristiano: sed iu-
deo aut sarraceno non satis. **12. 21.** Altius iohannes qui

et filius tonitruū dicitur circa hanc ipsam quā deduco materiā
adeo valide adeo potenter intonuit. vt per omnem terram. per
superos quoq; et vsq; ad inferos huius tonitruū sonus exierit
Tonitruū siquidem attonitas facit nostras animas inarticulatū
habens sonū. **B**ed huius tonitruū vox non solum nullū turbat
fidelium: sed etiam reducit a turbatione et tumultu. **A**ttonitos
autem facit demones solum. et eos qui seruiunt illis. **Q**uod vt
luce clarius perpendamus: multum o homines tribuamus at-
tentionē tam extrinsecus q̄ intrinsecus. et hoc maxime. **Q**ue
enim vtilitas ore quiescente: cum anima turbetur. et multam
habeat fluctuationē. vt ait crisostom⁹. **I**llam ego quero quietē
que est ab anima: quia et auditu hoc indigeo. **A**ttēdite igitur
queso et multum iam prebeat auditorum vnusquisq; silentiū
Quādoquidem non cui⁹libet scripture: sed euangelij. et ipsius
quoq; iohannis verba adducturi in mediū sumus. **B**eda nāq;
venerabilis de iohanne et de suo euangelio scribens ita dicit.
Sanctū euangeliū omnes sacras scripturas nō solū auctoritate
sed vtilitate precellit. **N**am que lex et prophete predixerunt
in euangelij gracia constat esse completa. **S**ic et euangelium
beati iohānis apostoli triū euāgelistarū dicta p̄cellit. **Q**uoniā
ipse facundius atq; profundius celestiuū mysterioꝝ archana cō-
prehendere et scribere promeruit. hec beda. **B**ed tandem ipm
iohannem sua magis autem diuina verba resonantē audiam⁹
In principio inquit erat verbum. et verbum erat apud deum. et
deus erat verbū. **A**ttēde vim vocabuli o belial. **N**ichil apud
seipsum est. **I**gitur vocabulum apud personalem de sua natura
alietatem importat. quare et pluralitatē. **J**ure enī etiam cano-
nico duo sunt multa. c. forus de ver. sig. **E**rgo in diuinis stāte
vnitate essentie pluralitas et distinctio personarum inuenitur
BEZAR. **I**ohānes rustic⁹ erat. et piscator idōt⁹. **MRMRA.**
Et vnde obsecro illa vox. **I**n principio erat verbum. et verbū

179
Nā hoc quidem potencie ē: illud vero vñdionis. Petrus itaq;
de dispensatione et de humanitate intelligens verba per te al
legata protulit. Et quid miraris si hoc petr⁹ ait. Atheniēsi⁹
enim loquens paulus virū eū solum vocat ita dicens. In viro
quē determinauit fidem tribuēs omnibus. suscipiens eū a mor
tuis et nichil de ea que dei est dicit forma. neq; quoniā par ei
neq; quoniā splendor ei⁹. Decenter. Nondum enim horū temp⁹
verborū erat. sed amabile erat eos suscipere interim quoniam
homo est. et quoniā surrexit. Ita et ipse fecit cristus. a quo et
paulus discens res hoc modo dispensabat. Non enim confesti
sui ipsius deitate cristus reuelauit. sed primū quidem estimabat
propheta esse et simpliciter homo. postea vero apparuit p opa
et per verba hoc quod erat. Propterea et petrus in principio
nascentis ecclesie hoc vtitur modo. vt hijs auditis exercitat⁹
relique viam faciat doctrine. Sed et paulus cum dicit. eius
qui factus est ex semine dauid scdm carnem: nichil aliud nos
erudit q̄ q̄ illud factum esse de humanitate itelligit q̄ et nos
fatemur. Sed qui tonitruū est filius hic iohannes de ineffabili
et p̄terna nobis existentia loquit⁹ nūc. Propterea fecit dimit
tens: erat posuit. Non est. igit⁹ dei filius factus a patre vel cre
atus. sed genit⁹. ab eterno tamen. An non vides eum vt null⁹
ingenitum existimaret. omnia hoc inuentia dicentē. et indigna
fere eius loquentem dignitate et substantia. et in prophete hu
militatem descendere. Hoc enim. Sicut audio iudico. Et hoc.
Ille michi dixit quid dicam et quid loquar. et quecūq; talia p
phetarū solum sunt vt ait crisostomus. Si igit⁹ vt ipse crisostom⁹
dicit. hāc volens suspicionē destruere: ita humilia loqui crist⁹
non de dignatus est verba. multo vtiq; magis si creabilis erat
vt non increabilem quis eum putaret. multa nimirum talia
dixisset. puta vt ait idem crisostom⁹. Ne estimetis me genitum
a patre. factus sum ego: non genitus. neq; sum substantie illius

Nunc autē omne cōtrariū facit. Illa enim loquit̄ verba que et volentes et nolentes cogunt cōtrariam suscipere itelligentiā. puta. Qm̄ ego in patre. et p̄r in me est. Et philippe qui videt me: videt et patrē meū. Et vt oēs honozificent filium sicut honozificant patrē. Sicut pater suscitāt mortuos et viuificat ita et fili⁹ quos vult viuificat. Pater me⁹ vsq; mō operat̄: et ego operor. Sicut cognoscit me pater: et ego cognosco patrē. Ego et pater vnū sum⁹. Anteq̄ abrahā fieret: ego sum. Dñs est fili⁹ hominis et sabati. Similitudinē itaq; sui crisus ad patrem per hec et similia manifestat: dominationem autē et per hec quidem sed et per alia plura demonstrat. vt cum dicit. Tace refrena Dolo: mundare. Tibi dico demonio surdo et mutuo exi ab eo Et audite qm̄ dictum ē antiquis. Non occides. Ego vero dico vobis quoniā qui irascit̄ fratri suo inaniter: reus erit. Et que cūq; talia pmulgat et mirificat sufficientia demonstrare eius potestatem. Magis autē mīma eoz pticula sufficiens est eos qui non valde insensibiles sunt adducere et suadere. hec ōnia crisostom⁹. **HELIAL.** A similitudinibus antea rōcinabaris. nunc ab auctē phāris humana similitudinibus ibecilliori domestico etiam testimoio vteris ipso iure nullo. In talibus autē que supra hominē sunt: quid humanū adducis testiōm. quia rationē forte non habes: **ANIMIA.** In tā rationabilibus non deest nobis dño largiente ratio. Nam petr⁹ apostol⁹ de ea quā predicabat fide rationem patus reddere oībus erat. Iohānes vero cui⁹ vt humanū et domesticū iprobas testimoniū nichil nobis humanū in suo euangelio dicit. s; oīa spūalia ab abyssis spūssandi. ob occultis illis thesauris. et que neq; angeli anq̄ hec dixisset nouerant. Nobiscum enim et hī per iohannis vocem et per nos didicerunt. vt ait crisostomus. Quod beatus ostendit apostolus. ephe. iij. ita dicens. Ut nota sit nunc principatibus et potestatibus per ecclesiam multiformis sapia dei

185
Si igitur et principatus et potestates. et cherubin et seraphin
per ecclesiam dederunt hec: certū est quoniā et ipsi cū multa
alacritate circa hanc occurrerunt auditionem. **E**rgo multum et
nos tribuam⁹ silentiū donec loquitur iohānes. non hodie solū
sed et per omnem vitam. quia et semper eum audire bonū est
vt ait crisostom⁹. **S**i enim vt ipse etiam crisostomus dicit ea
que in regnīs fiunt cupimus scire. puta quid dixit. quid fecit.
quid cōsiliatur de hīs qui regunt rex. q̄uis multociens nichil
ad nos sunt: multo magis que de⁹ dixit cōcupiscibile ē audire.
et maxime cum omnia nobis cōpetant. **H**ec autē cū certitudine
hic nobis in suo euāgelio dicit amicus ei⁹ qui regnat. magis
autē et ipsum habens in seipso loquentē. et ab ipso omnia au-
diens que a patre ille. **D**os enī inquit amicos dixi qm̄ omnia
que audiui a patre nota feci vobis. **Q**uēadmodū igitur si quē
de super a vertice celi descendente repente videremus. et pro-
mittentē ea que illic sunt cum certitudine dicere: omnes vtiq̄
curreremus. ita et nunc factū arbitremur. **I**llinc enim nobis
vir hic loquitur his qui illic conuersantur. **E**t si enim in terra
manserimus: nichil hinc magnū lucrabimur. **N**ichil enim ad
eos qui nolunt eripi a porcina hac vita ea que iohannis: quē
admodū neq̄ ad illum ea que hic sunt. hec omnia crisostomus
Tu vero o belial qui virginis et imaculati discipuli veracem
q̄uis humanā respicis vocem magistri saltē et virginis et ex
virgine nati. miraculis clari. singulari quadam vite sc̄imonia
a deo p̄diti. q̄ a quibusdā pro admirabili in hōibus p̄antia
non quidem vt est homo deus. sed vel deus purus. vel angelus
vel fantasma quoddam. aut aliquid vltra hominē ymaginat⁹
fuerit: diuinā te audire vocem. et illi proorsus acquiescere sum-
mota rebellionē oportet qui ait. **E**untes docete omnes gentes
baptisantes eos ī nomine patris et filij et spiritus sancti math.
ultimo. **E**cce trinitatem. ecce distinctionē personalem. **E**t itez

Rogabo patrē et alium paraclitum dabit vobis. io. xiiij. **N**ul-
lus seipsum rogat. nullus seipsum mittit. et nullus a seipso alius
est. **BEZAR.** In sua quantūcumque iustus causa: nemo iudex.
nemo testis esse potest. **ANVM.** Non sua est ista causa opside
sed potius nostra. **N**obis enim cristus: non sibi natus est. nobis datus
nobis circumcisus. nobis oblatus. nobis baptizatus. nobis temp-
tatus. nobis captus. nobis vincus. nobis trusus. nobis cesus. no-
bis sputis illitus. nobis corona spinea sceptro arundineo adora-
tione salutatione illusus. nobis accusatus. nobis sententiatus
nobis denudatus. nobis flagellatus. nobis crucifixus. nobis de-
nique mortuus est. nobis tumultatus. nobis suscitatus. nobis a
dydimo palpari iussus. nobis in celum motu proprio lapsus. nobis
a nube clara susceptus. nobis paterno lateri proximus. nobis ta-
dem ad iudicium venturus est. **E**cce qui peccatum non fecit pec-
cata nostra pertulit. et languores nostros ac dolores suo dolore et suo
languore sanauit. **D**isciplinam namque pacis nostre super eum. et liuorem
eius sanati sumus. inquit ysaias. liij. capitulo. **D**elis nolis o belial
paululum digredi atque exclamare libet. **E**lecte puer dei mei
quid tanta amaritudine. quid tanta confusione. et tam horri-
bili morte dignum commiseras? **P**roorsus nichil. **E**go ego homo
perditus totius contritionis totius confusionis tue causa fui. **E**go
domine ruam acerbam comedi. et tui dentes obstupuerunt. **Q**ue
enim non rapuisti: tunc exsoluebas ut ait propheta. **H**eu dolor.
heu pudor. heu lacrima. **P**arum erat illis sacrilegis crucifi-
gere te: nisi prius et ipsi repleuissent amaritudinibus animam
tuam. **O** si pater quoniam pro me indigna hec paciebaris affuissem. quid
fecissem ego misera aut quid dixissem o benedicta ihesu? **Q**uid
dixissem nescio: scio tamen quid dicere debuissem. **I**llud scilicet
quod propheta de semetipso. ij. regum. xxvij. dixisse legitur.
Qui cum vidisset angelum cedentem populum ego sum inquit
qui peccaui. ego inique egi. iste que oues sunt quid fecerunt?

185

Vertatur obsecro manus tua contra me et contra domū patris
mei. **E**t illud quoque quod de niso scriptum est atque euriolo. **M**eme
assum qui feci: in me conuertite ferrum. **E**niūero o belial si
preinducta et alia filij dei tum verba veritate. tum opera ad-
miratione plena. que michi fidei basis. primaque et firma princi-
pia existunt. et que quoniā abs te audita visaque ignorare nō
potes. inficiari proteruia quadam atque obstinatione volueris
tecū non erit amplius de hac aut quauis alia veritate discep-
tandum. **C**ristū nāque qui lux et vita est tu princeps tenebrarū
et mortis comprehendere si non vales: negare attamē in tuam
perniciem non debes. **B**ene dixi quia lux et vita cristus. **N**ā
de ipso quidem scriptum est. **I**n ipso vita erat. et vita erat lux
hominū. io. i. **S**ic enim legi debet. vt ait crisostomus. et nō sic.
Quod factū est in ipso vita erat. **I**llud vero. quod factum est.
cum precedenti versu legi hoc modo oportet. **E**t sine ipso factū
est nichil quod factum est. hec crisostomus. **C**ui satis opinioni
si romana ecclesia voluerit. ego assentior. **BELIAL.** **N**ūquid
non cristus a iudeis et a pylato quos tenebras vocas cōpre-
hensus ligatus et crucifixus est? **A**pprehēdit enim pylatus ihm
vt ait iohannes. et rursus apud matheum. **T**anquam ad latronē
existis cū gladijs et fustibus cōprehēdere me. **E**t in luca dicit
Comprehēdentes autem eum dixerunt ad domū principis sa-
cerdotum. **ANIM.** **C**omprehēderunt eum manibus vtique
non fide. **C**omprehēderunt vt crucifigerent: non vt crederent
vt ait beda. **R**edeo ad crisostomū quod secus ac nos supradictū
euangelij versum legi atque intelligi docet. **E**t sua ipsa quo-
modo in latinū e greco traducta sunt verba repeto. vt quisque
videre queat eius qui potior an noster legendi modus existat
Ait enim sic. **E**t sine ipso factū est nichil quod factū est. **H**oc
est factibilem etsi visibile quid. et si intelligibile. nichil sine
verbo ad esse deductū est. **N**on enim finale punctū huic idest

nihil apponemus scdm aliquos. **S**i enim vtiqz confessi fuerit
qm verbū et deus. et lux. et vita erat. et non punctauerint neqz
legerint sicut nos: ipsum a seipso factum verbum esse dicent.
Si enim vita verbū: quod vero factū est in ipso vita erat. ipm
in seipso et p seipsum factum est scdm hanc lectionē. **V**idete qn
euoluit sermo veritatis: vbi euertitur et quot generat incon
uenientia. **S**ed cū eis ex his et alijs concluderimus: hñ rursus
vbiqz aduersus veritatem stare id dicunt. adhuc eidem lectiōi
adherentes. **Q**uod factū est in ipso vita erat. **Q**uocirca et que so
domitax passiones et diluuium. et gehenna: et infinita alia
vita erant. **S**ed de condicione sermo nobis aiunt. **I**gitur max
ime quidem et illa condicionis sunt. **S**ed vt ex superhabun
dantia sermonem eorum refellamus: iterrogabimus eos. **L**ig
num dic michi vita? et lapis vita inanimata hec et immobi
lia? sed homo totū vita. **E**t quis vtiqz hoc dixerit? **N**on enim
vita est homo: sed vite susceptibilis. **V**ide rursus et aliud in
conueniens scdm eandem lectionem. et hic sermonem produce
mus vt discatis insipientiam eorum. **V**ita hic creatio dicitur
scundū eos: quare et lux. et de ea venit testaturus iohannes.
Propter quid igitur non et ipse est lux? **N**on enim erat ille
lux ait: attamen et ipse creationis erat. **Q**uare igitur non est
lux? **Q**ualiter autem in mundo. et mundus per ipsum factus
est? **C**reatio in creatione erat. et creatio per creationē facta est
creatio creationē non cognouit. **S**ed satis de derisione. **D**obis
enim dimitto de reliquo inuehere in verborz horum prodigiū
vt non hoc ipsi videamur elegisse deridere. et tempus inaniter
consumam?. **I**deo hanc dimittentes: ad decentem veniamus lec
tionem et expositionē. **Q**ue est autem hec. **V**sqz ad factum est
quiescere facere sermonem. deinde ab ea que deinceps est dicti
one incipere. que dicit. **I**n ipso vita erat. hec omnia crsostom?.
Cui in quā opinionē. si romana ecclesia voluerit: ego assentior

BEZII. Nun cōuenisti mecū o anima digressionibus te nō
 vsuram amplius: et ecce abstinere a digressionibus non potes
ARIZZI. Conueni tecū fateor: sed de inutilib⁹. et que nichil
 ad salutem anime. nichil ad morū edificationē prestant. Quid
 vero inutile. ymmo quid nō salubre et valde fructuosum dicitur
 dum verba crisostomi in mediū adducuntur. **Derūeniūero**
 ut inchoatam inter nos disceptationem finiam: tu superbe ac
 proterue belial qui pprias rerū similitudines. q̄ dicta p̄ aīas
 sanctas qui veracē audire nō vis neq; magistri neq; discipuli
 neq; dei neq; hominis vocē: rationi cedens. rationē ipse efficacē
 inconcussam inexpugnabilem ad duriciem cordis adq; tuum
 interitū accipias. **Et** ista qui nunq̄ sapuit: iam sapere incipiat
 qui vero sapit: audiendo sapientior fiat. **Quo** hec verbum
 et amorē in deo esse satis antea me declarasse arbitror. **Verbū**
 aut et amorē distincta esse nemo ambigit. alioquin diuersis
 non designarētur vocabulis: sed vno. **Ipsa** vero scilicet verbū
 et amor ut sunt in deo: accidentia esse nequeunt. **In** deo enim
 nullū est accidens. obstante eis simplicissima ut ita dicam sim-
 plicitate. **Sunt** ergo substātie siue substātentia. substantie dico
 indiuiduales. **Quia** omne quod est aut ē substantia aut accēs
 ens enim a phīs prima sui diōne sic diuiditur. **Omne** vero sub-
 sistens in natura intelligibili apud nos persona dicitur: apud
 grecos ypostasis. **Cōsequens** igitur est ut in diuinis tres sint
 persone relatiue abinuicem distincte. pater. verbū. et amor. hoc
 est pater filius et spiritussanctus. **Et** hec ē fortissima ratio atq;
 efficacissima qua moderni vtuntur theologi. et quam assignat
 precipuā nicholaus in sua postilla iohānis in primo capitulo
BEZII. Tua hec argumentatio pulchra satis. et ea quidem
 si repugnantia careret: audienda certe atq; acceptanda foret
Sed ecce. **In** te inq; omni humana anima tria esse dinoscunt.
 anima ipsa. noticia. et amor. **Que** licet ita sint distincta q̄ vnū

non predicatur de altero: non tres psonas tamē. sed vnā solam
constituunt. **ANIMIA.** Hoc certe ex ipfectione et insufficientia
nature nostre puenit. que non potest tribus hīs distinctā dare
psonalitatē. **BEVIA.** In deo multa sunt alia q̄ verbum et
amor. vtpote fortitudo potētia virtus. sapia veritas puidētia
pietas misericordia bonitas. et sic de alijs innumerabilib⁹. que
tamen accidentia in deo esse nequeunt. vt iā satis acute dedux
isti. sunt igit̄ subsistentia. Quare tot erūt in diuinis supposita
vel psonē seu ypostases: quot talia potero enunciare attributa
ANIMIA. Attributa huiuscemōi oīa ad tria illa subsistentia
peter verbum et amor sunt reducibilia. videlicet. Potentia for
titudō virtus patri. Sapia veritas puidētia verbo. Pietas
misericordia bonitas amori. et sic de reliquis omnibus. **BEVIA**
IV. Cum de⁹ ens vnicū sit simplicissimū quidem atqz absolu
tissimū: quare tot vocabulis vnissima res atqz oīm simplicissima
designatur. **ANIMIA.** Memini legisse me crisostomum super
iohannem de hac ipsa questione sic dicentē. Vocat aut̄ euange
lista iohannes hoc verbum q̄ in principio. q̄ apud deum. q̄
deus erat. et vitam et lumen. quoniam id q̄ a cognitione est
lumen nobis largitus est et eam que huic est vitam. Et vni
uersaliter non ē nomē vnū sufficiens neqz duo neqz tria. neqz
plura docere ea que dei sunt. Sed amabile demum per multa
posse saltem obtuse comprehendere ea que deo insunt. Dixi hec
post crisostomū: dicā adhuc alia post augustinū. Dñs cristus
qui et altera in diuinis persona dicit̄ deus de deo. et lumen de
lumine. Deus ergo qui non ex deo. et deus equalis qui ex deo
simul vn⁹ de⁹. non duo. Dicit̄ etiā lumē de lumine. Lumē ergo
q̄ nō ex lumie. et lumē equale q̄ ex luie simul vnū lumē non
duo luia. Q̄ aut̄ de filio dixim⁹. idē et de spūsanto dicere nō
ābigimus. Si itelleximus: deo grās. Si quis aut̄ paz intellex
erit huāna fecit puitas quosqz potuit. cetera videat vn̄ sperz

Forinfecus vt operarij possum? plantare et irrigare: dei est in
crementū dare. **S**ed audiat. qui dicit. **N**ondū intellexi. **I**ntelli
gere vis: crede. **I**n intellectus enī merces est fidei. **E**rgo noli que
rere intelligere vt credas: sed crede vt intelligas. **D**eus enim
ore prophético dicit. nisi crederitis: nō intelligetis. hec aug⁹.
BELIIV. **A**t vero transcendentia h̄ et alia lōge difficili aabs
te enūciata qui capere non potest: quid faciet? **ARIMIA.** **C**ū
paulo apostolo. **O** altitudo diuiciarū scientie et sapientie dei q̄
incōprehensibilia sunt iudicia eius. et inuestigabiles vie eius
humiliter exclamet. **Q**uod si durī adēo cordis superbiq; īgenij
fuerit. vt hoc tā dulci apostolico v̄erboꝝ fauo pasci rēnuerit
augustinū mira de trinitate locutū ipse audiat. **Q**ui pōt inquit
capere capiat. qui non potest capere credat. qui credere autem
facile nō potest: instar illius p̄i patris de quo math. ix. scribit̄
deum ore vt suam incredulitatē adiuet. **D**icat etiā deo post
beatū hylariū mēte humili que sequūtur. **M**agnū est trinitatis
mysteriū. arduū est. inexplicabile est atq; inatingibile. **Q**uod
etsi sensu non percipiā. tamē teneo cōscientia. **I**n spiritualib⁹
enim rebus tuis hebes sum o sancta et gloziosa ac indiuidua
trinitas. **N**on igitur de tuo cōfusus ingenio presumas o homo
quātuscūq; ph̄us aut theologus existas: nō dixerim plene. sed
nec semiplene intelligere quid est ipsa ineffabilis et gloziosa
trinitas. **D**ic michi queso si nosti quid ē tua aīa o philosophe
Scio quid statim dices. **A**nimā cū tuo aristotile sic diffinies.
Anima inquit est actus primus corporis organici ph̄isici po
tencia vitam habentis. **O** quantū ista diffinitio lōge distat a
suo diffinito. **A**ristotiles vt ait grego⁹ nazāzen⁹ quia eurippū
fretum quoddā fluens septies in die ac refluens circa insulam
nigropontis quā euboēam vocant. āmirans intelligere nō po
tuit: p̄e angustia animi. magis v̄ero p̄e multa ingenij supbia
sele precipitem in eurippū dedit inquit̄. **Q**uia aristotiles non

cepit eurippū: eurippus capiet aristotilē. **S**i visibilē eurippum
et corruptibilē non cepit aristotiles: invisibilis qualiter et per
petua intelligi anima potest? **Q**uod si aīe quidditatē non capis o
philosophe. que tua. que finita. et que spiritus infimus est: deum
qui supra te. qui infinitus. et summus spiritus est: intelligere quō
potes. **H**inc pulchre ab augustino supra iohannē in primo ca
pulo. de iohanne puro quidem sed inspirato hoīe scriptū legim⁹
in hec verba. **C**apiat quisq; quod potest. quia et qui loquitur dicit
quod potest. **N**am et dicere de deo uti est: quis potest? **A**udeo
dicere fratres mei forsitan nec ipse iohannes dixit ut ē: **S**ed
et ipse dixit ut potuit. qz de deo homo dixit. et quidē inspiratus
a deo: sed tñ homo. **Q**uia inspiratus: dixit aliquid. si non inspira
tus eēt dixisset nichil. **Q**uia vero inspiratus hō non totū quod
est dixit: sed quod potuit homo dixit hec aug⁹. **HELVIAL.** Vos
tria ponitis in divinis. proprietates. attributa. et notiones:
quero an proprietates ille sint et persone divine. et ipsa quoq;
divina essentia? **ANIMIA.** Teneo audacter cū hilario et cum
magistro sniaz q; sic. **HELVIAL.** Et ego probō q; non. **S**i enim
proprietates persone sunt: non eis persone determinant. **A**mplius
si proprietates ipse divina eēntia sunt. cum essentia nō differant
tres persone: nec proprietatibus differunt. **Q**uō enim differet pater
a filio eo q; divina essentia est: cū in essentia vnum sint. **ANIMIA.**
His doctrinis novis et humanis cōmentis licet cū mo
dernis theologis dicere forte aliquid possem: cū hilario tamē
et magistro sententiarum modestus quidem atq; humiliter sic rñdeo
Immensum est inquit hilario quod exigit et incōprehensibile. **E**x
tra significantiā sermonis est. extra sensus intentionē. **N**ō
enunciatur. non attingit. non tenet. **V**erborum intelligentiam
rei ipsius natura consumit. sensus cōtemplationē inaspicabile
lumen obcecat. intelligentie capacitatem quod fine nullo cōtinet
excedit. **M**ichi ergo in sensu labes ē. in intelligentia stupor est

189

In sermone non iam infirmitate: sed silentium confitebor. Magnū certe ē quod querit arduū est. inexplicabile atque inattingibile ē. Quod quidem etsi sensu non percipiā tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes ego sum o gloriōsa trinitas. Periculosum nimis est de rebus tantis ac tam reconditis aliquid ultra prescriptum celeste proferre. ut ultra predefinitionē dei sermo de deo sit. Forma fidei certa est. Non ergo aliquid addendum est: sed modus constituendus audacie. Quicquid ultra queritur: non intelligitur. hec hilarius. **HELARIUS.** Consequenter interrogo. Cum he proprietates non possint esse in personis quin eas determinent: quomodo in essentia diuina esse possunt. ita ut non eas determinent. **ANONYMUS.** Respondeo tibi et hoc cum prefato hilario. Ego nescio. nec requiro. et consolabor me tamen. Archangeli nesciunt. angeli non audiuerunt secula non tenent. propheta non sensit. apostolus non interrogauit. filius ipse non edidit. Cesset ergo dolor querelarū. Non putet homo sua intelligentia trinitatis sacramentū posse consequi. Absolute tamen intelligendus est pater et filius et spiritus sanctus. Stat in hoc fine intelligentia verborum. Est filius a patre qui est unigenitus ab ingenito. progenies a parente. uiuus a uiuo. non natura deitatis alia et alia. quia ambo unum. Hoc credendo incipe percurrere. persiste. et si non peruenturū sciam tamen gratulabor profecturū. Qui enim pie infinita persequitur. etsi non contingat aliquando: tamen proficit procedendo. Sed ne te inferas in illud secretū. et archano ineffabilis trinitatis ne te immergas summā intelligentiā comprehendere presumens. sed intellige incomprehensibilia esse. hec hilarius. Cui deo applaudit quod ait bernardus in libro de consideratione ad eugenium. Deus trinus et unus est. Quomodo autem pluralitas in hac unitate: et ipsa in pluralitate. scrutari temeritas est. credere pietas. nosse uita eterna. hec ille. Facit quod pulchre satis atque apposite a nescio quo versificatore

hoc modo scriptum est. **Q**uod deus est scimus: sed quid si scire ve-
limus: supra nos inus. **S**ed quod sit summus et primus. ultimus et pri-
mus scimus. plus scire nequimus. **H**is aliisque multis que sigillatim
percurrere hecine dialogaris angustia non patitur: euidenter os-
tensum est. nobis licere nullatenus maiestatem perscrutari. ius po-
nere potestati. modum circumscribere infinito ut ait magister sen-
tentiarum in primo. **BELIIV.** Dulchre admodum atque apposite non
minus augustino certe aut hilario de re tam excelsa et incoprehen-
sibili deseruisti o anima. **Q**uod te mhercule facturam tam dilucide
et tam copendiose minime arbitrabar. **INIMII.** De sacramento
unitatis atque trinitatis summe et ineffabilis inter hec que
multa iam dixi nichil eius ineffabilitate me dignum tradidisse profite-
or: sed potius cum augustinus vere atque humiliter audeo confiteri miraculata
eius scientiam ex me inuoluisse. nec potuisse me ad illam. **P**auca tamen hec
ex radicibus theologice veritatis dixi. **A**duersus que si est quisquam
qui velit arguere: garrulus ille erit potius quam disputator.

De sempiterno dei filio. et de sua eterna ac ineffabili generatione
Tractatus quartus.

BELIIV.

Sergo ut predicis gloriosissimum decentissimumque deo
est consubstantialem et coequaliter filium genuisse: igitur probari
potest. **INIMII.** Hoc ipsum primo ex fide et reuelatione innotuit. **D**einde multa rationabilia ad hoc argumen-
ta inducuntur. **Q**ue et si hoc omnino non demonstrarent: probabiliter tamen per-
suadent. **E**t sicut fidei veritas ratione ad plenum demonstrari aut pro-
bari non potest: ita nec reprobari. **E**nimvero si fides catholica probari
omnino seu demonstrari posset: iam non fides sed scientia esset. **S**cientia enim teste
philosopho est habitus per demonstrationem acquisitus. **BELIIV.** **E**t quod pro filium
coeternum sibi et coequaliter non habeat hac fortissima ratione pro-
bo. **O**mne quod natum est principium habet. **S**i ergo filius est natus est.

Si natus est: erat quoniam non erat filius. **ANIMU**. Qui hoc dicit non intelligit etiam natum esse deum sempiternum. ut sit coeternus patri filius. Sicut splendor qui gignitur a sole vel ab igne atque diffunditur coeuius est illi. et esset coeternus. si sol aut ignis esset eternus. ut ait augustinus in libro de trinitate. Et alibi conformiter ait idem augustinus Quid possumus in creatura inuenire coeternum. cum non inueniamus in ea eternum. Sufficit ut ad similitudinem inueniamus coeuium. Splendor est de igne. et tamen coeui sunt. Similiter ymago in aqua et virgultum natum super aquam coeui sunt. Da michi ignem sine splendore. et credo patrem fuisse sine filio. Ad hoc etiam aliter ambrosius. sed tamen concorditer sic respondet. Ego filium ex deo natum esse confiteor. quod reliquum est impietatis horresco. Scriptum namque est in veteri testamento ut vel unum e pluribus dicam. An me non fuit alius deus. et post me non erit. Quis igitur hoc dicit. pater an filius? Si filius: ante me inquit non fuit alius deus. Si pater post me inquit non erit. Hic priorum ille posteriorum non habet. hec ambrosius. Rursum quoque augustinus idipsum rationabili hac humana comparatione probat. Homo pater si potuisset equali sibi filium genuisset. Quis ergo audeat dicere quod hoc omnipotens non potuit? Adde etiam quia si posset homo maiorem melioremque seipso filium gigneret. Sed maius vel melius deo quicquam esse non potest. Deus ergo cur non equali ut falso opinatur arrius filium genuit? Cui nec anni necessarii fuerunt. quibus adimpleretur equalitas: nec omnipotentia defuit. An forte noluit. ergo quod absit inuidit? Sed non inuidit. equali igitur genuit. hec augustinus. Et conformiter ad augustinum rocinat eximius doctor richardus parisiensis ita dicens. Si deus pater nolit quod perfecta voluntas exigit: ubi est plenitudo bonitatis? Si autem velit quod fieri non potest: ubi est plenitudo potestatis? Vult igitur et potest filium sibi coeternum et coequalem generare hec ille. **BEVIAU**. Si licet ita arguere: simili ratione dici posset quod homo esset equalis et consubstantialis deo. et quod creatura fuerit

ab eterno. et alia absurda hmoi pene dixerit infinita. **Arguendo**
sic. **Vel** deus hoc potuit et non voluit. vt tu modo arguebas.
ANIMATA. Non est simile o belial. Na ratio generatiōis exigit
q̄ equale et simile generet. si sit generatio pfecta. ratio autem
creatiōis hoc nō exigit. vt ait doctor sanctus. **BEVIA.** Quid
michi de generatiōe creaturaz ad pband generationē in diuis
Non enī habet quid cōe deus ad creaturas. sed separat⁹ est ab
ea que scdm creaturas cōmuniōe. vt ait crisostom⁹. **ANIMATA.**
Sed ea que scdm sbām non ea que scdm hitudinē vt ipse idem
ait crisostom⁹. **BEVIA.** Finiti ad infinitum nullā esse ppor
tionem oīs lingua simulq̄ oīs secta clamat. **ANIMATA.** Vex
est scdm substantiā: scdm hitudinē nō est vex. **BEVIA.** Cō
grua non est hec. fortissimus est leo lincū. **Creature** lince: cre
ator leo recte dici potest. **Dei** igit⁹ ad creaturā apta nulla satis
ē aut digna cōparatio. **ANIMATA.** Idipsum q̄ assentior. et cū
augustino dico non posse cōparari tpalia eternis integra col
latione. sed tñ possunt aliqua tenui et pua similitudine coeua
coeternis cōparari. **Nec** mix. cū nō sit vmbra similis corpi cui⁹
est vmbra. nec vestigiū simile est oīno pedi. **In** rebus sensibili
bus vt ait idem aug⁹ iuenim⁹ subiectū et varietatē accidentiū
que circūuestit illud. et naturalē amorē subiecti ad naturalia
accidentia. **Subiectū** habz similitudinem cū patre. cū sit causa
accēncium. sicut pater ex se pducit filiū. **Varietas** vero accēnciū
subiectū manifestans ē quasi verbum. **Amor** vero subiecti ad
naturalia accidentia assimilata spūisando. hec aug⁹. **BEVIA.**
Si aut quisq̄ obstinate negarit iude⁹ aut sarracene⁹ generatio
nem in diuinis aut filiationē esse: quid dicis? **ANIMATA.** Hoc
pmū. **Si** dei fili⁹ iqt aug⁹ virt⁹ et sapiā dei ē. nec vnq̄ fuit de⁹
sine virtute et sapiā: coeternus ē deo patri fili⁹. **Dicit** aut apls
xpm eē dei virtutē et dei sapiāz. **Aut** ergo nō fuit qñ nō fuit fi
li⁹ aut aliqn de⁹ nō habuit virtutē et sapiāz. qd demētis ē dicē

191
Cōstat enim quia semper habuit sapientiā. semper igit̄ habuit
filiū. hec aug⁹. Que verba ad tale breuiter sumariū reducunt̄
Filius est virtus et sapientia patris scōm apostolū. Sed pater
semper habuit virtutē et sapientiā. ergo et filiū. Super quo
apostoli verbo pulchre a quodā ex nostris in analetica nume
rozum scribit̄ in hec verba. **P**redicam⁹ ait apostolus dei vir
tutem et dei sapientiā. i. corin. i. dei virtutē: tāq̄ cui a nullo re
sistatur: dei sapientiam: tanq̄ cui nichil occultatur. **I**deo dicam
ei. Sic in sancto apparui tibi vt viderem virtutē tuā et gloriā
tuam. virtus referē ad virtutē. gloria ad sapientiā. **E**t rursus
Similis est dilectus meus capree hinnuloq; ceruoz. can. viij.
Capree que ob acumen pupille. et oculoꝝ perspicuitatē voca
bulum sui sortitur ydiomatis. dicitur enim dozchas qđ grece
est videre siue cōtemplari: ad dei sapientiā comparabo. **H**innulū
qui serpentes interficit. qui plana discurrit. qui obstantia trā
silit. qui alta conscendit: ad virtutē cōparabo. **I**deo habet ipsa
dei virtus et dei sapientia cristus ihesus in vestimento et in
femoze scriptū habet. rex regū et dñs dñantiū. apo. xix. Regis
est scire. honoz enim regis iudiciū diligit. ps. xcviij. quare et
scientiam. scientia enim acuit iudiciū. **P**osse vel potentia dñi
est. **A**mplius ipsem et cristus ihesus ait. **V**os vocatis me magr̄
et dñe. et bene facitis: sum etenī. io. xij. **V**os vocatis me mgr̄
ecce sapientiā. et domine: ecce virtutem siue potentiā. **E**t in
ysaya capitulo. lxiij. sic habetur. **E**go qui loquoz iusticiam et
propugnator sum ad saluandū. **L**oquoz iusticiā: dei sapientia
sum. propugnator sum ad saluandum: dei virtus sum. hec ille
BEV. IV. de questione tali interrogo. **S**i deus pater genuit
filiū: an natura. an volūtate. an necitate genuerit? **AN. III.**
Dicim⁹ verbū dei esse filiū dei natura nō volūtate aut necitate
vt ait aug⁹ i libro de trinitate. **V**bi quedā catholicū heretico
rñdentē cōmendat in hec verba. **A**cute sane quidam e nostris

respondit heretico versutissime interroganti. **U**trum deus filium nolens an volens genuerit. ut si diceret nolens: absurdissima dei miseria sequeretur. **S**i autem volens: continue quod intendebat concluderet. scilicet non nature esse filium: sed voluntatis. **A**t ille vigilantissime vicissim quesivit ab eo. **U**trum deus pater nolens an volens sit deus. **H**ic hereticus obmutuit. **S**i enim respondisset nolens: sequitur absurditas et miseria. quam de deo credere magna est insania. **S**i autem dixisset volens. statim intulisset. ergo voluntate sua deus est: non natura. **E**t ob hoc concludit augustinus. non esse concedendum quod deus voluntate vel necessitate. vel volens vel nolens sit deus. **A**ccipiēdo tñ voluntatē eo mō quo nos aliquñ volum⁹. qđ antea non volebam⁹. **H**ic ergo intelligendū est verbū augustini. ut vult mgr̄ in primo sic dicens. **P**ater non genuit filiū volens. subaudi voluntate p̄cedenti vel accedenti. **V**olens tñ genuit sicut potēs et sicut sapiens et sicut bon⁹. **S**i eī p̄ sapiēs et bon⁹ dicitur genuisse filium: cur non et volēs? **BEZII.** **S**ed quō filium generatum esse putas: si nosti o anima queso ut michi dicas? **AMBROSII.** **E**go ne tibi dixerī qđ se ignorare apte fateat ambrosi⁹. **M**ichi inquit ipossibile ē generationis hui⁹ scire secretum. **M**ens ibi deficit. vox silet. non mea tantum. sed angelorum. **S**upra potestates et supra angelos. et supra cherubin. et supra seraphin. et supra omnem sensum est. **Q**uia si ut scriptū est. pax xp̄i supra omnem sensum ē: quomodo nō est supra onem sensum tanta generatio? **T**u ergo quisquis ista queritas: ori manū admoue. **S**crutari non licet tanta mysteria. **L**icet scire quod nat⁹ sit: non licet discutere quomō natus sit. **I**llud negare michi non licet. hoc querere metus est. **I**ncalabilis est enim illa generatio. **U**nde ysaias. **G**enerationem eius quis enarrabit hec ambrosius. **BEZII.** **Q**uidam tamen de suo confisi ingenio dicunt illam generationem posse intelligi. et alia hmoi

192

Interētes illo dicto ieronimi sup ecclesiasten. **I**n sacris inquit
scripturis quis sepissime non pro impossibili. sed pro difficili
vt ibi. **G**enerationē eius quis enarrabit? **U**N**I**N**A**. Sed hoc
non dixit ieronim⁹ ideo q̄ eterna filij generatio plene itelligi
seu explicari a quoquā mortaliū possit: sed quia de ea aliquid
dici seu itelligi potest. **Q**uidam tamē hoc accipiunt dictū de
tēporali cristi generatione. vt ait magister sententiarū in primo
De illa vero eterna ac ineffabili generatione filij sobrie laquēdū
pure cogitandū. et simpliciter credendū esse tradit bonauentura
doctor exim⁹ in hec verba. **C**um filiū audis ex deo genitum
caue ne mētis tue oculis aliqd carnalis cogitationis occurrat
quī potius columbino et si potes acquilino intuitu simpliciter
crede ac perspicaciter contēplare. q̄ ab illa eterna luce imensa
simplicissima et fulgētissima ac sūme archana. coetern⁹ coeqlis
et consubstantialis splendor oritur qui est virtus et sapientia
generantis. **I**n quo pater omnia disposuit ab eterno. per quē
fecit et secula: factaq; gubernat et ordinat ad gloriā suā.
partim per naturā. partim per grāciā. partim per iusticiā
partim p̄ misericordiā. vt nichil ī hoc mūdo iordinatū reliquat

De sempiterno spiritus sancto. et de sua eterna ac ineffabili
spiratione. **T**ractatus quintus.

HE**L**I**A**.

De filio dei haden⁹ satis. **N**am q̄ a patre solo per
generationem procedat: nulli cristianoz. nec ipsi
etiā greci negāt. **N**ō sic vero est de spiritus sancto.
Quidā enim eum a patre solo. alij a patre filioq;
pcedente credunt. tu vero quō sentis? **U**N**I**N**A**. **U**t magister
sententiarū in primo. **D**icendū est inquit spiritus sanctū esse a
patre et filio. et a patre et filio procedere. qđ multi hereticine
gauerunt. **S**ed qđ de vtroq; pcedat multis diuinoz eloquioz

testimonijs cōprobatur. Dicit enī apōstol⁹ gala. iij. Misit de⁹
sp̄m filij sui in corda nostra. Ecce hic dicitur spirit⁹ filij. Et
ibi. Qui autē sp̄m cristi non habet: hic nō est eius. ro. viij. Ip̄e
etiā fili⁹ de sp̄sando ait. Quē ego mitto vobis a patre. io. xv
Et ibi. Accipite sp̄m sanctum. io. xx. Patris autē spirit⁹ dict⁹ ē
vbi legit⁹ ro. viij. Si spirit⁹ eius qui suscitauit cristum a mor
tuis habitat in vobis. Et ip̄seme cristus ait math. x. Non enī
vos estis qui loquimini: s; spirit⁹ patris vestri qui loquitur.
Et io. xiiij. Quē mittet pater in uomine meo. Et item io. xvi.
ip̄e fili⁹ de spiritu sancto ait. Qui a p̄re p̄cedit. Hīs alijsq; plu
ribus auctoritatib⁹ ondit⁹ spiritū sanctū patre et filio p̄cedere.
HELIV. Attē greci dicunt sp̄m sanctum p̄cedere a patre solo
Et hoc ideo quia cristus in caplō qđ mō allegasti de p̄cessioe
spiritū sancti loquens solum patrē cōmemorat dicens. Spirit⁹
qui a patre p̄cedit. Nec etiam ideo quia in principalibus con
cilijs que apud eos celebrata sunt. ita symbolat eorū subiunctis
anathematibus sanctita vt nullus de trinitatis fide aliud di
cere vel aliter predicare liceat q̄ ibi continetur. In quibusquē
dem symbolis cum spiritū sanctū cōmemoret⁹ p̄cedere a patre.
et nō a filio: quicumq; inquit a filio eum p̄cedere addunt
anathema icurrunt: Vnde et vos latinos arguūt anathematis
reos. Addunt etiā ad sue opinionis confirmationē ac in testi
moniū vestre dāpnationis de symbolo fidei quod sc̄m traditio
nem p̄fatorum cōciliozum leo papa terti⁹ rome transcriptum
in tabula argentea post altare beati pauli posita pro amore
vt ip̄se ait et cautela fidei orthodoxe posteris reliquit. In quo
quidem symbolo cum de processione spiritū sancti agitur: solus
cōmemoratur pater hīs verbis. Et in spiritum sanctum domi
num et viuificantem ex patre procedentem. In fine cuius sub
iunctum est. Qui aliud docuerit. vel aliter predicauerit: ana
thema sit. Neq; greci vos latinos vt iā dixi anathematizatos

190

dicunt. qui asseritis spiritūsanctū procedere a filio. quod ibi nō
continet. Quod enim scōm vos ibi dicitur qui a patre filioq;
procedit. alterū a vobis est additū. scilicet filioq;. **N**ec ista me
finxisse putes o anima. **S**unt namq; ea ipsa verba que ponūt
a tuo magistro sententiā in libro primo. **ANIMU.** Nos autē
illa verba sic determinamus. vt ipse etiam magister ibidem
determinat. **Q**ui aliud docuerit. vel aliter predicauerit. id est
contrarium docuerit. vel contrario modo predicauerit anathe
ma sit. **A**liud ergo posuit pro opposito. **Q**ualiter paulus ad
gala. 1. **S**i quis aliud euangelisauerit. id est contrarium: ana
thema sit. **N**on dicit. si quis addiderit. **N**am si illud diceret:
sibi ipsi vt ait aug⁹. derogaret. qui cupiebat venire ad quosdā
quib⁹ scribebat sicut ad thessalonicēses. vt suppleret que illoz
fidei deerant. **S**ed qui supplet quod minus erat addit. non quod
deerat tollit. **Q**ui autem pretergredit^r fidei regulā non incedit
in via: sed a via recedit. **A**d illud autem qđ de euāgelio greci
opponūt: ita respondem⁹. **Q**uia cum dicit in eo veritas spiritū
sanctū a patre procedere: non addit solo. **N**ec ideo etiā a se pro
cedere negat: sed idcirco patrem tantū nominat. solet enim ad
eum referre etiā quod ipsius est. quia ab illo habet. **S**ciendum
tamen qđ greci confitentur spiritūsanctū esse filij sicut patris.
quia et apostolus dicit spiritum filij. et veritas in euangelio
spiritū veritatis. **S**ed cū non sit aliud spiritūsanctū esse patris
vel filij qđ esse a patre et filio: etiam quoad hoc in eandem no
biscū fidei sententiā vident^r coincidere. licet verbis dissentiant
Unde et quidā eoz catholici doctores itelligētes vnā eādemq;
fore sententiā predictoz verboz quibus dicitur spiritūsanctū
procedere a filio. et esse filij. sunt professi spiritūsanctū etiam
procedere a filio. **Q**uocirca anathasius alexandrie epūs grecoz
doctoz eximius in illo fidei symbolo quod sancta quotidie fre
quentat ecclesia: manifeste ait. **S**piritussanctus a patre et filio

est: non factus nec creatus nec genitus. s; procedens. **I**demq; ad
serapionē scribens. **S**i videris inquit hoies volantes per aera
cum helya. ābulantes sicco pede per maria cū moyse et petro.
nisi dixerint spiritūsanctum pcedere a p̄re et filio naturaliter:
eos non recipias. hec ille. **E**cce aptum et sine calumpnia testi
monium. **D**idim⁹ etiā doctoz apud grecos precipu⁹ in libro de
spiritūsancto. hīs verbis sp̄sanctum a filio pcedere affirmat.
Saluator qui et veritas de spiritūsancto ait. **N**ō enī loquitur
a semetipso. Hoc est nō sine me. et sine meo et patris arbitrio
quia inseparabilis ē a me et a p̄ris voluntate. quia ex se non
est. sed ex p̄re et me est. **H**oc enim ipsum q̄ subsistit et loquit
a patre et a me illi est. **I**tē sp̄sanct⁹ spirit⁹ veritatis sp̄sq;
sapientie dicit. id est pcedens deus de deo. spiritus veritatis pro
cedens a veritate. spirit⁹ sapientie a sap̄ia. cōsolator manans
a consolatione. hec didim⁹. **I**tē. **C**irillus ep̄s in epistola ad nes
torium sic ait. **S**piritus intelligitur per se sc̄m q̄ spiritus est.
et non filius. sed tamen non est alienus ab eo. **S**pirit⁹ enī ve
ritatis nominatur et profluit ab eo sicut ex deo patre. **J**ohan
nes quoq; crisostomus in omelia de expositione symboli sic di
cit. **C**redendum est spiritūsanctum patris esse et filij. **I**stum
spiritū dicimus patri et filio coequalem. et procedentem de pa
tre et filio. **H**oc credite. ne colloquia mala corūpant bonos
mores. hec ille. **E**cce a doctoribus etiam grecis aperta habe
mus testimonia quibus spiritus sanctus a patre et filio proce
dere ostenditur. **O**mnis ergo lingua confiteatur spiritūsanctum
procedere a patre et filio. hec fere omnia magister senten
tiarū in libro primo. **B**ENE**D**ICTIONEM. **T**u fateris o anima q̄ ad sym
bola fidei et cetera decreta ecclesie fidem contingentia addi: dū
non sit contrarium potest. **A**DDI**T**IONEM. **A**ddi equidem posse fa
ctoꝝ: sed per ecciam. **B**ENE**D**ICTIONEM. **N**ūquid talia ecclesie decreta
sacra merito appellari scriptura possunt? **A**DDI**T**IONEM. **E**tiam.

194
in primo sententiarum. **F**initū ad infinitum nulla est proportio:
ergo nec vlla vnio. **H**oc locum habet in vnione naturali. non
in supernaturali et voluntaria. **V**el sic et clarius scdm eundem
Proportio dupliciter accipitur. proprie scdm conuenientiam
q̄t̄tatis vt equaliū et inequaliū vel large scdm conuenientiā
ordinis seu habitudinis quozūcumq; agentium et patientium.
mouentium et motoꝝ. **P**rima non est inter deum et creaturas:
secunda sic. **S**icut inter celū et terram non est proportio scdm
conuenientiā quantitatis. quia se habet sicut punctus ad ip̄m
sed scdm conuenientiam ordinis agentis ad patiens. hoc autē
sufficit ad vnionem. vt patet in vnione forme et materie. seu
corporis et anime. **B**ELL**E****T****A****L****I****A**. **S**i cristus est homo: habet esse
creatum. ymmo si est particularis homo seu indiuiduū speciei
humane: habet esse suppositale seu personale. cum esse sit suppo
sitorū. **S**i vero est deus: habet esse personale increatum. **E**rgo
in cristo sunt duo ypostatica seu personalia esse. ergo non est
quid vnum simpliciter. nec vna persona: sed due. **A****R****G****U****M****E****N****T****U****M**.
In cristo natura humana assumpta est ad esse ypostaticum in
creatum verbi eterni seu vnigeniti filij dei. **I**dcirco non est in
eo nisi vnum esse personale et vna persona. **B**ELL**E****T****A****L****I****A**. **E**x im
mediata coniunctione anime rationalis et corporis constituit̄
moꝝ persona humana. **S**i ergo in cristo coniuncta fuerint sibi
inuicem imediate atq; formaliter corpus et anima: sequitur
q̄ sit persona humana inesse suppositali humano et creato sub
sistens. **A****R****G****U****M****E****N****T****U****M**. **D**eꝝ est q̄ ex coniunctione imediata intri
seca anime et corporis resultat persona humana. dum corpus
et anima sibiipsis seu nature sue et ordini relinquuntur. et q̄s
suum est agere pmittant̄. nec moꝝ ad aliquid altius assumant̄.
Porro in cristo eodē momento quo anima eius fuit creata
suozq; corpori vnita: vtrumq; simul assumptum fuit a verbo
eterno. et suppositatum in esse verbi ypostatico increato. nec

vnq̄ habuit proprie speciei personalitatem. **BEVJVL.** Quid ergo cōstitutum est ex cōiunctione anime et corporis in cristo **ANJMN.** Vera et perfecta humanitas seu natura humana. Magisq̄ proprie dicitur deus assumpsisse naturam humanā seu humanitatem q̄ hominem. Homo enim dicitur res seu p̄sona habens humanitatem. deus autem non assumpsit rem aut personam habentem humanitatem: sed ipsam humanitatem. **BEVJVL.** Quare ergo cristus vocatur homo? Dici namq̄ potius deberet deus et humanitas: nō deus et homo. **ANJMN.** Dicit̄ homo ab humanitate assumpta ad esse verbi p̄sonale eterni. sicut et quilibet homo dicitur homo a sua humanitate in p̄prio et creato esse personali suppositata. **BEVJVL.** Agere presupponit. esse existentie siue p̄sonali quia agere et pati proprie sunt suppositoꝝ sc̄dm ph̄m. Si ergo cristus habet actiones naturales nature humane: necesse est eum habere esse actualis existentie humane nature. Tale autē esse est esse personale humanū creatum ergo habet huiusmodi esse. **ANJMN.** Fateor q̄ agere et pati sunt suppositoꝝ loquendo naturaliter. Supernaturaliter tamen per omnipotentiam dei fieri potest. atq̄ ī cristo est factū q̄ operari non p̄supponit esse personale ordinis ac speciei sue. sed sufficit esse altioris nature et subsistentia increata. **BEVJVL.** Mira sunt ista iudeis et sarracenis. difficiliaq̄ ad credendum et quasi impossibilia ad intelligendū. Et nonne iquit cristus vere natus est ex femina matre? **ANJMN.** Immo plane ex maria mundissima ac sapientissima virgine. sicut in alchorano sarraceni legunt. Que vt ait bernardus et ardozem vetite concupiscentie virtute castitatis in sua virginea carne eatenus extinxit vt is in cuius conspectu nec astra munda sunt. tante mūdicie carnem suam iudicauerit: vt etiam sue diuine puritati eam associare non despexerit. Que virgo tametsi munda prozsus immaculataq̄ fuerit: humillima etiam fuit. Nunq̄

195
enī supra omnes angelos glorificata ascendisset: nisi pri⁹ infra
homines humiliata descendisset. hec bernardus. **HELVIV.** Ge-
nitum a generante suscipit esse substantiale. Generatio enim ē
productio rei in esse substantiali et existentia actuali. quemad-
modū alteratio est acquisitio alicuius esse accidentalis. **Cristus**
ergo ex substantia matris natus: ex matre personale humanū
habet eē. **ANIMII.** Pater aut m̄r ille vel illa dicit̄ q̄vel qua
de sua substantia producit simile sibi non in genere tantum:
sed in specie. Ad rationem ergo generationis filiationisq; suf-
ficit q̄ genitum a generante naturam generantis accipiat. Sic
itaq; cristus ex substantia matris temporaliter natus: humanā
ab ea speciem et carnē sortitus est. **HELVIV.** Si cristus ver⁹
existens de⁹ ex virgine natus est: deus ex virgine esse sumpsit.
et esse incepit. ergo mutationem incurrit. **ANIMII.** Jam dixi
q̄ ad rationem generationis sufficit naturā specificam ex gene-
rante accipere. Cum itaq; verbum eternū humanam ex illibata
virgine carnem assumpserit: vere ex ea genitum perhibetur.
Nec ideo tamen in aliquo mutatum. Quia sicut ab eterno de-
creuit: in tempore naturam humanam assumpsit. et eam suo p-
sonali increato esse vniuit. nulla mutatione facta in deitate: s;̄
in assumpta humanitate. Non enim verbum eternum vnitum
est humanitati vt pars. aut quid cōmixtum inclusum ve aut
circumscriptū in ea: sed assumpsit eam ad se. suumq; esse ypo-
taticum in cōmutabile manēs cōmunicavit eidem. suppositando
ipsam in illo. **HELVIV.** Ex duobus existentib⁹ in actu nunq̄
fit simpliciter vnum. **ANIMII.** Ex duob⁹ existentib⁹ in actu
personalis actualisq; exntie nunq̄ fit per generationem vna
persona. Humanitas autem cristi nunq̄ fuit existens in esse p-
prie personalitatis vt supra demonstratum est. **HELVIV.** As-
sertio autem ista non parē derogat excellentie veri ac ipermu-
tabilis dei. puta q̄ sit natus ex muliere. infansq; effect⁹. passus

ac mortuus. **ARJMA.** Assertio fidei huius maxime congruit
infinite bonitati pietati liberalitatiq; dei. ymmo et ardentissimo
eius amori ad genus humanum. Quia vt patuit supra. bonum
comunicatiuum est sui. In hoc igit potissime comendatur atq;
ostenditur infinita verbi eterni bonitas: q; suum esse diuinu
ypostaticum tam plene tanq; imediate comunicauit nature hu
mane. In hoc quoq; pzeclarissime inotescit infinita dei pietas
q; pdito generi humano tam gratiosissime dignatus est subue
nire. et ipsum personaliter visitare eiusq; infirmitates et inde
trahibiles defectus subire assumere tolerare pro curatione et
saluatione illius. Deniq; cu caritas sit vis vnitiua: noquid i hoc
evidentissime declaratur ineffabilis caritas ad humanum gen?
q; naturam humanam sue deitati ypostatica vnione qua maior
aut vicinior esse nequiuit: coiunxit. Verum si diceremus passi
onem. mutationem. infirmitates humanas. et mortem cecidisse
in ipsam deitate: recte assereres nos diuine maiestatis derogare
honozi. Sed cum fateamur in cristo sibi inuicem sic esse vnitas
deitatem et humanitatem: vt fiat i cristo comunicatio ydioma
tum. hoc est q; diuina ascribuntur hoī. et humana deo: vtracq;
natura in sua integritate ac pprietate incōfusa iuiolataq; per
manente: nullatenus diuine videmur excellentie derogare. **BE
LJAL.** Non decuit maiestatem veri ac omnipotentis dei taliter
fragili humanitati copulari. tanq; extreme ymmo infinite dis
tantia in vnam conuenire naturam. **ARJMA.** O si scires atq;
ppenderes qualis fuit humanitas qua assumpsit vnigenit⁹ dei
fili⁹ du ea assumpsit. **BE LJAL.** Rone similis vre humanitati
in specie specialissima: **ARJMA.** Similis vtq; i eentialib⁹: i
accntalib⁹ vero ineffabiliter pulchrior ac dignior. Vtpote oī
plenitudine. grē ac virtutū ornata. oī sapiā scia atq; prudentia
decorata. cūctis btitudinib⁹ donis ac fructib⁹ adīpleta. ymmo
et beatifica deitatis visioe ac fruitione pclarissime sublimata:

196

Eodem quippe momento quo creata est anima cristi suoq; cor
pori infusa: repleta est tota capacitas eius gratia gratum faci
ente. et donis gratie gratis date. omni virtute infusa pfectioni
anime eius non derogante. omni sapientia atq; scientia. omni
dono spiritus sancti. fructibusq; spiritus ac beatitudinibus. ym
mo tam clare ac profundissime cepit deitatem per speciem con
templari: vt nunc contemplatur eandem. cum tanta iocunditate
atq; excellentia sicut a mente creata conspici potest. **Hicq;** hu
manitas illa fuit iestimabiliter pulchrior dignior excellentior
atq; diuiniore omni angelico spiritu. omni cherubin et seraphin.
HELIAL. Nimis vehemēter extollis cristum. **ARMAL.** No
plus q̄ sacra docet scriptura. et innumerabilia attestantur mi
racula: reuelationesq; desuper facte. **HELIAL.** Sed quid ne
cesse fuit deum sic exinaniri: atq; hoīez fieri? **ARMAL.** Nulla
ad hoc faciendum necessitas cōpulit deum. Nec fuit necessariū
necessitate absoluta: sed condicionata. fuitq; ita fieri congruen
tissimum pro redemptione generis humani. **HELIAL.** Unde.
cur. et quomodo saluatum est genus humanum per cristum?
ARMAL. Sacra nos scriptura docet. quod et partim ī alcho
rano habet. quemadmodum prothoplausli in paradiso exntes
dei preceptum sunt transgressi. inde q; propterea eieci. et cum
ōni sua posteritate priuati gratia. felicitate. et gloria ad quas
conditi erant. **HELIAL.** Quibus? **ARMAL.** Conditī nempe
erant in originali iusticia ad obtinendum in celo felicitatē eter
nam cum angelis sanctis. idest claram et imediatam ac fructiuā
visionem diuine essentie in seipsa per speciem. **HELIAL.** Sz
essio: quomodo autem per transgressionem primoz parentum
tota eoz posteritas priuata est tanto bono? Nunquid trans
gressio illoz iuste imputatur his qui tunc non erant. nec eam
poterant deuitare? Aut qua dei equitate pena eis infligitur qui
transgressioni illi nunq; consenserunt occasionē ve prebuerunt

Nonne peccatum ad deo est voluntarium: quod peccatum non est nisi sit voluntarium: **ARTICULUS.** Si rex aliquis aut princeps suo conferret militi bonum feudale castrum seu oppidum ea conditione quod si miles ipse suo fidelis domino gratus atque obediens esset: tale feudum sibi et suis posteris remaneret. Si vero inobediens fieret et hostibus domini sui consentiens: hoc dono sibi gratis collato tantum ipso quod eius posteritas privaretur. Itaque si miles ipse fieret suo domino infidelis rebellis ingratus: Nonne tantum ipse quod sua posteritas iuste privaretur huiusmodi feudo: **BEZIIUS.** Utique eo presertim quod hoc fuit ei gratis datum: nec aliunde ex debito iusticie debebat posteris eius. **ARTICULUS.** Sic dico et ego quod originalis iusticia. gratia gratificans. et beatitudo eterna erant et sunt supernaturalia dona primis parentibus gratis data aut promissa: nec aliunde ex debito iusticie ipsis aut sue posteritati debebantur. Iusto igitur dei iudicio primi parentes ob suam transgressionem privati erant cum tota sobole et posteritate sua donis preactis. atque damnationi id est carentie beatificae visionis addicti: nisi divina eis pietas subvenisset. Sed quero an ne putes filios iuste privari posse etiam hereditariis bonis que sibi iure debentur: pro suorum iniquitate parentum: **BEZIIUS.** Apud diversos diversa sunt iura positiua. et pro crimine lese maiestatis tale quid iuste agitur apud quod plures. Preterea dato quod originalis illa transgressio sic imputetur et puniatur in posteris. cur ea de causa seu decuit seu oportuit deum incarnari ut tangere incepisti: **ARTICULUS.** Quemadmodum sua transgressione damnatus fuit adam cum posteris et toto humano genere: sic totum genus humanum indiguit salvatore. cuius virtute ac meritis ad pristinam sui creatoris gratiam reduceretur. et ad originalis iusticie conformitatem. amissam quoque recuperaret felicitatem. **BEZIIUS.** Non potuerunt primi parentes se ipsos ac posteros suos deo reconciliare penitendo: sicut se et suos perdidit transgrediendo: **ARTICULUS.** Nequaquam.

97

Fuit enī ī prothoplausis ante eoz lapsum originalis iusticia
vt modo dixi. non solum vt in determinatis personis: sed etiā
vt in primis p̄ncipijs totius humane pp̄paginis. fuitq; in eis
nature integritas. et erant creatori suo multum accepti. sicq;
habere poterant actionem transeuntem ī omnem eoz posterita
tem. Priuati vero excellentijs tantis et corrupti. deoq; abho
minabiles facti: nec sibi nec sue posteritati valebant recupare
quod amiserant. p̄mmo certe magna fuit ac ineffabilis miseri
cordia creatoris q̄ eos nō condempnauit totaliter nec occidit
mox vt transgressi fuerunt. **Necessarius ergo fuit humano ge
neri cōmunis saluator ad totius nature reparationem ydoneus**
cuius actio virtus et meritum transfirent ac diffunderentur in
totum genus humanum. **HELVIV.** Esto vero. Sed cur oport
uit talis saluator vt deus existeret? Nonne hō aliquis sanctus
et innocens. aut angelus gloriosus satis huic peragendo mys
terio extitit ydoneus? **AVMVA.** Si ad porcina[m] illam et car
neam felicitatem que in alchorano promittitur creatum esset
genus humanum: per aliquam puram creaturā redimi forsan
et saluari potuisset. sed quia ad supernaturalem celestēq; et an
gelicam beatitudinem conditum fuit. que beatitudo est bonum
quodammodo infinitum. eo q̄ est īmediata et clara infiniti boni
fructio: non erat pura aliqua creatura ydonea tantam p̄rome
reri ac recuperare toti humano generi felicitatem. **Natura de
niq; vt aiunt philosophi in infinitum quodāmodo est cōmu
nicabilis. ideo ipsam naturam humanam et omnē sobolem p̄so
namq; ei creatori reconciliare excessit pure creature facultatē
virtutē et gradum. peccatum q̄ cum sit offensio dei maiestatis
īmensē: est enormitatis quodāmodo infinite. totius igitur hu
mani generis crimina tollere pure non congruit creature. Ob
has itaq; et alias per plurimas rationes latius a nostris docto
ribus assignatas: deus factus est homo. dei videlicet atq; hoīm**

mediator. Qui scdm q̄ homo potuit satisfacere ac mereri ex
vnita namq; deitate efficaciam habuit et dignitatem prome
rendi ac satisfaciendi immensam. Porro vt pulchre ait ancel
mus. Angelus mitti p̄ homine non debuit. quia nichil homo
ad angelicam naturam ptinuit. homo vero mitti etiam non de
buit. quia omnis peccator homo: et peccator peccatozem non
redimeret. Illum ergo mitti decuit. qui solus sine peccato deo
hominem reconciliare potuit. Tantam preterea facere redemp
tionē homo non potuit. deus non debuit: decebat igitur vt deus
pariter et homo esset qui hoc faceret. **BEVJAL.** Si totum ge
nus humanum cristus redemit vt tu predicās: cur igitur non
omnes saluantur? **ANJMZA.** Meritum cristi est generalis me
dicina curatiua et saluatiua generis humani: talem vero medi
cinam necesse est applicari his qui curari et saluari debent per
eam. **BEVJAL.** Qualiter et per que fit applicatio illa? **ANJMZA.**
ANJMZA. Per fidem catholicā et sacramēta ecclesie. maxime vero
p̄ caritatem qua homines cristo pprie incorporant. et tanquā
mēbra suo capiti salubriter cōuertunt. **BEVJAL.** Nemo ergo
saluari potest nisi per euangelicam legem fidemq; tuam cristi
anam. **ANJMZA.** Verissime conclusisti. presertim pro tempore
euangelij propalati. Immo et ab ipso mundi exordio salutem
obtinere potuit. nullus nisi per fidem cristi explicitam aut sal
tem implicitā. **BEVJAL.** Nimis artas viam salutis: nimis q̄
legē tuā extollis. **ANJMZA.** Non plus certe q̄ vtriusq; testa
menti docent scripture. **BEVJAL.** Quo merito cristi: et qua
liter merito illo redemptum est genus humanum? **ANJMZA:**
Tota cōuersatio cristi in hoc secula fuit meritoria nobis: po
tissime tñ merito sue passionis et mortis quam pro nobis susti
nuit: nos redemit. **BEVJAL.** Occisio cristi fuit potius offen
sua dei q̄ placatiua velut si quis interficiat filium regis: rex
gravius quā ante erit indignatus. **ANJMZA.** Occisio cristi

198

ex parte occidentium fuit grauissimum scelus . pro quo iudei
infelices vsq; in presens pro maxima parte deleti sunt ac de-
hidi. **Dez** ex parte patientis inquantū videlicet cristus de iu-
genit ex ardentissima caritate. summa obedientia. incōpabili
patientia. et perfectissimo iusticie zelo: amarissimā et ignomi-
niosissimā mortē pro nostra salute sustinuit. eamq; ad nostram
reconsiliationem satisfactionem et beatitudinē ordinauit. **Sic**
passio mors et occisio cristi passiuā fuit et est virtuosissima.
humanog; generi redemptio salus et vita. **Actiua** vero fuit
econtra vt iam dixi sceleratissima. **Nempe** vt ait guillermus
parisiensis ī libro de sectis et legibus. **Non** solum occisio cristi
scelex omniū maximum fuit: quin et ipsa sacrilega violenta q;
manuū iniectio de qua mathei. xxvi. manus iniecerunt in ihm
tam atrox fuit et tā execrabile scelus. q; scelera que ab exordio
mundi cōmissa queq; vsq; in finem eius cōmittenda sunt ōnia
simul collecta non tam atrocita profecto nec tam enozmia cen-
senda sunt: quantum fuit illud vnicum nebandissimum scel⁹
iniectionis manuū in personam diuinā. **BEZIAU.** **Vnde** ergo
seu a qua re cristus humanum genus sua morte redemit. **MAI**
MA. **A** iugo certe et potestate tua o belial. a reatu originalis
peccati. a dampnatione inferni a seruitute iniquitatis et cor-
ruptionis. **BEZIAU.** **Non** mirz si fatigeris in respondendo: cū
et ego iam fatigatus sum inquirendo. **Idcoq;** si placet paululū
respiremus. quatinus interim confortatus conferam tecum de
sacrificio vestre legis . hoc est de sacramento eucaristie quod
adoratis. qua in re tot⁹ pene mundus vos deridet cristianos.
maximeq; delirare existimat insensatos.

De prestantissimo eucaristie sacramento eiusque institutionis
efficiente causa et finali. Tractatus septimus.

BEVJAL.

Quandiloqua hactenus fuisti o aia. et de arduis ac
summis rebus acute multum ac splendide non secus
ac alter appollo intonasti. Sed plura tamen adhuc
querenda restant in hoc defensorio quam que adhuc
interrogata fuerunt. **URJMA.** In tam arduo atque alto negotio
haud dubium quin plura quesita erunt quam inuenta. ut ait augustinus.
BEVJAL. Si tu scires o aia quanta illa sunt et quam multa que
aduersum christianos hebrei. turchi. arabes. et reliqui sarraceni
obiciunt. **URJMA.** Non quanta modo aut quam multa. sed que et
quanta sunt: libere proferto o belial. **BEVJAL.** Te prouocare nolo
tibi parumper indulgeo: neque tuo tam acriter ut putas capiti insidiosum
URJMA. O vulpinam facundiam domesticis capiundis auibus
fila parantem. O caninam o lupinam nulla re contentam negliguam.
Tria sunt insatiabilia ut ait salomon proverbia xxx. tu belial. rogas.
atque arida. Sed age: dicant hebrei. dicant turchi. dicant arabes
dicantque et quam heretici quod maluerint: oblatrent. subsanent. irrideant
Ut unicuique manus: sic et lingua libera est. Sed nullum sane tam
fucatum ipsi coloratum ve de nostra fide mendacium dixerint: qui
uestigio catholica atque euangelica veritate refellat. **BEVJAL**
blasphemiam iudei: arabes insaniam esse dicunt. credere conversionem
panis in corpus christi. et vini in sanguinem et post deuorare sa-
cramenta. **URJMA.** Res non nouam neque inauditam profers o belial
Vetus quidem est infidelium hic dicendi modus. Audi paulum vas
a deo electum. Ihesum inquit crucifixum predicam: iudeis quidem
scandalum gentibus autem stulticiam. i. co. i. Rem inquam non nouam neque
inauditam loquaris. Et ego tibi multisque noua forsitan et inaudita: per
pulchra tamen atque verissima dicam. Hoc superexcellens euca-
ristie sacramentum de quo irreuerenter nimis ac nimis impudenter tuo

199

tuorumque infidelium more locutus es: non aliud prefigurat quam nos
ex gratia in christo ihesu assecuturos refectorem vite eterne.
sicut in hoc mundo pane et vino reficimur. Quando igitur cre-
dimus christum cibum mentis: tunc ipsum sumimus sub specie-
bus corpus cibantibus. Et cum oporteat nos in fide hoc con-
cedere quod cibationem vite spiritus assequemur in christo cur non
ostendemus hoc credere in eucaristie sacramento. **S**perandum
est omnes sapientes omnino velle degustare cibum illum per
fidem in hoc mundo: qui erat in veritate cibum vite eterne in
alio. **BEZIV.** Quomodo persuadebitur omnibus gentibus sub-
stantiam panis in corpus christi conuerti in hoc eucaristie sa-
cramento. **ARMZ.** Qui fidelis est scit quod verbum dei in christo
ihesu nos de miseria huius mundi transfert usque ad filiationem
dei. et possessionem vite eterne. quia deo nichil est impossibile.
Si igitur hoc credimus et speramus: tunc verbum dei secundum or-
dinationem christi non hesitamus posse panem in carnem mu-
tare. **S**i natura hoc facit in animalibus: quomodo verbum hoc
non faceret. per quod deus fecit et secula? Exigit ergo fidei neces-
sitas hoc credere. **R**am si hoc est possibile quod nos filii ad eum qui
de terra sumus transformemur in christo ihesu verbo dei in filios
dei immortalis. heredes quidem suos coheredes autem christi: et
hoc credimus et futurum speramus: credere nos similiter oportet
transubstantiationem panis in carnem. et vini in sanguinem. per idem
verbum per quod panis panis est. et vinum vinum. et caro caro
et sanguis sanguis. et per quod natura cibum conuertit in ci-
batum. **BEZIV.** Hec conuersio substantie panis difficulter
attingitur. **ARMZ.** Fide facillime. **R**am sola mente hoc est
attingibile. que solam intuetur substantiam non quia est: sed
quid est. **S**ubstantia enim antecedit omne accidens. **E**t ideo
cum substantia absolute considerata nec sit qualis nec quanta:
et ipsa sola in hoc sacramento conuertitur. vt non sit amplius

substantia panis. sed substantia carnis: non est nisi spiritualis
ista conuersio. quia remotissima ab omni eo quod est sensu attingibile.
Non igitur augetur quantitas carnis ex hac conuersione
neque multiplicatur numero. **O**b hoc non est nisi una substantia
carnis in qua substantia panis est conuersa. licet panis sit in
diuersis locis oblatus. et plures sint panes qui in sacrificio ponuntur.
Sed mirabilis est in sarracenoꝝ iudeoꝝque et alioꝝum
infidelium oculis. ac proorsus incredibilis miraculosa hec rerum
transmutatio: sed longe mirabilior esse debet ab humano etiam
captu remotior totius vniuersi de nichilo miraculosa creatio
O cecitas. o dementia. o supina et crassa ignorantia. concedere
mirabilior. credere difficilius. et que faciliora sunt. et magis credibilia.
in fauorem quam humane consolationis introducta corde
obstinato renuere. **A**d magnam quippe dei misericordiam pertinuit
quod verbum caro pro nostra salute fieret: sed non minoris misericordie
fuit quod sue cruce ecclesie usque in finem seculi sub hoc sacramento
presens personaliter adesse voluit. **D**ici equidem non potest quam
misericorditer cristiano deus populo quo nichil aurore ihero
nimo felicius. de hoc sacramento prouidit. qui merito de corporali
cristi absentia sine fine doleret: nisi per hoc sacramentum eius
presentie solatiu spirituale reciperet. **H**inc pia mater ecclesia
annalem corporis cristi festiuitatem recolens sacramentum ipsum
de cristi absentia singulare fidelibus suis solamen esse commemorat
Hinc etiam non absurde verbum illud euangelicum a quibusdam
exponitur. **E**go vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem
seculi. math. xxviii. **S**ubaudiendum est sacramentaliter
Facta namque seculi consummatione cum iustis utique erit. sed non
sacramentaliter et sub aliena specie: immo visibiliter et reuelata
facie. **V**erutamen hec visio sacramentalis cristi in via prefiguratio
quedam est et quedam preguustatio eiusdem cristi benedictae visiois.
sueque diuinitatis fruitionis beatifice in patria.

200

In hoc enim sacro viatico quemadmodum preterita crisi passio
recolit: sic futura beata fruitio prefiguratur. Canente eadem matre
ecclesia. **F**ac nos inquit domine diuinitatis tue perpetua fruitione
repleri quam preciosi corporis et sanguinis tui corporalis perceptio
prefiguratur. **S**unt igitur in hoc excellentissimo sacramento repen-
tationes due spirituales delectationem premaximam cum interna
suauitate et admiratione gaudiosissima continentis. **E**t quia
repentata homini suapte natura maxime constat esse dulcediuis. nam
in primo repentatur modo memoratiuo summum totius humani ge-
neris meritum crisi videlicet passio dolorosa. in secundo quoque
modo prefiguratiuo summum generis eiusdem premium quod est ipsa
eterna fruitio gloriosa: consequens est hoc sacratissimum dei opus
et dei donum. nedum ex parte sui quod non solum diuina eloquia enun-
ciata ab homine. sed et ipsum verbum dei incarnatum realiter con-
tinet: quinimmo etiam ex parte repentatorum maxime delectationis
esse atque dulcedinis. **E**st igitur hoc sacramentum veritas: est etiam
et figura. sed aliter atque aliter. **P**reteritorum quidem atque presentium
veritas: futurorum vero prefiguratio. **C**uius institutionem non ab
homine puro. non a papa. non ab ecclesia. sed ab ipso primo sum-
moque sacerdote et pontifice maximo accepimus deo et domino
nostro ihesu christo. eiusque sacrosancto euangelio. In quo quicquid
continetur est veritas. quicquid precipit bonitas. quicquid pro-
mittit felicitas. Ipse vero mediator dei et hominum christus ihesus
veritas est sine fallacia. bonitas sine malicia. felicitas sine mi-
seria. **C**ui semper et in omnibus pro sue sanctitatis ac vite excellentia
mirabilem quod operum efficaciam credere atque obedire sub mortis
eterno periculo necesse est. **L**icet maiora his difficilioraque. a sensibus
quoque et humano captu remotiora nobis credenda reliquisset:
licet etiam. quod facere sed non tam congrue poterat. hoc sacramen-
tum omnium sacramentorum dignissimum ex quacumque alia simplici aut
composita materia. et sub quavis alia verborum forma fieri precepisset

BEZII. Capiō doctrinā tuam satis pulchram et satis ratio-
nabilem. tuisq; fidelib; merito gratissimā futuram. Quomodo
sacramentum istud est figuratiuū cibationis vite eterne. per
quam cibationē tui fideles assequuntur hereditatē filioꝝ dei in
cristo ihesu filio dei. Et quō est similitudo cibationis illius in
hoc sacramento. atq; q̄ mente sola attingitur. fideq; degustat̄
et capitur. Sed quid si archana hec a rudib; non capiuntur?
forte enim nō solum id credere: magis autem sumere tanta sa-
cramēta abhorrebunt. Nempe si cognat; crisi suusq; baptista
iobānes tam sacros contingere artus erubuit: tu cristiane qua-
liter audebis manducare? **MRM.** Hoc vez si ī propria spe-
cie. siq; vt cetera manducabilia sumeretur. Porro hoc sacramē-
tum put est in sensibilib; signis. habita fide. non est sic necessi-
tatis q̄ sine eo sumpto non sit salus. Sufficit enim ad salutē
credere. et per fidem māducāre cibum vite. teste augustino sic
dicente. Ad quid paras dentem et ventrē: para mentem. crede
et maducasti. Quōquidem sc̄m modernos theologos est rem sa-
cramenti sumere: sed non sacramentum. Judas autē cum suis
plurimis cōsortibus sacramentū: et non rem sacramēti sumpsit
Reliqui autem perfectiores vtrūq; sumunt: omnium vero īper-
fectissimi vt sarraceni et iudei: neutrum. Et ideo circa huius sa-
cramenti distributionē an et quibus et quotiēs fidelibus dari
debet: non ē lex necessitatis īposita. Quare si quis fidem habēs
se indignum iudicat accedere ad mensam tāti regis: hec humi-
litas laudande potius existit. Saluis tamen in omnibus alme
matris ecclesie institutis. Laudat̄ enim aqud eundem augusti-
num zacheus qui dominum ihesum hospicio recipere non distu-
lit. Laudatur et centurio qui tanti hospitis dignitatem ponde-
rans eum sub tecta admittere sua recusauit. **BEZII.** Qui ve-
ro laudabiliores existunt qui rem sacramenti tantum: vel qui
rem piteret sacramentum suscipiunt? **MRM.** Vtriq; boni:

201
sed qui vtrumq; sumunt meliores q̄ qui alter: quare et laudabi-
biliores. Sic est autem de fidelibus raro cōmunicantibus vt de
sternutatiōe et quibusdā apostematib⁹ dici apud medicos solz
bonū signum de mala causa pueniens. agnicio videlicet pprie
indignitatis ex pzuritu cōscientie descendens. **HELIAL.** Quā
igit mercedem habituri sunt qui vtrūq; suscipiunt: **MRIMM.**
Duplicem. vnā quia cum veneratione tractant. alteram quia
dignis ad id se coaptant moribus: **HELIAL.** Tela fere omnia
obiectaq; mea laqueosq; et rethia iam iā euasisti o anima: sed
non habes credo quid huic tādē vltimē quā statim facio ob-
iectiōni rñdeas. **MRIMM.** Si non habeo: cristus habet mea
spes et meus amor. Ille ille est qui triplicē vna tulit hora de te
pstrato victoriā. Ille est tui regni terroz. vindex. spoliator. do-
mitoz. Si tuas sustinere versutias nō valeo: ipotentiā ille meā
iuuare dignabit. hunc appello. **HELIAL.** Cōplures non am-
bulantes in tua lege noui. qui tñ iuste virtuososq; et iustis sane
q̄ pleriq; ex tuis viuunt. Qua fronte igitur. qua temeritate.
quaq; dementia tam sinceros atq; pios virtutū cultozes et vici-
oz osores animos eterne morti addictos vos cristiani diffinire
audetis? Erit ne igit acceptoz psonaz deus? Erit ne virtuosus
anim⁹ vicioso deterior? Et nūquid recta dei iusticia p humana
falsa opiniōe curuabit? **MRIMM.** Si clamorā hanc verboz
rabiem. si ventosā hanc sermonis pōpam. et inflatā dicendi
copiam verbo vno quatiero: nonne silentiū tibi. michi quoq;
palma debet? **HELIAL.** Etia. **MRIMM.** Bene vtiq; tales
sed non in via currunt. **HELIAL.** Tam breue hoc quid sibi
velit: nō satis mediussidid intelligo. **MRIMM.** Accipe sensum
de hinc iubente ratione sile. Cōsequende salutē nō fide sola. nec
sola iusticia. sed iusticia cū recta fide opus est. Iustus enim ex
fide viuit. ro. i. Et sine fide ipossibile est placere deo. hebre. xi.
Intellexisti hec omnia o sathan? Superest adhuc tibi quicq; o

tortuose serpens quod tua non eiacularit aspidā lingua viri:
Si habes: emitte. iace. euome: de bachare. fure. Samaritanum
certe peritum habeo medicū qui me tuos cōtempneremorsus.
artefq; et iacula non pauere tua edoceat. **BEVZU.** Miroz
tuū ingenium puella o dignissima credi esse dea: tuam vero de
mentiam magis magisq; ammiroz. Que sic vnus infatuaris
amore tā infirmi: q; in eo ab ymo pede summū vsq; ad verticē
non sit inuenta sanitas. tam deformis: vt pro leproso habitus
sit. tam pauperis: vt ipsemet teste reclinatorium capiti non ha
beret. Insup ipse suus ppheta dauid eum vermē. non hominē
vocat. plebis abiectiōē hoīm q; opprobriū. Et ysaias despectū
eum et nouissimum viroz. virum doloz. et scientem infirmitatē
appellat. Amice ergo te hortoz et requiro. teq; etiam bona ca
ritate ammonéo. tui vt misereri. tibiq; idulgere aliquando me
mineris. Dano quoq; huic ac sterili valefatiens amozi michi
obedire non detrahes. cōtraria tibi malis antedidisti bona oīa
largituro. pro validudine mala votiuam sospitatem. pro defor
mitate decozē. diuicias pro paupertate amplissimas. **APZMA**
Tace tu. atq; abi rem malam sathana. Dominumq; meum atq;
deum quem colo quem honoro. contumelijs inhonorare cessa.
Dica alioquin his que habes addi supplicia imprecor. Satis iā
satis ad ea nuper obiecta respōsum est. Decebat te potius alia
si que habebas irresponsa opponere. Tibi etei longe antea dixi
q; amor meus et deus meus cristus ihesus qui teste ppheta spe
ciosus forma erat pre filijs hominum. omnium insuper homi
num sanissimus. quia optime naturatus. vtpote sine corrupti
one et sine iniquitatibus conceptus. atq; ditissimus. quia celi
et terre marisq; et omnium que in eis sunt dominus: exinani
uit semetipsum pro me serui formam accipiens. in similitudi
ne hominum factus. et habitu inuentus vt homo. philippen
sis. ij. voluntariam paupertatem eligens. vulnera insuper.

202
ferreatus. et flagella tanta in passione sua vltro suscipiens. q̄
eatenus et infirmus et leprosus et abiectus vermisq; et nō homo
reputatus est. In passione enim nō apparuit in cristo deo nostro
species vultus aut decore maiestatis. sed abscondita in eo fuit vir
tus diuine potentie. et apparuit in doloribus infirmitas humane
nature. Hinc optimus ille canticorum interpres atq; in ea re nullo
non etiā origine minor iohannes cardinalis ambianensis. in
persona xp̄ifere virginis alme sic infit. **N**igra sum sed formosa
filie iherl̄m. **N**igra sum. animi merore confecta. **N**igra sum. des
pecta obfusca obscurata. Quia decolorauit me sol moriens. dis
colorem me fecit sol obscuratus et obfuscatus. **N**igra sum in opi
nione hominum infidelium: sed in rei veritate formosa sum. **N**igra sum
in apparentia. et despecta tanq̄ mater leprosi: sed formosa sum
in veritatis existentia. et tanq̄ vere dei genitrix gloriosa. **N**i
gra sum sicut tabernacula cedar quia nō reputor tabernaculum
regis eterne glorie: sed sicut cetera matresquarum ventres taber
nacula sunt filiorum meroris et tenebrarum: sic reputata sum inter
tabernacula cedar. q̄ interpretatur tenebre vel meror. **D**erupta
men ego formosa sum sicut pelles salomonis. **N**ā sicut ille intra
se archam typicā continuerunt: sic ego intra mea viscera verā
archā cōtinui xp̄m videlicet. cuius caro significatur p̄ archā. cuius
anima designatur p̄ urnā aureā que erat in archa. et deitas de
signatur in manna. **E**t sicut pelles salomonis totum p̄tegebant
tabernaculum: sic sub vmbra mee defensionis p̄tego totā ecclesiā
Ego quidem similis pelli rubricate. quia per compassionem do
loris tincta sum in passione filij. **S**imilis quoq; pelli iacindine
contemplatione celestium et amore. **N**olite ergo o filie iherl̄m
cōsiderare q̄ fusca sum: sed considerate potius q̄ formosa sum.
Nam ideo fusca sum quia decolorauit me sol. cui in passione sua
nō fuit species neq; decore. **R**ecipiet autem speciem et decorem. et
ego cū ipso recipiā. **N**am per gloriam resurrectionis credit ipse

deus: credat et ego genitrix dei. Filij matris mee synage pugna
uerunt contra me negantes me matrem dei. et filium meum negantes
deum. Et quia meam repulerunt opem: relicta eorum perfidia transiui ad
custodiam gentium fidelium. Ideo posuerunt me custodem vineis gen
tium. Vineam meam de qua nata sum synagogam propter suam infidelita
tem non custodiui hec ille. **H**is igitur pensatis. et cum rectitudine
animi. et cordis pietate libratis: qua fronte miroz. qua temulencia
suadere mihi audes o belial ut te amem. ut te sequar. ut te audiam
Suade motibus ut coequentur solo. fontibus sua ut repetant flumina
fluminibus ut in freta non currant. **T**am possem ego ibesum
non amare: quam suum relinquere solitum phebus cursum. **S**i ponit
carere niuibus algidi montes. aut maria piscibus. aut feris
silue: obliuisci potero nate virginis alme tui. **A**n te leues ergo
pascuntur in equoz cerui. et freta desolent nudos in litore
pisces. **A**n te perratis amboz finibus exul aut aram parthos
bibet. aut germania tygrum: quam nostro crisi labatur a pedore
vultus. **Q**uoniam iuga montis aper. fluuios dum piscis amabit. dum
thymo pascuntur apes. dum rose sicade. **I**n freta dum fluuij
current. dum montibus umbrae lustrabunt. conuexa polus dum
sidera pascet. **S**emper honos criste tuus. nomenque tuum. laudesque
manebunt. **S**uades tu o belial quam eterna luce relicta: te princi
pem tenebrarum sequar quam pessimum regem pro latrone impuro
quam mitem corde principem pro seuisimo tyranno dimittam. **E**go
certe si hoc facio: non tam desipere quam furere deinceps. **S**i hoc facio
a summo bono in te malorum pessimum cado. ab alto celorum culmine
in infimum tecum precipitum labor. **E**go ego amens proculdubio sum
si bonum pro malo. si lucem pro tenebris. si requiem pro labore. si christum
pro belial. si deum pro dyabolo relinquo. **Q**ue est conventio cristi
ad belial? ait apostolus. ij. cor. vi. **P**otius igitur audiendum est
cristum. ipsumque imitandum: qui sempiterna donat gaudia.
quam te qui perpetua ingeris supplicia. **H**ec est inquit ipse vita.

eterna vt cognoscant te deum vey. et que misisti ihesum xpm
.io. xvi. **E**t rursus. Qui credit in me etiam si mortu⁹ fuerit vi
uet. io. xi. **E**t tercio. Si quis michi ministrat me sequat⁹. **E**t vbi
ego sum: illic sit et minister me⁹. io. xij. **E**t itez. Pater quos
dedisti michi volo vt vbi ego sum: et illi sint mecu⁹ vt videat
claritate mea qua dedisti michi. io. xvij. **C**etoz tu mendax es:
xps aut verax. ymmo e ipsamet prima atq; increata. sed non in
genita veritas. **T**u mors ipsa. mortisq; et peccati et tenebraru
exterior⁹ fomes: ipse vero lux est viuos in eum credentes illumi
nans. et vita mortuos quosq; fideles eterne viuificans. **T**u a
celis auisus: ipse ad celos via atq; hostium est. **E**go sum inquit
hostiu. ego sum via. veritas. et vita. **S**ensus e o homo. **V**is in
trare: ego sum hostiu. vis ambulare: ego sum via. vis non falli
ego sum veritas. vis non mori: ego sum vita. io. xiiij. **E**go sum
via. veritas. et vita. via in exemplo. veritas in pmissio. vita i
pmio. **V**ia in terra: veritas in doctrina. vita in patria. **E**go su
via. veritas. et vita. via errantib⁹. veritas dubitantibus. vita
mortuis. **R**ursus tu noctis eterne. pfundis et tenebrosi chaos
pallentiq; vmbraz ductoz ymmo seductoz. rector ymmo tortoz
existis: ipse vero luce eterna inhabitans. ymmo lux ipsa illumi
nans angelis lucis et lucido celo pest. **T**u de deorsum es: ipse
vero de supernis. **S**ed a quibus putas supernis? **A**b isto que
palpam⁹ aere? **A**bsit. **I**bi enim et aues: volitant. **A** quib⁹ sup
nis? **A**b isto q; videmus celo? **E**t hoc absit. **I**bi sol et luna cete
raq; volunt sidera. **D**e angelis? **N**eq; hoc intelligatis. **P**er illu
et angeli facti sunt per que omnia facta sunt. **A** quib⁹ ergo su
pernis erisus? **Q**ui recte vt ait aug⁹ hoc scire voluerit: ab oni
eum sensibili atq; visibili. alterabili. mobili. locoq; diffinibili
suam abstrahere metē. sursumq; eleuare oportet. **A** supernis er
go erisus: hoc est. ab ipso summo supno atq; altissimo toti⁹ fon
tana ditatis patre. **S**upra que nichil. et cui cetera creata oia

ipsum etiā altum atq; amplum celū cōparata: infima certe sunt
minimiq; instar puncti angusta sunt. pusilla sunt. atq; exigua.
Omnia quippe creata vt ait gregori⁹ que iusta que pulchra
sunt: dei iusticie et pulchritudini comparata. nec iusta nec pul
chra sunt. ymmo nec sunt. **C**risto itaq; et non tibi credere
Illum et non te audire. illū et non te imitari volo. qui me in
sectam facere. et defectā reficere voluit. Illū insequi atq; amare
illum venerari atq; adorare volo. qui me sua saluauit gratia:
te vero sua iusticia cōdempnauit. Illū item colere. illi inīti
atq; adherere volo. qui pater. qui mater. qui frater. qui soror.
qui sponsus. qui omnia michi est: etiam propter eum si opus
est: patre et matre fratibus spretis atq; sororibus. **B**ernardo
enim auctore. **S**i ipium est scōm seculum contempnere patrem
et matrem: propter crīstū contempnere pīssimum est. **E**t iero
nimo. **O** dirum patrem et seuam matrem. ymmo non parentes
sed peremptores qui te malunt perire cum eis. q̄ regnare sine
eis. **E**t crisostomo. **A**n ignoras o anima q̄ qui habet ihesum
habet patrem et matrem. habet et omnem amicum. **E**t ambro
sio. **O**mnia nobis in crīsto. et crīstus omnia in nobis. **S**i de
sipsis sapientia. **S**i esuris: panis est. **S**i febribus estuas: fons
est. **S**i vulnus curare desideras: medicus est. **S**i iniquitate gra
uaris: iusticia est. **S**i auxilio indiges: virtus est. **S**i peccati
pondere opprimeris: mitis est. **S**i mortem times: vita est. **S**i
celum desideras: via est. **S**i tenebris refugis: lux est. **S**i ci
bum queris: panis est. hec illi. **E**go igitur licet sparsa crīne et
scillis vestibus ybera quibus me nutrierat mater ostendat:
licet in limine pater iaceat. cōtempta matre. percalcato
patre pergam. et siccis oculis ad crucis vexillum euolabo.
Solum enim dicente ieronimo pietatis genus est in hīs fu
isse crudelem. **Q**uomodo enim vt ait bernardus te inueniam
ihesu inter parentes meos: qui non es inuentus inter tuos.

204

Aut quō te cum gaudio inueniam: quem mater dolens vix in
uenit? Inuenerunt eū inquit scriptura in medio doctorū. **Pl**it q̄
ad eū mater. **F**ili quid fecisti nobis sic? **E**cce pater tuus et ego
dolentes querebam⁹ te. luce. ij. **I**hesus in medio mundi. in me
dio dñi animalium nat⁹. in medio doctorū in medio discipulorū
cōuersatus. in medio latronum crucifixus est. **E**cce qualiter me
dia in diuinis p̄sona medium semper securum virtutū habita
culum diligit. suo nos exemplo instruens. vt quemadmod⁹ ipse
fecit ita et nos faciamus. **N**empe vt pulchre et notanter ait
gregorius. **C**risto nos similes oportet esse in via: si debemus
ei similes esse in patria. **P**rocul igit a me discede o dāpnate
cristo in omnibus cōtrarie sathana. fomes peccati. nutrimentum
facinorū. pabulū mortis. discede a me. discede inq̄ a me. quia iā
ab alio amatore p̄uenta sum. qui michi longe meliora obtulit
ornamenta. et anulo fidei subarravit me. longe te nobilior et
genere et dignitate. **O**rnauit enim iestimabili dextraterio dex
tram meā. et collum meum cinxit lapidib⁹ preciosis. **T**radidit
aurib⁹ meis inestimabiles margaritas et circūdedit me vernā
tibus rosas. gemmisq̄ choruscantib⁹. **P**osuit signū in faciem
meam: vt nullū preter eum amatorem recipiam. **I**nduit me ci
clade auro texta. et inumeris monilib⁹ ornauit me. **O**stendit
michi thesauros incōparabiles quos se datur michi si in suo
amore durauero repromisit. **N**on ergo possem ad contumeliam
prioris amoris vel aspicere aliū: et derelinquere illum cū quo
indissolubili caritate vincta sum. **C**uius nobilitas cellior. po
tentia fortior. aspectus pulchrior. amor suauior. et omnis grā
elegantior. **A** quo michi iam thalam⁹ collatus est. cui⁹ michi
organa modulatis vocibus resonant. cui⁹ michi virgines cla
rissimis vocibus cantant. **J**am mel et lac ex ore eius suscepi.
iam castis ei⁹ amplexib⁹ astricta sum. **J**am cor eius cordi meo
sociatum est. et sanguis eius genas ornauit meas. **C**ui⁹ mater

virgo est: cuius pater feminam nescit. Cui angeli seruiūt: cuius pulchritudinem sol et luna mirantur. Cuius odore reuiuiscūt mortui: cuius tactu curantur infirmi. Cuius opes nunquā deficiūt: cuius facultates nunquā decrescunt. Ipsi soli fidem seruo: ipsi me soli tota deuotione cōmitto. Quem cum amauero: casta sum. cū tetigero: munda sum. cū accepero: virgo sum. Nec deerit post nuptias leta progenies: vbi partus sine dolore succedit. et quotidiana sobolisat fecūditas. **S**atis igit̄ et plusquā satis tibi fuerit. me quāprimum creatā sefellisse o belial: me vero iam et recreatā. et precio tā precioso redemptam fallere iuuante cristo redemptore non valebis. Abidum ocus atq; elabere sathana: bisnigroq; tuo et flagranti baratro p̄ceps imergere.

Defensorium fidei contra iudeos hereticos et sarracenos. **E**xPLICIT feliciter.

Sequitur alius tractatus de eadem materia. editus per reuerendissimum patrem dominum cardinalem de turrecremata ordinis predicatorum eximium sacre pagine doctorem. Et diuiditur in septem particulas secundum quod ibi sunt septem rationes seu argumenta efficacissima veritatem huius fidei stabilientia.

Argumentum primum.

Docet nos diuina scriptura. et consonat naturalis ratio ac moralis doctrina quod non est credendum omni spiritui. Et item quod qui cito credit leuis fit corde ecclesiastici. xviii. Ideoque ammonemur probare spiritus an ex deo sint. Proinde quo incomprehensibiliora atque altiora sunt que proponunt credenda. eo efficaciora debent esse argumenta quibus illa credi oporteat. Hinc christus docens trinitatem in diuinis atque unitatem consistere. asserensque se esse filium dei et christum in lege promissum ac prophetis.

et sacrificia sacramētaq; noua īstituens ac nouā legem cōdens
non exegit a nobis vt solis ac nudis verbis suis crederemus.
sed varijs multisq; modis pbauit se vera docere atq; asserere
per opa miraculosa et supnaturalia que fecit. de quibus dixit.
Opa que dedit michi pater p̄hibēt testimoniū de me. io. x. **E**t
rursus eodem capitulo. **S**i michi non creditis operib; credite
Itemq;. **S**i non facio opa patris mei. nolite credere michi. **E**t
iteꝝ. **S**i opa nō fecisset in illis que nullus alius fecit. peccatū
non haberent. io. xv. **U**nde et ipsi aduersarij cristi infelices iu
dei stimulante inuidia dicebant. **Q**uid facim;. quia hic homo
multa signa facit. io. xi. **A**liq; in loco quidam eoz dicebant.
Crist; cum venerit nūquid plura signa faciet. q̄ que hic facit.
.io. vii. **I**llud ergo in primis scire conuenit q̄ sicut homines
vniuersi vnus eiusdemq; sunt speciei. ita ad vnā eandem bea
titudinē suę ad eundem vltimū finem saluificum sunt creati.
Hęc autē btitudo nō est sēda et bruta vel voluptas quā pfid;
in suo alchorano machomet; repromisit in paradiso terrestri ha
bendam. sed est clara et p̄fecta visio deitatis fructiua ineffabili
ter deliciosa ac plenarie contentiua et quietatiua omnis desi
derij mentis create in paradiso celesti eternaliter possidenda. quā
in euangelio cristi; docuit et repromisit. eiusq; euangeliste atq;
apostoli predicauerūt. **Q**nēadmodū igit̄ totum genus humanū
ad hanc beatitudinē et finem vltimatū saluificum est creatum.
sic omnium fideiū atq; electoz oportet esse vnā et eādem fidē
qua credant deū esse omniū creatorē iudicem ac remuneratorē
Et fuit hęc fides ab exordio mundi a cunctis electis obseruata
Que in per tpm successiōes creuit et paulatim magis magisq;
explicita fuit. **I**nsup quia beatitudine tanta priuatū fuit gen;
humanū primoꝝ transgressione p̄ntum. atq; per cristum ad ean
Item beatitudinē fuerat reparand;. **I**deo a mundi principio ne
cessariū fuit ad salutē habere fidem cristi explicitē vel ip̄licite.

Que fides quia de supnaturalibus est. per naturales nō potuit rationes probari. sed pedetenti manifestata est hōibus. **P**rimo quidem per reuelationes diuinas. per angelicas allocutiones. per appiciones supernas factas sanctis patriarchis atq; prophetis qui fuere a mundi principio vsq; ad moysen. **D**einde plenius facte sunt moysi ac pphetis veteris testamēti et per eos manifestate sunt fidelib; ceteris. **I**nterea vt scirem; talia diuinit; eē reuelata viris precipuis. attestatus ē omnipotens deus verbis doctrinis vaticinijs et predicationibus eozundem per copiosa et preclara miracula tanq; per supnaturalia testimonia et argumenta diuina que sunt tanq; sigilla omnipotentis dei scripturis et verbis sanctor; mirabiliter appensa. **I**n talib; enī vt pulchre ait hilarius que supra naturā sunt soli deo de seipso credendum est. **I**taq; fides ista vocatur catholica .i. cōmunis siue generalis. generaliter enī inhesit cūctis dei electis a mūdi exordio tempeq; euangelice legis fuit per vniuersum mundum predicata diffusa ac recepta. **H**abuit quoq; ab ipso mundi principio miracula signaq; gloziosa. **R**epe ī abel iusto sacrificante deo apparuit signum quādo venit ignis desursum sacrificia ei; cōsumens. **N**am vbi translatio nostra habet. **R**espexit deus ad abel et ad munera eius. gen. quarto. **A**lia translatio habet. **I**n flāmauit super abel et super munera eius. **S**ignum qđ posuit deus in caym. translatio enoch in paradisum: generale diluuium magna stupendaq; fuere miracula. **P**orro post diluuium sanctis patribus noe sem abraham ysaac iacob et alijs multis frequenter et gratiose apparuit et mirabilia fecit. **T**andem per moysen in egypto multa magnaq; deus fecit prodigia. per que suam plebem israheliticam ab egyptiozum seruitute durissima liberauit deosq; eozum impotentes et vanos ostendit. **C**onsequenter vero per moysen legem dedit populo suo in . monte synai nō sine magnis multisq; signis prodigijs atq; miraculis

206
Et quibus miracula per moysen facta satis superque ostenderent ut legem
mosaicam esse diuinitus datam. nichilominus postea per iosue ali
osque iudices prophetas ac patriarchas durante lege moysi quod plu
rima fecit deus magna glorioseque miracula. et maiora quam per moy
sen facta erant. Orante enim et quasi iubente iosue sol et luna
steterunt in medio celi immobiles spacio diei unius iosue. x. Similiter
isaia dominum inuocante sol retrocessit spacio. x. horarum et pro
longata fuit dies illa per horas. xx. ysa. xxxviii. Denique quod pote
tes et gloriose fuerint helias et heliseus eius discipulus liber
regum describit. Et breuiter donec ad christi aduentum habuit
populus iudeorum certis temporibus sub lege mosaica tunc currete
sanctos prophetas aut dei amicos. signa quae atque miracula. Unde
gloriantes cantabant. Quanta audiuiimus et cognouimus et pa
tres nostri annunciauerunt nobis. Et fuit quondam populus
ille multis donis ac privilegiis diuinitus adornatus et praecunctis
populis multipliciter sublimatus. Porro a tempore illo quo christus
mundo apparere et illi populo predicare est dignatus. neminem
habuerunt de plebe sua facientem miracula. nisi ipsummet dominum
ihesum et discipulos eius. Quae cum crucifixissent eiusque apostolos
et discipulos abiecissent. ablata sunt eius uniuersa supernatura
lia beneficia dei et privilegia consueta gratia prophetie et miri
ficationis. ymo et tunc priuati sunt templo et urbe regno et
sacerdotio. suntque usque in praesens mundiuagi dispersi capti op
pressi et cunctis hominibus miserabiliores effecti. Omnis quoque
excellencia illa uaticiniorum miraculorum privilegiorum et diuinorum
charismatum discipulis christi habundantissime est collata. et per
ipsos ad populum credentem translata.

Argumentum secundum.

Quaeris ea quae per seipsum operatus est christus sufficienter ad eu
angelice legis et fidei sanctae probationem tamen ex eis miraculis atque
doctrinis pauci iudeorum fuere conuersi. et qui ex illis conuertebantur

paulo post cristo capto et crucifixo ita fuere turbati territi et de
iecti. q̄ a sua fide pariter corruerunt. nec cristum confiteri nec
corā iudeis apparere audebant. quousq̄ domin⁹ ihesus post suā
resurrectionem ipsis frequenter atq̄ euidenter apparuit. et in eo
rum presentia ascendit motu pprio in celum sanctiq̄ angeli eis
visibiliter apparebant ac loquebantur. **Hicq̄** quinquagesimo
die post suam resurrectionem cristus in signo visibili misit et
infudit glorioſis apostolis et quibusdam alijs fidelibus spiritū
sanctum. qui repente corda eoz diuini amoris ardore vehemē
tissime inflāmauit. ōniq̄ virtute repleuit ex alto. totius quoq̄
sacre scripture noticiam habundantissime inspirauit. et ōnium
linguaz scientiam dedit. gratiam etiam p̄phetie efficaciamq̄
signozū. **Ita** q̄ beatissimi illi apostoli desuper cōfirmati vncti
succensi subito pariter eruperunt de suo cōclau. sublataq̄ ōni
formidine predicarunt iudeis feruentissime atq̄ firmissime. cō
stantissimeq̄ atq̄ intrepide affirmarunt ihesum nazarenum
esse regem messiam in lege promissum ac p̄phetis. **Et** quāuis
in veteri lege plurimi sancti multa magnaq̄ fecere miracula. ta
men in euangelica lege innumerabiliter plures multo plura et
maiora miracula signaq̄ et prodigia perpetrarunt. quēadmod̄
sacre atq̄ autentice cōtestantur hystorie.

Argumentum tertium.

Est q̄ ea que ī euangelica credimus lege scimus a sanctis pro
phetis ac p̄iarchis in lege nature. maxie vero in lege scripta
mosaica ante tot secula esse p̄nunciata p̄figurata et descripta.
Nempe de cristi aduentu incarnatione et natiuitate ex virgi
ne glorioſa moyses in suis libris. dauid in psalmis salomon in
canticis. ysaias in multis capitulis. iheremias. zacharias. ag
geus copiose et clare p̄phetauerunt. **De** loco quoq̄ natiui
tatis cristi p̄pheta micheas. **De** certo vero sui aduentus tem
pore vaticinatus est daniel. **De** eius passione ysaias. dauid.

208
iberemias. osee. et alij sunt p̄locuti. Sed et de vera ei⁹ deitate
supradicti p̄phete clarissime cōscripserūt. Que omnia eruditus
in lege et p̄phetis certissime cōstant. et in alijs tū per alios tū
per nos editis tractatibus sunt p̄bata.

Quartum argumentū.

Est ista tam diuturna ac finalis derelictio iudeoꝝ qui oī erant
peculiaris et carissim⁹ dei populus. Et qñ per ydolatriam ac
alijs modis tempe veteris testamenti grauit̄ offenderunt con
sueuerunt castigari a deo per gentes ydolatrias quoꝝ potestati
tradebant̄ interdum per. vi. per. vii. qñq; per annos. xviii. aut
.xx. tādē per annos. xl. Cumq; peccassent grauissime tempe
ieremie p̄phete et āte p̄ ydoloꝝ cultura et p̄phetaz ac iustoꝝ
p̄secutionē atq; occisionem. per adulteria transgressionemq; le
gis in augurijs sortilegijs diuinationib⁹ et magicis artibus.
traditi sunt hostib⁹ suis. translati et capti per annos. lxx. In
terea tñ missi sunt eis multi sancti p̄phete et viri dei ad cōso
land⁹ et iſtruend⁹ eos qui et liberationē eozū futura determinate
p̄nunciauerunt. Sed postq; cristus ab eis occisus est. eiusq;
discipuli ab ipsis oppressi et deiecti sunt. nec penitere aut cre
dere voluerunt. traditi sunt manibus romanoꝝ et crudelissime
deuastati occisi venundati capti et p̄ mundum dispersi vsq; i
p̄ns per tot cētenaria annoꝝ. vtpote plusq; per annos. m. cccc.
Nec interim habuerunt p̄phetas neq; miracula. nec templum
nec regem nec sacerdotium. nec p̄pria terrā. Et hec omnia de
eozū infidelitate derelictione desolatione captiuitate induratione
obstinatione et miserijs a p̄phetis scimus esse p̄dicta. omnia
q; dilectionis et acceptationis dei circa homines signa. cuncta
dona p̄uilegia carismata miracula olim eis cōcessa ad populū
cristianū copiosissime nouimus esse translata. Ex huius quoq;
intuitu argumenti cōuersi sunt sepe numero plurimi iudeoꝝ.
et quidē eozū quotidie cōuertuntur. Nisi enim iam multo

enormioribus essent inuoluti sceleribus quā antea unquam. non tam diu nequam tam maxime essent a deo sprete derelicti posthabiti. presertim cum nec inter se coluerunt ydola dieque ac nocte clament ad deum pro consolatione.

Quintum argumentum.

Omni miraculo per cristum et suos discipulos facto maius et prestantius extat miraculum totius mundi conuersio ad tam arduissimam euangelicam legem et incomprehensibilem fidem. sine violentia et armis. sine eloquentia astucis calliditatibusque humanis aut magicis artibus. ad predicationes et miracula paucorum et pauperum cristi discipulorum. Quauis enim iam plurima et maxima regna a fide cristi corruerunt. presertim per violentiam sarracenorum. tempore quoque atque hominum malicia exigentibus. ut asia affrica egiptus terra promissionis caldea et regna persarum atque medorum palestina syria. multa quoque alia. hec tamen regna omnia multis annis fuerunt cristiane religionis cultu ornata. Testes sunt veteres apudate historie. testes doctores scriptoresque plurimi. testis et ipse doctrine fulgoze et vite sanctimonia prans beatus iheronimus asserens in eo quem scribit aduersus helindium libro. quod suo tempore totus in cristum credebat mundus. Constat enim ex supradictis historiis et nullus est ut puto qui negare velit. quod ab exordio predicationis euangelice legis plebs cristiana habuit persecuciones et impugnationes acerrimas valdeque multas ab impatoribus regibus et tyrannis. a iudeis a prophetis ab hereticis. et tamen inter hec omnia penalia mala cristiana religio magis magisque excreuit atque preualuit. et non nisi ope et virtute divina: et per excelsa ac preclara miracula. Sepissime namque visum est in unius martiris occisione deum tot ac tanta ostendisse prodigia quod xxxix. aut. xl. milia incredulorum conuertebant. Postea vero propter assidua perdidolorum atque enormia grandiaque cristianorum scelera premissi sunt sarraceni et alij fidelibus aliquando preualere

Argumentum sextum.

Est veritas ac certitudo verborū legiseri nōstri dñi ihesu qui ait. **C**elum et terra trāsibunt. verba autem mea non transibūt luce. xxi. **E**t iterum. **A**men dico vobis donec transeat celum et terra iota vnū aut vnus apex. non p̄teribit de lege donec ōnia fiant mathei. v. **N**empe vt ait p̄allegatus iero. **M**endaces faciunt vt ipsis quoq; vera dicentib; non credatur. **E**contra veraces faciunt vt eis in omnibus p̄stet fides. **M**ulta autem de alijs et de seipso p̄dixit dñs ihesus. vtpote iherosolomitānā destructionem. iudaicā desolationē. suā a discipulo tradicionem. captione. illusionē. flagellationē. crucifixionem. mortem. resurrectionem. ascensionem. spūssancti missionē. aduentūq; suum in vltimum generale iudicium. **Q**ue omnia p̄ter hoc solum vltimum qđ adhuc futurum pendet contigisse ac vera fuisse certū atq; indubitatum est. **R**estat igit̄ vt qui tot ac tanta p̄dicta ab eo futura. fecit esse p̄terita de hoc vno qđ superest non sit quoquo pacto mentitur. **Q**uō enim mētietur veritas. aut quō facta dictis eōpensare omnipotentia non valebit. **Q**uō inquam qui maiora fecit minora facere non poterit. **M**aius siquidem est iudicatum ad mortē mortuūq; resurgere a mortuis. q̄ viuū iudicare viuos et mortuos. **M**aius est hominē celos ascendere ad dexteram sedere virtutis dei. angelis imperare et toti celo. q̄ e celis descendere et solos homines demonesq; iudicare.

Argumentum septimum

Est p̄fectio euangelice legis et sanctitas vite q̄ crist; sanctorū omnium sanctissimus in euangelio docuit. **P**erfectionē namq; et sanctitatē constituit in feruenti pura et plena deitatis dilectione. **D**edit quoq; auxilia aptissima pueniendi ad talem dei dilectionem. docendo oīa illa vitari ac deseri que sunt ipeditiua spiritalis p̄fect; et icremētī diuini amoris. vt sunt tpales diuicie. carnales delicie. mūdani honores. pp̄ievolūtatis libertas

impaciā. rācoz. iuidia torpoz. ocium. negliā. gula. **E**t breuiter
exēplo et verbis docuit pprium et priuatū amorē extiguere
deumqz toto diligere corde. et seipsum pure ī deo ita vt oīa illa
āplectamur et acceptem⁹ que nobis accōmoda sunt ad compla
cendū altissimo. ad pficiendū in caritate et gratia eius. ōniqz vir
tute. ad delendū nrā peccata. ad satisfatiendū p eis atqz ad cōfoz
māb nos pro posse sue sanctissime passioni. **S**icqz ī omni aduer
sitate tribulatione iūria paupertate castigationeqz corporis
gloziemur. in oī correptione correptione aspnatione derisione
velut in oībus diuicīs gratulemur. ōnipotentiqz regratiemur
Odientes nos diligam⁹. psequentibus bñfatiām⁹. nec malum
reddamus p malo sed potius in bono malū vincamus. **N**rābo
nitate caritate pietate humilitate paciā māfuetudine bñficētia
alioz maliciā inuidiā crudelitatē superbiā ipacientiam iracū
diam iniuriām supemus et extirpare conemur. **E**cce habes ex
cristi euāgelio omne officiū medium scilicet et pfectum. de qui
bus et a tullio et a beato ambrosio in libro officioz scriptū ē
Legim⁹ enim in euangelio adolescenti cuidam dixisse dñm. **S**i
vis ad vitā ingredi. serua mādata. **D**ixit ille. **Q**ue. **I**hesus aut
ait illi. **N**on homicidiū facies. non adulterabis. nō furtū facies
nō falsum testiom dices. honora patrē et matrē et diliges pxi
sicut teipm. **H**ec sunt media officia quib⁹ aliquid dēest. **D**ixit
illi adolescens. **O**īa hec custodiui a iuuetute mea qd aubuc m
dēest. **A**it illi ihesus. **S**i vis perfectus esse. vade vende oīa bona
tua et da pauparibus. et habebis thesaurum in celo. et veni
et sequere me. **E**t supra habes scriptum vbi diligendos ini
micos et orandum dicit pro calumpniantibus et persequenti
bus nos. et benedicere maledicentes. **H**oc nos facere debe
mus si volumus perfecti esse sicut pater noster qui in celis est
Qui super bonos es malos solem iubet radios suos effundere.
et pluuiam et rozem terras vniuersozum sine vlla discretione

pinguescere. **H**oc ē ergo pfectū officium qđ carthothoma dixe-
runt greci quoq; corrigunt que aliquos potuerūt defecā hē
vt ait beatus ambrosi⁹. **E**t ecce qui ista perfecta euangelij con-
silia adimpleuerunt fulgent miraculis clarēt signis. et exaudiunt
copiose a deo atq; a carismatibus spirit⁹ sancti replentur. Quā
toq; supradicta pfecti⁹ atq; excellentius obseruauerunt. tanto
clarioribus fulgere miraculis. non solum in vita sua et morte.
sed item post mortem et qui eorum iplorauere suffragia celit⁹
expanditi sunt. **T**ales oñdit deus esse suos amicos dilectissimos
ad eoz postulationes faciens magna nimis atq; innumerabilia
signa atq; miracula. Iplis rogantib⁹ imutauit motum celestiu
corpoz. mortuos suscitauit q̄ plurimos. et a natiuitate cecos
claudos surdos mutos fecit videntes ābulantes audientes lo-
quentes. leprosos quoq; et alios irremediabilib⁹ egritudinib⁹
laborantes curauit. **N**on docuit cristus in euangelio vt scelera
tus et pfidus in alchorano suo machomet⁹ q̄ fideles reddant
malum pro malo easdemq; iniurias molestias lesiones inferat
alijs quas patiunt ab illis. **N**ec eos etiam qui ita vlciscuntur
mirificat deus p sua opa miraculosa. sicut nec in lege machoeti
tales vnq̄ miraculis claruerunt. **P**ostremo et si ea que credi-
mus seorsum accepta valde sint incōprehensibilia et miranda
ymmo interb⁹ irrationabilia aliquibus videant. tñ dum omnia
cōportantur ac inuicem cōparantur atq; cū suis argumentis et
rationibus assumunt. tunc plane inueniuntur pulcherrimam
habere cōnexionem. et rationabilissima esse. ac mutuo sapien-
tissime cōcordare. **N**unc ergo nūc pariter gratias deo referam⁹
omnes qui de tenebris nos vocare est dignatus inadmira-
bile lumen suum. qui de lumine fidei ad lucē beatifice visionis nos
simul dignetur perducere. ad laudem et gloziam nominis sui
in eternum benedicti.

ExPLICIT tractat⁹ de salute anime.

Sequitur adhuc alius tractatus de eadem materia sumptus ex historia
triptita. Cassiodori senatoris romani. Libro. v. capitulo. xvij.

Cassiodorus.

Ego siquidem liberum per omnia famosissimi habitum pro veritate
dialogum contra constantium. Imperatorem volo referre. quomodo
a fidelibus illius temporis est conscriptus. Ipse enim post iulium sil-
uestri successorem romanam gubernauit ecclesiam. Quo tempore here-
tica arriana perfidia ne dicam prauitas adeo coaluit: ut non ipsum
imperatorem solum. immo et episcopos totius orbis fere uniuersos.
liberio athanasio. paucisque alijs exceptis infecerit. Quamobrem
accitum ab imperatore liberum. ut secum eo et reliqua arrianorum
turba inscriberet: hoc modo imperator ipse alloquitur.

Constantius. Imperator.

Nos eo quod christianus sis et episcopus nostre ciuitatis
dignum hoc iudicamus ut euocantes te moneremus
quatinus communionem scelestissimi athanasii et in-
effabili superbia detenti abnegare non differas.

Hoc enim terrarum orbis bene fieri comprobauit. et synodalis sen-
tentia alienam ecclesiasticam communionem decreuit. LIBERTVS

Imperator. iudicia ecclesiastica decet cum maxima profertur iusti-
tia. Quapropter si videatur pietati tue: disceptationem iube con-
stitui. Et si appuerit athanasius condemnatione dignus: tunc
secundum ecclesiasticam consequentem formam proferatur in eum digna
sententia. Non enim possibile est condemnare vix de quo nichil exami-
natum est. IMPERATOR. Vniuersus mundus adiudicauit eum

facinorosum: sed ille sicut ab inicio temporis illudit. LIBERTVS. Qui
cumque superscripserunt non ipsi viderunt que gesta sunt: sed propter gloriam
et timorem. et ne a te contumelias paterentur acquieuerunt. IM-

PERATOR. Quid est gloria. et timor. et contumelia? LIBE-
RVS. Quicumque gloriam dei non diligunt: tua magis dona proponunt.
Quem ergo isti non viderunt non examinantes adiudicauerunt

216
quod est christianitatis alienum. IMPERATOR. In facie utique
condempnatus est. in concilio tyri. et in concilio contra eum pariter
decreuerunt omnes totius orbis episcopi. LIBERTUS. Rursus
in presentia sui homo ille adiudicatus est. Quicumque enim tunc conue-
nientes condempnaverunt eum. discedente athanasio a iudicio: sen-
tentiam protulerunt. EUSEBIUS. EPIROCHUS. in ni-
ceno concilio alienus a catholica fide probatus est. LIBERTUS
Quinque soli iudicaverunt eius qui cum eo nauigio venerunt in
mareote. quos miserunt ad accusationem eius. ut contra eum gesta
conficerent. Horum itaque qui destinati sunt duo sunt mortui the-
ognius et theodorius: reliqui vero tres viuunt. hoc est. maris.
valens. et vrsanus ab his qui missi sunt sardice. Propter hanc
causam synodus celebrata est. Qui in synodo libellos obtulerunt
veniam postulantes quam in mareote per calumpniam ex una parte
contra athanasium gesta confecerunt. Libellos eorum nunc per manus
habemus. Cui horum nos credere et conicere conuenit imperator
his qui primitus dampnaverunt. et veniam deum poposcerunt. an eis
qui adhuc hec accusare contendunt? EUSEBIUS. EPIS-
COPUS. O imperator. Non fidei causa hodie. neque iudiciorum ec-
clesiasticorum sermonem facit: sed ut apud senatores in romana con-
stituta urbe gloriatur. quasi superauerit principem. IMPERA-
TOR. Quota pars es totius orbis: quam tu solus hominum uedicas
nephandissimum. et orbis terrarum pacem ecclesiarum dissoluis. LI-
BERTUS. Non eo quod ego sum solus fidei causa minuitur. Nam
et antiquitus soli tres reperiuntur resistentes precepto regis. EU-
SEBIUS. EPIROCHUS. imperatorem nostrum nabugodonosor
fecisti. LIBERTUS. No. Sed ita irrationabiliter adiu-
dicatus est homo qui non est examinatus. Nec ego peto primitus
generalem preferri subscriptionem confirmantem fidem in nicea pla-
tam. Ut ita reuocatis ab exilio fratribus nostris. et in locis pro-
priis restitutus: si hi qui turbas pariunt ecclesiis uisi fuerint

apostolice fidei cōsentire. tunc apud alexandriā conuenientes
oēs. vbi et accusatus et accusatores sint. et defensor eorū: exa-
minata causa possim⁹ pferre snāz. EPICTEVS. EPIS
COPVS. Sed cursus public⁹ nō sufficit subuedui eiscopozū
LIBERVS. Ecclesiastice cause publico cursu nō egent. Ec-
clesie namq; sufficiunt vsq; ad mare pducere suos epi scopos.
IMPERATOR. Que dudū susceperunt formā solui non pōt
Plurimoz nāq; epi scopoz debz valere sententia. Tu solus es
qui amicitias illius scelerati defendis. LIBERVS Impator
Nunq̄ audiūm⁹ absente accusatoze iudicem eius scelera pro-
ferentem. nisi quia ppria vident̄ hec odia. IMPERATOR
Omibus equidem nocuit in cōmunionē: nulli tñ ita sicut michi
Cui dum non sufficeret interitus fratris mei maioris: neq; be-
ate memorie cōstantē cessauit in meis inimiccijs frequenter i-
pellere. nisi nos maiori mansuetudine detenti ipellentis momē-
ta tēperassemus. Nulla itaq; michi victoria est. neq; cōtra mag-
nentiū vel siluanum: nisi illum scelestum ab ecclesiasticis reb⁹
expulero. LIBERVS. Noli p epi scopos vindicare tuas in-
imicitias. Manus enim ecclesiasticoz ad sanctificandū vacare
debent. Quapropter si tibi videtur: iube vocari ad loca ppria
sacerdotes. et si cōcordes apparuerint ei quem nos in presenti
defēdimus scōm fidem orthodoxam in nicena synodo cōstitutā
tunc cōuenientes prouidebunt pro mundi pace. Et homo qui
qui non peccauit non reprobetur iniuste. IMPERATOR.
Unum est quod queritur. Dolo enim te āplectentem ecclesiasti-
cam cōmunionem romā denuo destinare. Et ppterea concordā
paci: et subscribens romam reuere. LIBERVS. Rome iā
fratribus valedixi. Maiores enim sunt ecclesiastice sanctiones
q̄ romane habitatio ciuitatis. IMPERATOR. Ergo triū
dierū spatium ad deliberandum habes. Si vis subscribere: ro-
mam reuere. aut certe cogita in quem vis deportari locum.

211
LIBERIVS. Spatium trium dierum rationem nequaquam mutare potest. Quapropter ubi vis dirige me.

Exulatio liberij pape.

Imperator autē post duos dies examinato liberio. et nequaquam a suo proposito reuocato: iussit eum in beria thracie exilio deportari. Egredienti liberio imperator ad expensas quingentos solidos destinavit. Tunc liberio deferenti dixit. Dade. da eos imperatori opus enim habet suis militibus erogare. Similiter et augusta tantos ei direxit. Liberio dixit. Redde hec imperatori. Opus enim habet hec ad expensas militum suorum. Si autem imperator hec non habet opus: det eos auxentio et epicteto. Illi enim opus hec habent. Dumque ab eis nichil accepisset: eusebius eunuchus obtulit ei et alios solidos. Cui liberius. Totius orbis ecclesias desolasti: et tantum dampnato michi hec affers? Dade. prius esse imbuere christianus. His gestis post tres dies nichil accipiens missus exilio est.

Reuocatio eius ab exilio.

Veritatis itaque propugnator et victor. arrianeque falsitatis iterator thraciam sicut iussus fuerat usque puenit. Duobusque tractatis annis constantius romam venit. Proceps vero senatorumque coniuges rogabant viros suos ut constantio supplicarent quatinus pastorem gregibus restitueret. Timebant enim quia nisi flecterent animum principis: eos ipse relinquerent. et ad pastorem illum maximum properarent. At illi dixerunt. Nos furorem principis formidamus nec forte aliquam veniam promeremur: Sed vobis rogantibus magis forsitan parcat. et unum alterius. aut preces suscipiet. aut si flecti nequiverit: sine aliqua iniuria vos dimittet. Hoc consilium mulieres ille laudibus maximis proferende precipientes: cum ornatu solito adierunt imperatorem. quatinus ex veste sublimi eas et nobiles arbitratu reverentiam eis haberet et proceret. Advenientes enim principem tali voce clamabant. Misere tate civitati pastoris prudentiam non habenti. que luporum patris insidiis: At ille respondit

977084
non egere pastore alio ciuitate: eē nāq̄ pontificē qui eoz curā
h̄ret. Post magnū nāq̄ liberiū quidā dyaconoz ei⁹ felix noīe
fuerat ordinat⁹. Is expositā in nicea fidē incōculse seruauit: sed
corruptozib⁹ ei⁹ sine discretioē cōmunicabat. Null⁹ tñ h̄itantiū
rome in basilicā igressus ē cū ille int⁹ astaret. Hoc autē etiā ma
trone ille imperatozi dixerunt. Qua gratia flexus precepit illū
inter omnes egregium reuocari: et vt vterq̄ ecclesiam guber
naret cōmuniter. His ergo litteris in circēsi spectaculo relectis
popul⁹ clamabat. iustā principis esse sniam. Et sicut dupliciter
coloribus diuisi sunt spectatores: sic oporteret altez his. altez
alijs p̄sidere. Cū ergo primitus principis litteris sic fauissent:
postea cōmoti cōmuni voce clamauerunt. Dn⁹ deus. vn⁹ cristus
vnus epūs. Ipsas enim voces. et ego iustum ponere iudicauī.
Post has vero cristo amabilis populi pias et iusticia exorna
tas voces. sanctissimus quidem liberi⁹ est reuersus: felix autē
recedens habitauit aliam ciuitatem.

Constantij imperatoris et liberi pape pro defensione athanasij
alexandrie episcopi. Dialogus e greco in latinum per Cassio
dozum senatozem romanum translatus Explicit feliciter.

Libro primo Regularum In Abstracto

8529.30. bis.

